

MASTER'S THESIS

Verzoenen, vernieuwen, vertrouwen

De politiek van ralliement en amalgame van Napoleon als fundament voor de integratie van Nederland in het Franse keizerrijk tijdens de Inlijving, 1810-1813

Telkamp, Rob

Award date:

2023

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 18. Mar. 2025

Open Universiteit
www.ou.nl

Verzoenen, vernieuwen, vertrouwen

De politiek van *ralliement* en *amalgame* van Napoleon als fundament voor de integratie van Nederland in het Franse keizerrijk tijdens de Inlijving, 1810-1813

Reconciling, renewing, trusting

Napoleon's policy of *ralliement* and *amalgame* as a foundation for the integration of the Netherlands into the French empire during the Enlistment, 1810-1813

Naam: Rob Telkamp
Betreft: Masterscriptie Kunst- en Cultuurwetenschappen OU
Datum: 24 November 2023

Colofon

Student	Rob M.G. Telkamp
Studentnummer	838201947
Begeleider	dr. M.J. van der Burg
Examinator	dr. C.A. Drieënhuizen
Plaats	Amsterdam
Datum	24 november 2023

Afbeelding op voorblad: Napoleon fox print: Fun Animal Art Dictionary Print.¹

¹ <https://pimlicoprints.com/nl/products/prints-on-dictionary-paper-napoleon-fox-in-army-uniform-humorous-art-print-for-living-room-wall-8-x-10>, laatst geraadpleegd 26 september 2023.

Inhoud

Dankwoord	5
Inleiding	6
Probleemstelling en onderzoeksvragen	8
Historiografie	11
Bronnen	16
Onderzoeksmethode	18
Indeling	19
Deel I: Bestuurlijk kader	20
1. Staat en bestuur in Frankrijk en de Republiek der Verenigde Nederlanden voor de revoluties	20
1.1. Staats-en bestuursvorming	20
1.2. Frankrijk van ancien régime naar republiek	22
1.3. Van Republiek der Verenigde Nederlanden naar Bataafse Republiek	25
2. Staat en bestuur in Frankrijk en Nederland na de revoluties	30
2.1. Frankrijk, 1789 – 1815	30
2.2. Nederland, 1795 – 1813	36
3. Napoleontisch departementaal bestuur	40
3.1. Een nieuw bestuursstelsel	40
3.2. Een nieuwe bestuurselite	43
Deel II: Notabelen in beeld	50
4. Prosopografisch onderzoek en gegevensverzameling	50
4.1. Prosopografisch onderzoek	50
4.2. Gegevensverzameling	53
5. Verzoenen	63
5.1. Gegevensanalyse	63
5.2. Deelconclusie	73
6. Vernieuwen	75
6.1. Gegevensanalyse	76
6.2. Deelconclusie	94
7. Vertrouwen	96
7.1. Gegevensanalyse	96
7.2. Deelconclusie	107
Conclusie	109
Summary	112
Literatuurlijst	115
Websites	120
Bijlagen	123

A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800)	124
B: Dataschema kenmerken notabelen	128
C: Overzicht bronnen notabelen	130
D: Overzicht kenmerken notabelen	139
E: Lijst met afbeeldingen, diagrammen, tabellen	152

Dankwoord

In 2006 ben ik met de studie algemene cultuurwetenschappen begonnen na een bijeenkomst in studiecentrum Amsterdam in de kamer van Wouter Steffelaar. Gevraagd naar mijn motivatie antwoordde ik dat ik al veel las over de onderwerpen van de studie, en dat ik mijn interesse meer structuur wilde geven. Wouter gaf aan dat dit misschien wel de beste motivatie was om de studie cultuurwetenschappen af te ronden, omdat die veel leeswerk met zich zou meebrengen. Het klonk als een waarschuwing én als een belofte. Na 17 jaar kan ik Wouter gelijk geven, en is de belofte waargemaakt. Het spijt mij dat mijn dankwoord Wouter niet meer kan bereiken.

Eenmaal aan de studie raakte ik steeds weer enthousiast over elke module waarmee ik begon. Ook over de modules waar ik in eerste instantie minder affiniteit mee had. Behalve met de inhoud van de modules had dit zeker ook te maken met de passie en de inhoudelijke deskundigheid van de talloze docenten van wie ik les heb mogen krijgen. Veel dank daarom aan het OU-docentencorps voor de vele leerzame en inspirerende momenten.

Eén docent wil ik graag bij naam noemen en bedanken. Mijn scriptiebegeleider Martijn van der Burg. In de onderzoeksfase van mijn scriptie heeft Martijn mij enthousiast gemaakt voor het idee een prosopografisch onderzoek te verrichten naar een tot dan toe vrij onzichtbare groep bestuursfunctionarissen in Nederland tijdens de periode van de Inlijving. Aanvankelijk was het onderwerp voor mij nogal abstract, maar gaandeweg het scriptietraject begon het steeds meer te leven. Tijdens de begeleidingsmomenten gaf Martijn mij regelmatig aanwijzingen, ingeleid met 'misschien zou je hier ook eens naar kunnen kijken?'. Dat leverde altijd nieuwe inzichten op, waarmee ik weer een paar stappen vooruit kon zetten. Voor zijn waardevolle inhoudelijke begeleiding wil ik Martijn enorm bedanken.

Tot slot wil ik mijn echtgenote Marissa bedanken voor haar begrip als ik voor mijn studie weer eens plaatsnam achter mijn bureau. Deze scriptie is weliswaar het formele eindpunt van mijn studie, maar vormt voor mij persoonlijk slechts een tussenstation, op de weg naar nieuwe inzichten en vergezichten.

Inleiding

Het is niet makkelijk onbevangen kennis te nemen van Napoleon Bonaparte en zijn betekenis voor de geschiedenis. Bij een boek over Napoleon is de kans groot op het omslag Napoleon te paard aan te treffen, in aanvallende houding, of op het strijdtoneel te midden van zijn troepen. Een ander favoriet beeld is dat van de man die met vastberaden blik de wereld inkijkt. Het schilderij van Jacques-Louis David laat wat dit betreft niets aan de verbeelding over.² Het is daarom niet verbazingwekkend dat de aandacht voor Napoleon in eerste instantie vooral uitging naar zijn optreden als generaal, en minder naar zijn kwaliteiten als politicus en bestuurder.³ Zijn succes als militair bevelhebber dankte Napoleon niet alleen aan zijn tactisch inzicht en gedurfde acties, waarmee hij zijn tegenstanders wist te verrassen. Een niet onbelangrijk gegeven bij zijn optreden als bevelhebber was dat hij zijn soldaten zodanig voor zich wist in te nemen, dat ze voor hem door het vuur gingen.⁴ Een kwaliteit die Napoleon ook zeer van pas kwam in zijn hoedanigheid als politiek leider. Behalve van zijn talent als leider heeft hij voor zijn leiderschap gebruik gemaakt van de inzichten van diverse auteurs, die over het besturen van een staat hebben geschreven.⁵

Van oudsher maakten machtshebbers al gebruik van de inzichten van politiek filosofen, zoals Plato, en bestuurtheoretici voor het besturen van gebieden onder hun gezag. Tot aan het ontstaan van nationale staten lag daarbij het accent op de inrichting van het bestuur, minder op de werking daarvan. Het laatste krijgt meer aandacht in Machiavelli's *Il Principe*.⁶ Machiavelli wil met zijn werk vooral regels formuleren over het bewind van vorsten.⁷ Behalve in *Il Principe* heeft Machiavelli zijn gedachten over bestuur laten gaan in zijn *Discourses on the first ten books of Livy*. Een aantal hoofdstukken uit de *Discourses* lijkt speciaal te zijn geschreven voor de problemen waar Napoleon mee te maken had. Met beide werken was Napoleon goed bekend.⁸

Bij besturen gaat het om het beïnvloeden van het gedrag van anderen. Het heeft te maken met macht of het vermogen anderen te beïnvloeden, en met legitimiteit, de mate

² 'Napoleon steekt de Alpen over', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Napoleon_steekt_de_Alpen_over, laatst geraadpleegd op 21 juli 2023.

³ M. Broers, *Europe under Napoleon, 1799-1815* (Londen 1996) 1, 4; G. Ellis, *The Napoleonic empire* (Hampshire 2003) 1-2.

⁴ Johan Op de Beeck, *Napoleon. Deel 1: Van strateeg tot keizer* (Amsterdam 2014) 107.

⁵ P. Hicks, 'Napoleon as politician' in: Michael Broers, Peter Hicks en Agustín Guimerá ed., *The Napoleonic Empire and the New European Political Culture* (Basingstoke 2012) 76.

⁶ A.F.A. Korsten, 'Geschiedenis van de bestuurskunde' in: H. Dijkgraaf e.a., *Oriëntatiecursus bedrijfs- en bestuurskunde* (Heerlen 1993) 132.

⁷ N. Machiavelli, *Il Principe*, 74.

⁸ Hicks, 'Napoleon as politician', 77-78.

waarin dat vermogen door anderen wordt aanvaard.⁹ De wijze van besturen heeft zich in de loop der tijd volgens de socioloog Tilly parallel ontwikkeld aan het staatsvormingsproces, dat volgens hem door oorlog wordt aangejaagd. Tilly onderscheidt in dat proces vier fasen, waarvan de derde fase, die hij aanduidt met 'nationalisatie' en de periode 1700 – 1850 beslaat, voor het onderwerp van deze scriptie relevant is. Kenmerken van die fase zijn massale dienstplichtlegers, legers opgenomen in de bestuurlijke structuur van de staat, en directe controle over het fiscale apparaat door de staat. Ter verkrijging van de middelen (soldaten en geld) om oorlog te voeren, maakten staten gebruik van dwang of kapitaal of een combinatie daarvan. De noodzaak via onderhandelingen steeds meer geweldsmiddelen te verkrijgen van de bevolking leidde er toe dat rekening gehouden moest worden met allerlei eisen die de burger aan de overheid stelde. Met als gevolg een groeiende overheid en een directer bestuur.¹⁰

Het bewind van Napoleon wordt in de literatuur veelal aangeduid met de term *Napoleonic regime*, al of niet in combinatie met Bonapartisme en Napoleonisme. *Napoleonic regime* en Bonapartisme zijn echter geen eenduidige begrippen.¹¹ En dekken bovendien als het gaat om bestuur de lading niet. Van der Burg geeft als het gaat om het bestuur van Napoleon de voorkeur aan *Napoleonic governance* boven *Napoleonic regime*, omdat het zich onderscheidt van regime als betrekking hebbend op een geheel van in de loop der tijd aangepaste, bestuurlijke processen, waarbij meerdere deelnemers betrokken zijn. Regime heeft bovendien een negatieve connotatie ten opzichte van governance. Het begrip governance voorkomt ook verwarring bij vertalingen van en naar het Frans, Duits en Engels.¹² In plaats van governance wordt wel het Engelse *administration* gebruikt.¹³ Ofschoon ook tussen deze twee begrippen wel een onderscheid wordt gemaakt.¹⁴ Het aanpassen aan de omstandigheden dat governance impliceert sluit mijns inziens goed aan bij de beschrijving van de fase van 'nationalisatie', die Tilly onderscheidt. Daarnaast kan het verhelderend zijn voor het door Napoleon ingevoerde bestuurssysteem het begrip *Napoleonic governance* te

⁹ Pieter Wagenaar, Toon Kerkhoff en Mark Rutgers ed., *Duizend jaar openbaar bestuur in Nederland: van patrimoniaal bestuur naar waarborgstaat* (Bussum 2011) 15.

¹⁰ Wagenaar, Kerkhoff en Rutgers, *Duizend jaar openbaar bestuur in Nederland*, 18-20.

¹¹ Peter Baehr en Melvin Richter, *Dictatorship in History and Theory. Bonapartism, Caesarism, and Totalitarianism* (New York 2004) 3-4, 25.

¹² M. van der Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany. Conquest, Incorporation, and Integration* (Londen 2021) 3-4.

¹³ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 7.

¹⁴ 'Public administration', Wikipedia. The free encyclopedia.

https://en.wikipedia.org/wiki/Public_administration, laatste geraadpleegd op 21 januari 2023.

hanteren ter onderscheiding van zijn optreden als regeerder, waarvoor de termen *Napoleonic regime* en Bonapartisme worden gebruikt.

De uitspraak van Napoleon over het handelen van een vorst, namelijk dat deze moet weten wanneer te handelen als een leeuw, en wanneer als een vos is een directe verwijzing naar hoofdstuk XVIII uit *Il Principe* van Machiavelli.¹⁵ Napoleon verwierf gebieden door te handelen als een leeuw, maar als bestuurder lijkt hij zich vooral als een vos te hebben opgesteld, die mensen voor zich moest zien te winnen. Voor zijn militaire campagnes had Napoleon soldaten en geld nodig, waarvoor hij een beroep moest doen op de bevolking. In de nieuw verworven gebieden kon Napoleon daarvoor volgens de redentie van Machiavelli het beste gebruik maken van lokale bestuurders.¹⁶ Daarvoor introduceerde Napoleon een bestuursstelsel, dat voorzorg in maximale controle van het centrale gezag over de onderdelen (de departementen) van de staat.¹⁷ Dit was de technische kant van het bestuursstelsel. Voor het uitvoeren van de door het centraal gezag opgelegde maatregelen was Napoleon afhankelijk van verschillende functionarissen, die vormgaven aan het departementale bestuur. Daarvoor deed hij vaak een beroep op lokale notabelen.¹⁸ Dit konden zowel leden van de oude als van de nieuwe orde betreffen. Voor Frankrijk betekende de oude orde die van het *ancien régime*. Voor Nederland was dat die van het stadhouderlijk tijdperk. In beide landen werd de oude orde beëindigd door een revolutie, en gevolgd door een strijd voor veranderingen op politiek gebied. Ook religie speelde in dit opzicht een rol. De lokale notabelen, die Napoleon aan een deel van zijn departementale bestuur heeft weten te binden, zijn het onderwerp van deze scriptie.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Met de afkondiging van de wet 28 Pluviôse VIII gaf Napoleon op 17 februari 1800 invulling aan het advies van Machiavelli.¹⁹ Volgens deze wet werd het grondgebied onder Frans gezag onderverdeeld in departementen. Aan het hoofd van een departement stond een prefect of *préfet*, die vaak niet uit dat departement afkomstig was. De prefect werd ondersteund door een aantal notabelen, die meestal wel uit het departement waarin zij een functie bekleedden afkomstig waren. Deze scriptie heeft betrekking op de notabelen in de Noord-Nederlandse departementen, die Napoleon heeft benoemd in de volgende functies: de onderprefect of

¹⁵ Hicks, 'Napoleon as politician', 76.

¹⁶ Machiavelli, *Il Principe*, 94.

¹⁷ L. Bergeron, *Napoleon under France* (New Jersey 1981, vert. Frans uitg. 1972) 25.

¹⁸ Marie-Cecile Thorat, 'The limits of Napoleonic centralization: notables and local government in the department of the Iserre from the consulate to the beginning of the July monarchy', *French History* 19 (2005) afl. 4, 471.

¹⁹ Zie bijlage A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800).

sous-préfet, die verantwoordelijk was voor het bestuur in de deelgebieden (arrondissementen) in het departement, de secretaris-generaal of *secrétaire général* die verantwoordelijk was voor het reilen en zeilen van de departementale administratie, de leden van de raad van de prefectuur of *conseillers de préfecture* die bemiddelden bij conflicten met betrekking tot bestuurlijke beslissingen, en de leden van de algemene departementale adviesraad of de *membres du conseil général du département* die het door het centrale gezag beschikbaar gestelde budget over de arrondissementen verdeelden. Napoleon benoemde deze notabelen in principe zelf.²⁰

Stabiliteit in de door Frankrijk bestuurde gebieden was cruciaal voor Napoleon om zich te kunnen concentreren op zijn conflicten met buitenlandse mogendheden. Voor het creëren van die stabiliteit bedacht Napoleon het concept 'massa's van graniet'. Dit omvatte zowel de verschillende instituties die de basis vormden voor stabiliteit als de functionarissen, die in deze instituties werkzaam waren. Napoleon had uitgesproken ideeën ten aanzien van zowel de personen die hij in de departementale bestuursfuncties wenste te benoemen als de samenstelling van dat bestuur. Bij de selectie van bestuursfunctionarissen ging Napoleon uit van de groep van 600 notabelen in het betreffende departement. Dit garandeerde volgens hem het bezit van de juiste eigenschappen, die van belang waren voor een goede invulling van de bestuursfuncties.²¹ Om conflicten tussen verschillende groepen in de samenleving te voorkomen benoemde Napoleon notabelen met uiteenlopende achtergronden. Ten aanzien van het Napoleontische bestuur kunnen twee verschillende doelstellingen worden onderscheiden. Op de korte termijn wilde Napoleon met zijn politiek van *ralliement* verschillende groepen in de samenleving met elkaar verzoenen, en notabelen benoemen op wie hij kon vertrouwen, en die ook het vertrouwen genoten van de plaatselijke bevolking. Voor de langere termijn voerde Napoleon een politiek van *amalgame*. Hiervan is sprake wanneer afstand wordt genomen van de oude, lokale politiek, en het Franse beleid wordt omarmd. Om dit te bereiken bood Napoleon voormalige politieke tegenstanders [of hun kinderen] mogelijkheden tot een aantrekkelijke loopbaan in zijn bestuur.²² Idealiter benoemde hij jonge bestuurders, die de last van het verleden niet met zich meedroegen, en waren opgeleid binnen het Napoleontische systeem en voor vernieuwing van het bestuur zorgden. Napoleon kon vrijwel blind vertrouwen op de laatsten.²³ De concepten 'massa's van graniet', *ralliement* en

²⁰ Zie bijlage A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800) par. IV.

²¹ M. Lyons, *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution* (Hampshire 1994) 160-162.

²² M. Broers, *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814. Cultural imperialism in a European Context?* (Basingstoke 2005) 123-124.

²³ M. Broers, 'The Napoleonic regimes' in: W. Doyle ed., *The Oxford handbook of the ancient régime* (Oxford 2012) 498.

amalgame zijn typerend voor het benoemingsbeleid van Napoleon, en vormen de rode draad in deze scriptie. In hoofdstuk 3 paragraaf 2 wordt nader op deze concepten ingegaan.

De vraag in hoeverre Napoleon lokale notabelen voor de genoemde functies in de Noord-Nederlandse departementen tijdens de periode van de Inlijving aan zijn bestuur wist te binden is wel onderzocht voor de groep prefecten en onderprefecten, maar nauwelijks voor de overige genoemde functies. Met mijn onderzoek wil ik in dat hiaat, althans voor een deel, voorzien. Aan de hand van prosopografisch onderzoek zal worden bepaald in hoeverre Napoleon invulling heeft weten te geven aan zijn politiek van *ralliement* en *amalgame* in de Noord-Nederlandse departementen tijdens de periode van de Inlijving.²⁴ Daarvoor zal een antwoord worden gegeven op de volgende vragen. Wat is de samenstelling van de groep bestuursfunctionarissen naar functie en departement wat betreft hun politieke voorkeur, religie en stand? In hoeverre sluit het profiel van de groep benoemde functionarissen aan bij het profiel dat Napoleon voor zijn prefectorale functionarissen voor ogen had? Welke verschillen tussen de verschillende groepen functionarissen vallen op? In hoeverre zijn deze verschillen te herleiden tot de inhoud van de functies? De antwoorden op deze vragen dragen hopelijk bij aan verder onderzoek naar de betekenis en het functioneren van het departementale bestuur in de Noord-Nederlandse departementen.

Afb. 1: departementen en hun hoofdsteden in Noord-Nederland

²⁴ Zie tabel 1 op pagina 48 voor een opsomming van de Noord-Nederlandse departementen.

Historiografie

Tot de jaren 1960 lag de nadruk in het onderzoek naar Napoleon vooral op zijn optreden als militair en veroveraar.²⁵ De werking van het bestuursstelsel van Napoleon kreeg pas vanaf die tijd meer aandacht van historici. In eerste instantie betrof dat het bestuur in Frankrijk, en de bestuurders op een hoger, nationaal niveau. Daarna volgde onderzoek voor gebieden buiten Frankrijk, en kregen bestuurders op gewestelijk niveau, vooral de groep van prefecten, meer aandacht. De groep departementale bestuursfunctionarissen onder het niveau van prefect bleef onderbelicht, terwijl deze groep van groot belang was voor een succesvolle uitvoering en acceptatie van de door het centraal gezag opgelegde maatregelen in de arrondissementen van de departementen. Met een verwijzing naar Stuart Woolfs typering van de prefecten als *tools of conquest* typeert Van der Burg de onderprefecten als *tools of integration*.²⁶

Twee eerdere studies acht ik vanwege de thematiek die daarin behandeld wordt voor mijn onderzoek van belang. De studie van Louis Bergeron, die is gericht op de sociale situatie in Frankrijk vanaf het consulschap van Napoleon tot de Restauratie. Speciale aandacht wordt geschonken aan het nieuwe Napoleontische prefectorale bestuursstelsel, en aan de nieuwe Napoleontische elite, de *notables*, die tijdens deze periode de basis vormde van het nieuwe bestuur.²⁷ Opmerkelijk is dat de vertaler de term prosopografie gebruikt om aan te geven waar de interesse van Bergeron naar uitgaat.²⁸ Het gaat Bergeron niet om het individu, maar om de kenmerken van de groep. In deze scriptie gaat het ook om het profiel van de groep bestuursfunctionarissen. De andere studie is van Owen Connelly en vestigt de aandacht op de problematiek van het besturen van geannexeerde gebieden met een eigen karakter, die op enig moment onder het koningschap van één van de familieleden van Napoleon waren gebracht.²⁹ Aspecten van beide thema's, de kenmerken van de groep en de omstandigheden in het geannexeerde gebied, zijn in later onderzoek, zelfstandig of in samenhang, verder uitgediept.

Vanaf begin jaren negentig intensificeert het onderzoek naar hoe Napoleon verschillende delen van Europa onder zijn bestuur bracht, en welke problemen zich daarbij voordeden.

²⁵ G. Ellis, *The Napoleonic empire* (Hampshire 2003) xii, 1.

²⁶ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 93, 145.

²⁷ De *notables* vormen een aparte groep met speciale, door Napoleon omschreven, kenmerken, waarvan de leden zowel uit de oude adel stammen als uit de klasse van burgers, die na de revolutie was opgekomen. Ter onderscheiding van andere groepen, zoals adel, patriciaat en bourgeoisie, wordt deze in het vervolg van deze scriptie aangeduid met notabelen. Zie ook paragraaf 3.2 voor een beschrijving van de nieuwe bestuurselite.

²⁸ Bergeron, *Napoleon under France* ix-xi.

²⁹ Owen Connelly, *Napoleon's satellite kingdoms* (New York 1965) vii-viii.

Naarmate dit onderzoek vordert, ontstaan verschillende inzichten. Volgens Woolf is het centrale probleem van de Napoleontische periode de poging van de winnaars van de Franse Revolutie hun idealen van vooruitgang en beschaving ingang te doen vinden in alle delen van Europa. Woolf ziet dit als een ononderbroken proces vanaf de Revolutie tot de ineenstorting van het Keizerrijk, zowel vanuit het perspectief van de Franse bestuurders als vanuit het perspectief van de bevolking in de geannexeerde gebieden. Complicerende factor daarbij was de diversiteit van de landen en culturen van de geannexeerde gebieden.³⁰ Tien jaar later gaat hij naar aanleiding van kritiek op zijn werk dieper in op de uitgangspunten daarvan.³¹ Lyons kent een grotere betekenis toe aan de gebeurtenissen tijdens de Revolutie. Volgens hem vloeien de blijvende bijdragen van het bestuur van Napoleon direct daaruit voort.³² Woloch stelt dat de aandacht van Napoleon niet slechts uitging naar centralisatie van het bestuur, maar dat hij veel meer oog had voor regionale en lokale aangelegenheden dan wordt aangenomen.³³ Broers relateert de aandacht voor de persoon Napoleon, en ziet de nalatenschap van Napoleon als zijn belangrijkste kwaliteit. Namelijk het feit dat Napoleon zijn, duurzaam gebleken, bestuursmodel heeft weten te implementeren in de door hem geannexeerde gebieden.³⁴ Grab bespreekt de veranderingen in de geannexeerde gebieden tijdens het Napoleontische bestuur, en merkt daarbij twee zaken op. Ten eerste, dat de veranderingen per gebied konden verschillen, afhankelijk van de omstandigheden in de betreffende gebieden. In dat verband verwijst Grab naar het onderscheid dat Broers maakt tussen een 'inner empire' en een 'outer empire'.³⁵ Ten tweede, dat in de meeste gebieden de veranderingen het begin waren van een modernere samenleving.³⁶ Resumerend kan worden gesteld, dat de meningen over de macht of de rol van Napoleon verschillen, maar dat overeenstemming bestaat over het moderne of vernieuwende karakter van het Napoleontische bestuur, dat in veel gevallen duurzaam bleek. Hoe groot de macht van Napoleon ook was, in de praktijk moest hij regelmatig compromissen sluiten met de bestaande machtsstructuren in de geannexeerde gebieden.³⁷ Woolf heeft daarbij meer aandacht voor het bestuur en de redelijkheid van bestuurders. Hij legt de nadruk op de repressieve krachten en

³⁰ S. Woolf, *Napoleon's integration of Europe* (Londen 1991) vii-viii.

³¹ S. Woolf, 'Napoleon and Europe revisited', *Modern & Contemporary France* 8 (2000) afl. 4, 469-478.

³² Lyons, *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, 294.

³³ Isser Woloch, *The new regime. Transformations of the French civic order, 1789-1820s* (New York 1994) 430.

³⁴ M. Broers, Hicks, P. en Guimerá, A. ed., *The Napoleonic empire and the new European political culture* (Basingstoke 2012) 1.

³⁵ A. Grab, *Napoleon and the transformation of Europe* (Hampshire 2003) xii, 209-210.

³⁶ *Ibidem*, xxi.

³⁷ Ellis, *The Napoleonic empire*, 105.

het *dédain* van de Fransen voor de bevolking, veelal ook voor de notabelen, in de geannexeerde gebieden onder hun gezag.

In het kielzog van bovenstaande studies werd onderzoek gedaan naar de implementatie en werking van het door Napoleon geïntroduceerde bestuursstelsel. In eerste instantie betrof dit de departementen in Frankrijk, en de gebieden die al vroeg onder het Napoleontische bestuur waren gebracht, zoals gebieden in het huidige Duitsland en Italië.³⁸ Afhankelijk van de omstandigheden in de betreffende gebieden verschilde de ontvangst of acceptatie van dat bestuur. Belangrijk daarbij was de medewerking van de lokale bestuurders.³⁹ Die medewerking was afhankelijk van de mate waarin het Franse bestuur rekening hield met de belangen van de bestuurders, die vaak gebaseerd waren op oude voorrechten.⁴⁰ Onderzoek naar deze groep is wat functie betreft tot op heden vooral gericht op de prefecten en onderprefecten, en wat geografie betreft op Frankrijk en de geannexeerde gebieden in het huidige Duitsland en Italië.⁴¹ Interessant is het onderzoek van Beaurepaire, waarin zij voor de selectie van bestuursfunctionarissen een verband legt met cliëntelisme en Bourdieu's notie van kapitaal.⁴² In de buitenlandse studies is Nederland lange tijd onderbelicht gebleven. Recent is onderzoek gedaan naar de Nederlandse en noordwestelijke Duitse departementen, gericht op de prefecten en onderprefecten tijdens de Inlijving.⁴³

Voor Nederland is onderzoek naar de betekenis van het Napoleontische bestuursstelsel voor de integratie in het Napoleontische rijk laat op gang gekomen. In de eerste verslagen, waaronder veel pamfletten, die kort na het einde van het Napoleontische tijdperk verschenen, en waarin werd teruggeblikt op de betekenis van het Napoleontische tijdperk in Nederland, overheerst het beeld van een Franse bezetting van Nederland. Voor de periode als geheel, van 1795 tot 1814, waren velen van mening dat het verlies van zelfstandigheid het gevolg was van binnenlandse verdeeldheid. De periode van de Inlijving vanaf 1810 tot en met 1813 werd als het minst positief ervaren. Typierend voor dat oordeel is het commentaar van Jan ten Brink. De titel en ondertitel van zijn werk geven de inhoud en

³⁸ Ellis, *The Napoleonic empire*, 89.

³⁹ *Ibidem*, 105.

⁴⁰ *Ibidem*, 94.

⁴¹ Adeline Beaurepaire-Hernandez, 'Un modèle de notable européen? Les «masses de Granit» des départements liguriens et leur intégration au système impérial' in: François Antione ed. François Antione ed., *L'Empire Napoléonien. Une expérience Européenne?* (Parijs 2014) 347-354; M. Broers, *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814. Cultural imperialism in a European Context?* (Basingstoke 2005); G. Daly, *Inside Napoleonic Europe. State and society in Rouen, 1800-1815* (Aldershot 2001); J. Horn, 'Building the new Regime: Founding the Bonapartist state in the department of the Aube', *French Historical Studies* 25 (2002) 225-263.

⁴² Adeline Beaurepaire-Hernandez, 'Enjeux du clientélisme sous le Premier Empire: Ambiguïtés des faveurs dans le cursus honorum d'un notable. Le cas de François Tonduti de l'Escarène' in: Olivier Dard, Jens Ivo Engels en Frédéric Monier ed., *Patronage et corruption politique dans l'Europe contemporaine* (Parijs 2014) 1-13; Adeline Beaurepaire-Hernandez, 'Le poids de la famille dans le choix des candidats aux fonctions publiques sous le Premier Empire', *Cahiers de la Méditerranée* 92 (2016) 167-175.

⁴³ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*.

toon weer van hoe men de aanwezigheid van de Fransen in Nederland had ervaren, met name tijdens de periode van de Inlijving: *Nieuwe Fransche tirannij, bijzonder onder regering van Napoleon Bonaparte; behelzende eene opgave van de onregtvaardigheden en geweldenarijen, door de Franschen in Nederland uitgeoefend, sedert het begin van 1795. Tot op het einde van 1813, en vooral in de drie laatste jaren.*⁴⁴ De toevoeging van de bijzin aan het einde is veelzeggend.

Rond de eeuwwisseling van de negentiende naar de twintigste eeuw verschenen studies met een meer wetenschappelijk karakter, die de periode van de Nederlandse Republiek onder het Franse gezag als onderwerp hadden. Eind negentiende eeuw publiceerde Jorissen een aantal essays, waaronder *De Fransche tijd*, dat de periode 1795-1813 beslaat. Een periode die volgens Jorissen gebukt gaat onder grote impopulariteit in de samenleving, en daarom het liefst zo snel mogelijk werd vergeten.⁴⁵ De eerste jaren van de relatie met Frankrijk waren volgens hem niet ongunstig voor de Republiek. Napoleon bracht met zijn greep naar de macht rust en verzoening door partijen met verschillende signaturen aan zich te binden.⁴⁶ Het laatste was niet onbelangrijk in de verdeelde Bataafse Republiek, en heeft wellicht de samenwerking tussen patriotten en Oranjegezinden onder Schimmelpenninck vergemakkelijkt. Een belangrijkere erfenis van het Napoleontisch bestuur is volgens Jorissen die van het beginsel der staatseenheid.⁴⁷ Negatief is Jorissen over een aantal impopulaire maatregelen die Napoleon invoerde, en een grote negatieve impact hadden op het privéleven van burgers.⁴⁸ Hiermee riep Napoleon veel weerstand op vanuit het volk.⁴⁹ Het ontbreken van bronvermeldingen in het essay van Jorissen is een gemis.

Begin twintigste eeuw publiceert Naber een studie, getiteld *Overheersching en vrijwording*, naar de periode van de Inlijving van de Republiek bij het Franse keizerrijk. Ondanks dat Naber zich meer richtte op de belangstellende leek, dan op de historicus, heeft zij haar studie op degelijke wijze voorzien van een uitgebreid notenapparaat.⁵⁰ *Overheersching en vrijwording* doet verrassend modern aan. Enerzijds vanwege het voor die tijd genuanceerde standpunt dat zowel de Franse bestuurders als de Nederlandse bestuurders oog hadden voor

⁴⁴ Jan ten Brink, *Nieuwe Fransche tirannij, bijzonder onder de regering van Napoleon Bonaparte; behelzende eene opgave van de onregtvaardigheden en geweldenarijen, door de Franschen in Nederland uitgeoefend, sedert het begin van 1795 tot op het einde van 1813, en vooral in de drie laatste jaren* (Amsterdam 1814).

⁴⁵ Th. Jorissen, 'De Fransche tijd', *Historische bladen* (Haarlem 1892) 169.

⁴⁶ *Ibidem*, 208.

⁴⁷ *Ibidem*, 244.

⁴⁸ *Ibidem*, 251.

⁴⁹ *Ibidem*, 265.

⁵⁰ J.W. Naber, *Overheersching en vrijwording: geschiedenis van Nederland tijdens de inlijving bij Frankrijk, juli 1810-november 1813* (Haarlem 1909) 6.

elkaars belangen. Anderzijds vanwege de ruime aandacht van Naber voor de wijze waarop het prefectorale bestuur uitvoering gaf aan de door Frankrijk opgelegde maatregelen. Naber's oordeel over de periode van de Inlijving is uiteindelijk positief, omdat volgens haar toen de voorwaarden zijn geschapen voor de latere Nederlandse eenheidsstaat, en voor de positie van ons vorstenhuis, staande buiten en boven de partijen.⁵¹ Na Naber verschenen in de loop van de twintigste eeuw meerdere werken over de gevolgen van de Franse aanwezigheid in Nederland. In *Inlijving en opstand* gaf Colenbrander een overzicht van de regelingen en gebeurtenissen uit deze periode, en beschreef hij de kopstukken die daarin een rol van betekenis hebben gespeeld. Het prefectorale bestuur wordt summier beschreven aan de hand van de prefecten van de zeven departementen, met iets meer aandacht voor de prefecten van de twee grootste departementen, *Zuyderzée* en *Bouches-de-la-Meuse*.⁵² Colenbrander steunt daarbij op de door hem samengebrachte *Gedenkstukken*, die vooral bestaan uit stukken uit buitenlandse diplomatieke archieven. Gevolg was een eenzijdige visie op de drijvende krachten achter de gebeurtenissen in de periode 1795-1813, die volgens Colenbrander een Franse herkomst hadden.⁵³ Vanuit een wetenschappelijke pretentie uitte Colenbrander kritiek op Naber's gebruik en weergave van de door haar gebruikte bronnen. Des te vreemder is dat het (summier) notenapparaat in *Inlijving en opstand* niet alle opgenomen citaten dekt.⁵⁴

Ondanks het genuanceerde, en degelijk onderbouwde, standpunt van Naber met betrekking tot de invloed van het Franse voorbeeld op de Nederlanders, werd in latere twintigste-eeuwse studies het beeld heersend dat Colenbrander schetste, namelijk dat de Bataafse Revolutie meer het resultaat was van buitenlandse (Franse) invloed, dan van een Nederlands initiatief.⁵⁵ De aandacht van Naber voor het prefectorale bestuur in Nederland kreeg pas aan het einde van de twintigste eeuw een vervolg. Tot die tijd verschenen studies die vooral waren gericht op de rol van de Nederlanders. Van Sas beziet bijvoorbeeld de Bataafse Revolutie vanuit de Nederlandse Verlichting, terwijl Rosendaal het radicale karakter van de Nederlanders als een belangrijke drijfveer voor die revolutie beschouwt.⁵⁶ De onderlinge verdeeldheid en de daaruit voortvloeiende meningsverschillen van de Nederlanders tijdens de Bataafse Revolutie wordt wellicht bevestigd door hun houding onder

⁵¹ Naber, *Overheersching en vrijwording*, 8.

⁵² H.T. Colenbrander, *Inlijving en opstand* (Amsterdam 1913).

⁵³ J. Joor, *De adelaar en het lam. Onrust, opruiing en onwilligheid in Nederland ten tijde van het Koninkrijk Holland en de Inlijving bij het Franse Keizerrijk (1806-1813)* (Amsterdam 2000) 30-31.

⁵⁴ Maria Grever, *Strijd tegen de stilte. Johanna Naber (1859-1941) en de vrouwenstem in geschiedenis* (Hilversum 1994) 199.

⁵⁵ Joor, *De adelaar en het lam*, 30.

⁵⁶ J. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie. Vrijheid, volk en vaderland, 1783-1799* (Nijmegen 2005); N.C.F. van Sas, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2004).

het Franse bestuur. Lodewijk Napoleon ervaarde de samenwerking met de Nederlandse bestuurders als moeizaam, want 'steeds begon er wel iemand te schaven aan door hem gewenste of voorgestelde regelingen'.⁵⁷ Behalve bestuurders verzette ook de brede laag van de bevolking zich tegen de door het Franse bestuur uitgevaardigde wetten en regelingen getuige het uitgebreide onderzoek van Joor. Hierbij is een grote toename te zien in het jaar 1813.⁵⁸ Jensen laat zien dat het verzet niet alleen op straat werd geuit, maar ook in publicaties.⁵⁹ Het laatste heeft volgens Verheijen het eerste vermoedelijk aangewakkerd.⁶⁰

Het verzet tegen Franse maatregelen heeft de integratie van Nederland in het Franse Keizerrijk niet bevorderd. Volgens Van der Burg hoeft de oorzaak daarvan niet alleen te liggen in de maatregelen zelf, maar kan die voor de Nederlandse situatie tijdens de Inlijving ook liggen in de wijze waarop de maatregelen al of niet werden uitgevoerd door prefecten en onderprefecten. Aan het hoofd van een departement stond een prefect, die geacht werd de maatregelen van het centraal gezag zonder kritiek uit te voeren. Gezien het belang van loyaliteit aan het centraal gezag waren prefecten daarom bij voorkeur niet afkomstig uit het departement dat zij bestuurden.⁶¹ Dit lag anders bij de onderprefecten, die voor de implementatie van de maatregelen in de arrondissementen verantwoordelijk waren, en daardoor meer dan de prefecten in direct contact stonden met (vertegenwoordigers van) de lokale bevolking.⁶² Vanwege problemen met betrekking tot de coördinatie en de uniformiteit van het bestuur was voor de prefecten en onderprefecten niet altijd duidelijk hoe zij moesten optreden. Nog los van het feit dat zij vaak moesten schipperen (polderen) tussen centrale en lokale belangen. Met conflicten tussen zowel prefecten en onderprefecten, als tussen hen en derde partijen, zoals burgemeesters, tot gevolg. De integratie van Nederland in het Franse Keizerrijk was volgens Van der Burg daarom onvolledig.⁶³

Bronnen

Voor het samenstellen van de lijst met bestuursfunctionarissen is gebruik gemaakt van het *Repertorium van ambtsdragers en ambtenaren 1428-1861* voor de periode 1795-1813 dat begin jaren nul van deze eeuw door Roelevink is samengesteld.⁶⁴ Op de website van het

⁵⁷ J. Roelevink, 'Cette grande inertie qu'on rencontre sans cesse dans la marche des affaires'. Lodewijk Napoleon als wetgever en uitvoerder', *De Negentiende Eeuw* 30 (2006) afl. 3-4, 186.

⁵⁸ Joor, *De adelaar en het lam*.

⁵⁹ L. Jensen, *Verzet tegen Napoleon* (Nijmegen 2013).

⁶⁰ B. Verheijen, *Nederland onder Napoleon. Partijstrijd en natievorming 1801-1813* (Nijmegen 2017).

⁶¹ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany* 95.

⁶² *Ibidem*, 144.

⁶³ *Ibidem*, 157-159.

⁶⁴ *Repertorium van ambtsdragers en ambtenaren 1428-1861*.

<https://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumambtsdragersambtenaren1428-1861>, laatst geraadpleegd op 25 juni 2023.

Repertorium wordt, onder de koppeling Inleiding in de sectie Bronnen en bronvermelding, een verantwoording gegeven van de gebruikte bronnen voor onder andere de periode 1795-1813. Daarnaast is gebruik gemaakt van *Delpher* (een databank met door de Koninklijke Bibliotheek gedigitaliseerde, historische gedrukte bronnen) voor het achterhalen van benoemingen van leden van de departementale raden.⁶⁵ *Delpher* zie ik als logische aanvulling op het *Repertorium*. Ten eerste omdat het een primaire bron betreft, en ten tweede omdat *Delpher* pas vanaf 20 november 2013 (digitaal) beschikbaar is, en op het moment dat Roelevink de lijst met ambtsdragers voor de periode 1795-1813 samenstelde *Delpher* dus nog niet gebruikt kon worden. Echter, niet alle in het verleden verschenen kranten zijn in *Delpher* opgenomen, zoals bijvoorbeeld het *Journal de l'Issele supérieure*, dat een interessant artikel bevat over een redevoering van de prefect van het departement *Yssel-Supérieure*, dat niet zou zijn gevonden als het niet een verwijzing hiernaar in een andere bron had bevat. De inhoud van het artikel doet vermoeden dat het betreffende *Journal* meer relevante informatie bevat.⁶⁶ In de sectie Bronnen en bronvermelding van het *Repertorium* worden kranten niet met name als bron genoemd. Voor het achterhalen van informatie over de kenmerken van de functionarissen is gebruik gemaakt van de bij de persoonsgegevens genoemde bronnen in het *Repertorium*. Wanneer in die bronnen niet alle informatie voor de betreffende kenmerken werd gevonden, is gebruik gemaakt van de literatuurlijsten in secundaire bronnen en internet om de hiaten op te vullen. Voorbeelden van via internet gebruikte bronnen zijn Wikipedia, *genealogieonline.nl*, *wieiswieinoverijssel.nl*, en diverse wat ik zou willen omschrijven als gelegenheidsbronnen, zoals online toegankelijke artikelen van lokale historische verenigingen en scripties. In deze bronnen is voor enkele notabelen informatie gevonden, die betrekking heeft op hun talenten, mate van invloed of hun optreden en sympathieën. Deze informatie werd in de persoonlijke statistiek van een notabele opgenomen in de sectie observatie.⁶⁷ Die informatie is niet gebruikt voor de gegevensanalyse, maar bleek wel waardevol om de resultaten van de gegevensanalyse reliëf te geven. Tot slot is gezocht in de *Gedenkstukken* van Colenbrander, de vluchtelingenlijst van Rosendaal, het *Historisch Gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813*, en de site egodocumenten.⁶⁸ Deze bronnen hebben nauwelijks voor mijn onderzoek

⁶⁵ <https://www.delpher.nl>, laatst geraadpleegd op 25 juni 2023. Zie ook opmerking p. 47 onder kenmerk Fnct.

⁶⁶ 'Prefect van Andringa de Kempnaer prijst het Napoleontisch systeem. De krant van toen. Deel 2.' <https://elzeluikens.wordpress.com/2016/05/>, laatst geraadpleegd 25 juni 2023.

⁶⁷ Adeline Beaurepaire-Hernandez, 'Les 'Masses de Granit' du Premier Empire : entre codification et contrôle social', *Bulletin des doctorant(e)s et jeunes chercheurs/euses, Centre d'histoire du XIXe siècle* 2 (2014) 75.

⁶⁸ H.T. Colenbrander ed., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. VI: Inlijving en opstand 1810-1813*, G.J.W. Koolemans Beijnen ed., *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813* (4 dln.; Haarlem 1912-1913); J. Rosendaal, *Bataven! : Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk, 1787-1795* (Nijmegen 2003);

bruikbare informatie opgeleverd. De informatie in de *Gedenkstukken* heeft meestal geen betrekking op de wijze van functioneren, en bevestigt hooguit dat iemand in functie is geweest op een bepaald moment in een bepaald departement. Regelmatig wordt wel een (deel van de) naam genoemd, maar is niet duidelijk om wie het precies gaat. Van alle functionarissen in mijn lijst komt slechts één functionaris (Cornelis van Foreest) ook op de lijst van Rosendaal voor. De vier delen van het *Historisch Gedenkboek* bevatte iets meer informatie over een aantal bij mijn onderzoek betrokken functionarissen. Op de site egodocumenten werden documenten van twee functionarissen op de lijst aangetroffen. Het verslag van Otto Paulus Groeninx van Zoelen behandelt zijn loopbaan tegen de achtergrond van internationale gebeurtenissen. De memoires van Hendrik baron Collot d'Escury beschrijven vooral de politieke gebeurtenissen in de maand november 1813. Deze onderwerpen worden in andere bronnen uitgebreid behandeld, en daarom achtte ik het niet relevant beide documenten te raadplegen.⁶⁹ Alle gebruikte bronnen zijn opgenomen in de bibliografie onder literatuur, en internetbronnen. In bijlage C is een overzicht opgenomen van de voor elke functionaris gebruikte bronnen.

De mogelijkheden van digitalisering hebben een belangrijke rol gespeeld bij het schrijven van mijn scriptie. Ten eerste heb ik voor mijn scriptie diverse bronnen in de Franse taal geraadpleegd. Aangezien ik de Franse taal niet voldoende beheers om deze bronnen in de oorspronkelijke taal te lezen, heb ik gebruik gemaakt van de volgende online vertaaldiensten: 1) Google Translate, 2) Microsoft Word en 3) Deepl.com. Voor zover ik heb kunnen nagaan zijn de vertalingen van voldoende kwaliteit om kennis te nemen van de essentie van de geraadpleegde teksten. Vertalingen van Frans naar het Engels zijn in het algemeen van betere kwaliteit dan vertalingen van Frans naar Nederlands. Ten tweede heeft digitalisering veel oude bronnen door middel van OCR (optical character recognition of het voor een computer leesbaar maken van tekst) op tekstniveau via internet toegankelijk gemaakt – zoals het eerdergenoemde *Delpher*. Dit vergroot niet alleen het zoekgebied, maar verhoogt ook de effectiviteit en efficiëntie van het zoeken in bronnen.

Onderzoeksmethode

Mijn onderzoeksvraag zal ik beantwoorden door Napoleons beleid van *ralliement* en *amalgame* te verbinden met de resultaten van prosopografisch onderzoek. Informatie over dat beleid is hoofdzakelijk gebaseerd op primaire en secundaire bronnen. Zonder

⁶⁹ 'Egodocumenten tot 1814', *Onderzoeksinstituut Egodocument en Geschiedenis*. www.egodocumenten.net, laatst geraadpleegd op 27 juli 2023.

⁶⁹ 'Egodocumenten tot 1814', *Onderzoeksinstituut Egodocument en Geschiedenis*. Nummers 494 en 622. www.egodocumenten.net, laatst geraadpleegd op 27 juli 2023.

geautomatiseerde hulpmiddelen is prosopografisch onderzoek bijna ondenkbaar. Voor mijn onderzoek heb ik voor het prosopografische gedeelte gebruik gemaakt van de functie *pivot tables* (draaitabellen) in Microsoft Excel. Deze functionaliteit bood meer mogelijkheden en flexibiliteit voor mijn onderzoek dan Palladio.⁷⁰ Prosopografisch onderzoek wordt tegenwoordig steeds meer toegepast, maar is niet bij iedereen bekend. Voor een goede inschatting van de potentie van prosopografisch onderzoek worden in hoofdstuk 4 de achtergrond, het karakter en de valkuilen van deze vorm van onderzoek beschreven.

Indeling

In hoofdstuk 1 wordt de voorgeschiedenis geschetst die heeft geleid tot een meer georganiseerd bestuur van staten. Vervolgens worden vanaf het *ancien régime* de ontwikkelingen beschreven van de staat en het bestuur in Frankrijk en Nederland. Als cesuur is gekozen voor het moment van revolutie in beide landen. De periode vanaf de revolutie tot het einde van het Napoleontische tijdperk wordt in hoofdstuk 2 beschreven. Voor Frankrijk leidden de ontwikkelingen in deze periode tot het leiderschap van Napoleon en de introductie van de 'massa's van graniet', waarvan het Napoleontische prefectorale bestuursmodel en zijn bestuursfunctionarissen een onderdeel zijn. De ontwikkelingen in Frankrijk hadden gevolgen voor de wijze waarop het provinciale, later herdoopt tot het departementale, bestuur in Nederland werd ingericht. Het door Napoleon met de wet van 28 Pluviôse VIII geïntroduceerde prefectorale bestuurssysteem is onderwerp van het derde hoofdstuk. Hier wordt eerst ingegaan op de noodzaak en inhoud van de wet, en worden de functies beschreven, die onderdeel zijn van het bestuurssysteem. Vervolgens wordt aangegeven welke criteria Napoleon hanteerde bij de selectie en benoeming van bestuurders. Tot slot wordt toegelicht op welke wijze Napoleon de bestuurders via een politiek van *ralliement* en *amalgame* aan zijn regering wilde binden. In hoofdstuk 4 worden de achtergrond en het karakter van prosopografisch onderzoek beschreven, gevolgd door een beschrijving van de karakteristieken van de gegevensverzameling, die voor een goed begrip van de analyse van de verzamelde gegevens van belang is. In de hoofdstukken 5, 6 en 7 worden de voor de doelstellingen van de politiek van *ralliement* en *amalgame* relevante kenmerken geanalyseerd. Tot slot worden in de conclusie de uitgangspunten van het prefectorale bestuurssysteem en de politiek van *ralliement* en *amalgame* van Napoleon vergeleken met de resultaten van de gegevensanalyse.

⁷⁰ 'Import and analyze data', *Microsoft Support*. https://support.microsoft.com/en-us/office/import-and-analyze-data-ccd3c4a6-272f-4c97-afbb-d3f27407fcd#ID0EAABAAA=Data_models&ID0EBBD=PivotTables; 'Palladio. Visualize complex data with ease.' *Stanford | Humanities + Design*. hdlab.stanford.edu/palladio, beide laatst geraadpleegd 30 juli 2023.

Deel I: Bestuurlijk kader

1. Staat en bestuur in Frankrijk en de Republiek der Verenigde Nederlanden voor de revoluties

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de wijze waarop staat en bestuur in de vroegmoderne tijd zijn georganiseerd, specifiek in Frankrijk en de Nederlandse Republiek. Achtereenvolgens komen aan bod de algemene ontwikkelingen, die leidden tot de vorming van grotere staten en de veranderingen op bestuurlijk gebied die daaruit voortvloeiden, en hoe die ontwikkelingen in beide staten hun beslag hebben gekregen in staat en bestuur,

1.1 Staats- en bestuursvorming

De vorming van grotere staten in Europa vanaf de zestiende eeuw uit de honderden 'staatjes' stelde heersers voor nieuwe uitdagingen op het gebied van bestuur. Intimidatie en andere vormen van overtuigingskracht waren maar beperkt houdbaar, waardoor de behoefte tot het inzetten van een rechtmatige regering als bestuursvorm toenam.⁷¹ Dit impliceerde 'eenheid en gelijkheid in wetten, gebruiken en regeringsvorm'. Vanaf de renaissance zetten veel vorsten daarom hun zinnen op uniformering van wetgeving, instellingen en belastingen binnen hun gebieden. Echter, tot eind achttiende eeuw waren zij gedwongen compromissen te sluiten met lokale en regionale elites.⁷² Eerder al, rond 1514, was *Il Principe* van Machiavelli verschenen, waarin hij ingaat op de vraag hoe nieuwe, veroverde gebieden kunnen worden bestuurd. Hij noemt daarvoor drie verschillende opties: totale verwoesting, zelf in het gebied gaan wonen, en handhaving van eigen wetten in combinatie met het benoemen van bevriende, loyale bestuurders.⁷³ Met het ontstaan van grotere staten werden gaandeweg twee staatsvormen zichtbaar, de republiek en de monarchie. De eerste wordt gekenmerkt door een *ascending theory of government*, waarbij de politieke macht via representatie bij het volk ligt, de tweede door een *descending theory*, waarbij de macht in handen is van een vorst. In eerste instantie was de absolute monarchie met Frankrijk als voorbeeld de meest populaire staatsvorm.⁷⁴ Maar zelfs dan diende de vorst rekening te houden met bestaande instituties en maatschappelijke sentimenten.⁷⁵ De Republiek der Verenigde Nederlanden bezat een mengvorm tussen

⁷¹ Maarten Prak, 'De staat in opmars (15e-17e eeuw)' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 152.

⁷² *Ibidem*, 154.

⁷³ *Ibidem*, 153.

⁷⁴ Ids Worst, 'Politieke theorie, 1650-1800' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 270, 272.

⁷⁵ *Ibidem*, 275.

republiek en monarchie. De soevereiniteit lag weliswaar bij de vertegenwoordiging van de zeven provincies (staten), maar lag ook bij de stadhouder, die een bijzondere (machts)positie innam. Hij was enerzijds ondergeschikt aan de staten, anderzijds een zelfstandige machtsfactor, die vanaf 1747 bovendien werd versterkt.⁷⁶ Frankrijk was een absolute monarchie waar de invloed van de bestuurselite minimaal was, doordat de vorst de financiële last van de staat had afgewenteld op de niet-bevoorrechte bevolking.⁷⁷ De verhouding tussen vorst en bestuurselite resulteerde uiteindelijk in een inrichting van het bestuur, die per staat kon verschillen.

De bestuurselite bestond uit politieke standen die sociaaleconomische groepen uit de samenleving vertegenwoordigden. Deze standen waren al in de vroege middeleeuwen ontstaan, namelijk de adel en de geestelijkheid, en wat later de stedelijke burgerij, die de plaats van de boeren had ingenomen. Hoezeer ook een vorst zijn macht absoluut wilde uitoefenen, hij kon niet anders dan zijn macht delen met deze standen voor het bestuur van zijn staat. Dit resulteerde in een machtsspel tussen vorst en standen, waarbij elke partij zijn eigen belangen nastreefde.⁷⁸ De partij die de macht naar zich toe wist te trekken, bepaalde ook de machtsverhoudingen in de staat, zoals die tot uitdrukking kwamen in de standenvergadering.⁷⁹ En zorgde er ook voor dat de inrichting van het bestuur zoveel mogelijk beantwoordde aan zijn eigen belangen. In Nederland betekende dit dat de stadhouders in de loop der tijd een zogenaamd stadhouderlijk (patronage)stelsel hadden opgebouwd, dat hen veel macht gaf over de regentenoligarchie.⁸⁰ In Frankrijk had de vorst zijn onafhankelijkheid van de standen gebruikt om het bestuur van de staat te centraliseren, en te bemannen met functionarissen, die direct rapporteerden aan de minister. Deze functionarissen waren vrij onzichtbaar, hadden geen adellijke achtergrond, maar hadden wel veel macht.⁸¹ Echter, de realiteit leerde dat een vorst uiteindelijk niet zonder de medewerking van de elite kon functioneren, en dat negeren van hun belangen zelfs een voedingsbodem was voor revoluties.⁸²

⁷⁶ Remieg Aerts, 'Een staat in verbouwing. Van Republiek naar constitutioneel koninkrijk, 1780 – 1848' in: R.A.M. Aerts, H. ten Velde, P. de Rooy en H. de Liagre Bohll ed., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780 – 2012* (Amsterdam 2013) 21-22.

⁷⁷ Peter Rietbergen, 'Staat, standen en klassen' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 146.

⁷⁸ *Ibidem*, 121.

⁷⁹ *Ibidem*, 133-135.

⁸⁰ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 22.

⁸¹ Alexis de Tocqueville, *The Ancien Régime and the French Revolution* (Cambridge 2011) 53-54.

⁸² Rietbergen, 'Staat, standen en klassen', 148.

Gelijktijdig met het ontstaan van grotere staten ontwikkelde zich in een deel van Europa het verlichtingsdenken. Over een mogelijk oorzakelijk verband tussen het verlichtingsdenken en de Franse Revolutie zijn de meningen verdeeld. Ids Worst impliceert een verband tussen beide, waarbij de woordvoerders van de Verlichting de despotische, Franse monarchie steeds feller bestreden totdat ten slotte met geweld een einde werd gemaakt aan het ancien régime.⁸³ Echter, Outram ziet geen directe lijn tussen Verlichting en revolutie. Volgens haar bewogen beide zich naast elkaar voort of begon de Verlichting zelfs met revolutie! Maar ook zij ziet dit als een begin van nieuwe ideeën over de relatie tussen vorst en onderdanen.⁸⁴ Voor het verlichtingsdenken ga ik in deze scriptie uit van de definitie van Kant: *Sapere aude!* (Durf te weten!), dat betrekking heeft op elk terrein waarop een individu nadenkt over in hoeverre de positie die hij daarbij inneemt, overeenstemt met zijn ideeën en kwaliteiten. Opmerkelijk is dat Kant behalve op het voor het individu bevrijdende aspect ook wees op de ontregelende effecten in de samenleving, die de durf om te weten met zich mee kon brengen.⁸⁵ Het pamflet speelde daarbij een belangrijke rol als medium voor het verspreiden van al wat wetenswaardig was.⁸⁶ Bijvoorbeeld de nieuwe ideeën die het verlichtingsdenken voortbracht op onder andere bestuurlijk gebied. Het pamflet was ook een belangrijk wapen in de politieke strijd. Niet toevallig ligt de bloeitijd van het pamflet in de periode van de Opstand (1560-1580), en ten tijde van de patriottenbeweging (1780-1800).⁸⁷ In de Nederlandse republiek heeft het pamflet 'Aan het volk van Nederland' van Van der Capellen in 1781 voor veel opschudding gezorgd. Het heeft menig Nederlander doen nadenken over de machtsverhoudingen in de Republiek. Beducht voor de invloed van dit pamflet vaardigde het Nederlandse gezag een verbod uit op de verspreiding ervan en een hoge beloning voor het aangeven van de auteur⁸⁸

1.2 Frankrijk van ancien régime naar republiek

Staat

In 1788 was de financiële nood van Lodewijk XVI zo hoog opgelopen, dat hij genoodzaakt was voor het eerst sinds 1614! de standenvergadering bijeen te laten komen om de leden om financiële steun te vragen.⁸⁹ In economisch opzicht hadden adel en bourgeoisie weliswaar veel

⁸³ Worst, 'Politieke theorie, 1650-1800', 283.

⁸⁴ Dorinda Outram, *The Enlightenment* (Cambridge 2014) 137.

⁸⁵ Outram, *The Enlightenment*, 2.

⁸⁶ L.H.M. Wessels, 'Het pamflet. De polsslag van het heden' in: Jo Tollebeek e.a. ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* (Hilversum 2002), 88.

⁸⁷ Ibidem, 81, 84.

⁸⁸ Ibidem, 85.

⁸⁹ Rietbergen, 'Staat, standen en klassen', 146.

gemeen, maar de oude stemverdeling uit 1614, één stem per stand, zorgde voor ontevredenheid bij de bourgeoisie.⁹⁰ De laatste stand, inmiddels aangeduid als burgers, werd door de bemoeienis van Sieyès in 1789 ruim vijftig keer groter dan de adel en geestelijkheid bij elkaar. De burgers eisten daarom een systeem van evenredige vertegenwoordiging.⁹¹ Te midden van de commotie rondom de staatsschuld had de geestelijke *abbé* Sieyès begin 1789 zijn pamflet 'Wat is de derde stand?' of 'Qu'est-ce que'est le tiers état?' gepubliceerd. Behalve dat hij onder de derde stand nu ook de boeren en de handwerkers schaarde, adresseerde hij in het pamflet zowel het financiële probleem als het probleem van vertegenwoordiging. Sieyès wilde eerst het laatste oplossen, voordat het financiële probleem werd aangepakt.⁹² Op 17 juni 1789 riepen de zeshonderd afgevaardigden van de derde stand samen met een deel van de adel en geestelijkheid zich uit tot *Assemblée nationale* en beloofden zij Frankrijk een grondwet te geven. De verbroedering tussen derde stand en adel en geestelijkheid was bijna compleet toen een deel van de laatste twee standen op 4 augustus 1789 tijdens de *nuit des sacrifices* de feodale rechten afschaften. Echter, voor een groter deel van de adel en de (hogere) geestelijkheid was dit een reden om uit te wijken naar het buitenland.⁹³

In de beginfase van de Franse Revolutie hebben twee documenten een belangrijke rol gespeeld. Het eerste is het eerdergenoemde pamflet van Sieyès, waarin de nadruk ligt op de positie van de derde stand, dat de basis vormde voor de soevereiniteit van de derde stand. Om de soevereine macht te scheiden van de regerende, in een directe democratie liggen beide immers in handen van het volk, stelde Sieyès het gebruik voor van een gelaagd systeem van verkiezingen voor het kiezen van leden van de regering.⁹⁴ In het eerste hoofdstuk van zijn pamflet benoemt Sieyès twee zaken, die van belang zijn voor de latere ontwikkelingen. Ten eerste dat onder de derde stand moet worden verstaan, iedereen die niet tot de adel of de geestelijkheid behoort. Dit zijn dus de boeren, handwerkers, handelaren etc. Ten tweede pleit Sieyès voor het gebruik van erkende bekwaamheid of geschiktheid bij het aanstellen van burgers voor hogere posten.⁹⁵ Eenmaal soeverein begon de derde stand in de *Assemblée nationale* met het opstellen van een nieuwe constitutie. Op 26 augustus 1789 publiceerde zij het tweede belangrijke document namelijk de 'Verklaring van de rechten van de Mens en de

⁹⁰ Anton van de Sande en Leo Wessels, 'De Engelse, Amerikaanse, Franse en Nederlandse revolutie in vergelijkend perspectief' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 317-318.

⁹¹ Rietbergen, 'Staat, standen en klassen', 125.

⁹² M. Sonenscher, 'Revolution, Reform and the political thought of Emmanuel-Joseph Sieyès' in: Rachel Hammersley ed., *Revolutionary moments: Reading revolutionary texts* (Londen 2015) 70, 73.

⁹³ Sande, Wessels, 'De Engelse, Amerikaanse, Franse en Nederlandse revolutie in vergelijkend perspectief', 320.

⁹⁴ Sonenscher, 'Revolution, Reform and the political thought of Emmanuel-Joseph Sieyès', 75-76.

⁹⁵ 'Emmanuel-Joseph Sieyès, What is the Third Estate? (1789)', *University of Oregon*.

<https://pages.uoregon.edu/dluebke/301ModernEurope/Sieyes3dEstate.pdf>, 2., laatst geraadpleegd op 22 januari 2023.

Burger' of 'Déclaration des droits de l'homme et du citoyen', dat de status had van ontwerpgrondwet. In dit document ligt de nadruk op de rechten, en een aantal plichten, van het individu. Opvallend is dat ook in dit document wordt benadrukt dat burgers gelijke rechten hebben voor het verkrijgen van openbare functies op basis van hun bekwaamheid zonder onderscheid behalve die van hun deugden en talenten.⁹⁶ Wellicht is dit een reactie op het wijdverbreide gebruik in prerevolutionair Frankrijk van het tegen betaling aanbieden van functies.⁹⁷ Napoleon zou het benoemen van personen op basis van bekwaamheid later tot een van zijn speerpunten maken bij de opbouw van wat hij de massa's van graniet van de Franse staat noemde.⁹⁸

Bestuur

Over een aantal aspecten van de vroegmoderne tijd in Frankrijk, bestaat nog steeds een beeld, dat niet overeenkomt met het resultaat van het onderzoek door Tocqueville. Enerzijds blijkt daaruit dat de boeren op het platteland relatief beter af waren dan hun gelijken in het toenmalige Pruisen en Engeland. Eén van de vragen die Tocqueville behandelt is dan ook waarom de Revolutie in Frankrijk uitbrak, en niet in landen waar de boeren er slechter aan toe waren.⁹⁹ Een ander punt betreft het onderwerp van deze scriptie, namelijk dat uit het onderzoek van Tocqueville is gebleken dat het gecentraliseerde bestuur in Frankrijk een instituut is uit de periode van het ancien régime, en niet het werk van de Revolutie of het keizerrijk.¹⁰⁰ Op centraal niveau bracht de Raad van de koning of Koningsraad advies uit aan de vorst, die de beslissingen nam, en de uitvoer delegerde aan de algemeen controleur van Financiën, die de rol vervulde van minister van financiën, en daarnaast optrad als minister van binnenlandse zaken, van handel en publieke werken. In elke provincie was de uitvoer van wetten gedelegeerd aan een intendant, en op kantonnaal niveau aan een gedelegeerde.¹⁰¹ De vorst beschikte dus in zijn eentje over de wetgevende macht, en oefende door de gecentraliseerde organisatie, die van hem uitging, grote invloed uit op de uitvoerende macht. Vooral het ontbreken van (invloed op de) wetgevende macht op lokaal niveau leidde eind achttiende eeuw tot steeds meer weerstand van vooral de bevoorrechte klasse met in hun kielzog de bevolking, die nu samen de derde stand vormden.¹⁰²

⁹⁶ 'Verklaring van de rechten van de mens en de burger', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Verklaring_van_de_rechten_van_de_mens_en_de_burger, laatst geraadpleegd op 22 januari 2023.

⁹⁷ W. Doyle, *France and the age of Revolution. Regimes old and new from Louis XIV to Napoleon Bonaparte* (Londen 2013) 7-8.

⁹⁸ *Ibidem*, 199.

⁹⁹ Tocqueville: *The Ancien Régime and the French Revolution*, 27.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 39.

¹⁰¹ *Ibidem*, 41-42.

¹⁰² A. Cobban, 'Local government during the French Revolution', *The English Historical Review* 58 (1943) 14.

Lokaal bestuur

Voor het uitoefenen van hun macht, zowel wetgevend als uitvoerend, stelden de Franse koningen in elke provincie een *intendant* aan. De *intendants* waren jonge mannen van bescheiden komaf, en afkomstig van buiten de provincie waar zij werden aangesteld. Zij hadden hun positie niet te danken aan verkiezing (waaraan alleen bevoorrechte mannen deelnamen), afkomst of een gekochte positie, maar werden benoemd door de regering uit de leden van lager rang in de Staatsraad. In de provincie was de *intendant* de directe vertegenwoordiger van de regering, en had daarom veel (bestuurs)macht, die aanzienlijk groter dan hun profiel en zichtbaarheid deden vermoeden. Om zijn bescheiden status te verhogen werd een *intendant* meestal in de adelstand verheven. Ondanks de grote macht van de Koningsraad bleef zij voor de buitenwereld vrijwel onzichtbaar. Een tijdgenoot omschreef het als volgt: "France is governed by thirty intendants".¹⁰³ In de praktijk betekende 'governed' bestuurd en niet geregeerd. Ondanks hun macht en recent verhoogde status bleven de *intendants* vrij onzichtbaar naast de oudere adel met hun hoge maatschappelijke positie, en op hun ouderdom gebaseerde eerbied en rijkdom. De leden van de adel vertoefden veelal in de nabijheid van de vorst, en bekleedden vooral hogere militaire functies. Zij keken neer op de functie van intendant, hoeveel macht de laatsten ook bezaten.¹⁰⁴ In hun provincie waren de *intendants* verantwoordelijk voor belastinginning, het oproepen van dienstplichtigen, de zorg voor publieke werken, handhaving van recht en orde, armenzorg en zelfs drongen zij er bij de boeren op aan hun landbouwmethoden te verbeteren teneinde hun levensomstandigheden te verbeteren. Dit alles in opdracht van de Koningsraad. In de *cantons*, de deelgebieden van de provincies, werden de *intendants* geassisteerd door een *subdelegate*.¹⁰⁵

1.3 Van Republiek der Verenigde Nederlanden naar Bataafse Republiek

Staat

Een belangrijk moment in de aanloop naar de Bataafse omwenteling, die in januari 1795 de overgang betekende van de Republiek der Verenigde Nederlanden naar de Bataafse Republiek was het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog in 1780 die duurde tot 1784.¹⁰⁶ In zijn pamflet 'Aan het volk van Nederland', dat gezien kan worden als een aanklacht tegen het bestuur van de Oranje stadhouders in het algemeen, en Willem V in het bijzonder, legde de auteur Van der

¹⁰³ Tocqueville, *The Ancien Régime and the French Revolution*, 41-42.

¹⁰⁴ Ibidem, 42.

¹⁰⁵ Ibidem, 42-46.

¹⁰⁶ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 16.

Capellen tot den Poll de verantwoordelijkheid voor het uitbreken van die oorlog bij Willem V. Daarnaast verweet Van der Capellen Willem V misbruik van het benoemingsrecht, waarbij onder andere de Staten Generaal en de Provinciale Staten buitenspel werden gezet. Dit maakte Willem V volgens Van der Capellen in feite tot alleenheerser, omdat de door Willem V benoemde leden hem niet durfden tegenspreken.¹⁰⁷ Dit benoemingsrecht wordt ook wel aangeduid als het stadhouderlijk stelsel.¹⁰⁸ Het pamflet zwengelde de 'openbare politisering van de discussie over de nationale toestand aan.' Het gevolg was dat een polemische tegenstelling ontstond tussen de 'ware patriotten' aan de ene kant en de stadhouder en zijn cliëntèle, en de prins- of Oranjegezinden aan de andere kant. Echter, duidelijke, formele partijen waren zij niet. De patriotten bestonden hoofdzakelijk uit oppositionele regenten en burgers uit de maatschappelijke middenklasse. De Oranjegezinden bevonden zich meer in de toplaag en de brede volksklasse. In beide gevallen betrof het een monsterverbond tussen verschillende partijen, waarvan de scheidslijnen dwars door de maatschappelijke en religieuze geledingen heen liepen.¹⁰⁹

Vanaf het verschijnen van Van der Capellen's pamflet begonnen de patriotten zich steeds meer en steeds heftiger te roeren door via de pers op nieuwe wijze stem te geven aan hun opvattingen, en zich te organiseren in verschillende clubs, variërend van genootschappen tot burgermilities.¹¹⁰ In twee documenten, de 'Grondwettige Herstelling' en het 'Leids Ontwerp' legden de patriotten hun hervormingsprogramma vast wat leidde tot een situatie van bestuurlijke verdeeldheid. Toen Willem V niet de macht naar zich toe wist te trekken forceerde zijn echtgenote Wilhelmina, tevens zus van de Pruisische koning, in 1787 een confrontatie met de patriotten in Goejanverwellesluis. Daarop bezetten de Pruisen de Republiek, en werd Willem V alsnog in zijn macht hersteld.¹¹¹ De Pruisische steun had Willem V weliswaar voor het moment gered, maar daarmee was de behoefte aan hervormingen op bestuurlijk gebied bij velen niet verdwenen. Het uitblijven van hervormingen, en de veranderde positie van Frankrijk na de revolutie van 1789 maakte een terugkeer mogelijk van de duizenden patriotten, die eerder als gevolg van Oranjeterreur naar Frankrijk waren gevlucht. Die terugkeer vond met duur betaalde Franse steun plaats in 1795 en leidde tot de Bataafse omwenteling, die zonder veel ongeregeldheden plaatsvond en daarom ook wel de

¹⁰⁷ W.F. Wertheim, en A.H. Wertheim-Gijse Weenink ed., *Aan het volk van Nederland. Het democratisch manifest. Joan Derk van der Capellen tot den Pol* (Weesp 1981), 118.

¹⁰⁸ A.J.C.M. Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer. Het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw* ('s-Gravenhage 1990) 1.

¹⁰⁹ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 33.

¹¹⁰ Ibidem, 34.

¹¹¹ Ibidem, 37-38.

'fluwelen revolutie' wordt genoemd. Nederland werd vanaf dat moment aangeduid als de Bataafse Republiek.¹¹²

Bestuur

Het centrale gezag in de Republiek lag formeel bij de Staten-Generaal, dit was de permanente afvaardiging van de gewesten. Hier werden besluiten genomen op het gebied van defensie, buitenlandse politiek en de daartoe benodigde financiën. De besluitvorming werd bemoeilijkt doordat de vertegenwoordigers van de provincies gebonden waren aan het wensenpakket dat zij hadden meegekregen vanuit de provinciale vergadering, de Provinciale Staten. In deze vergadering waren verschillende provinciale bestuurslichamen vertegenwoordigd, die elkaar soms beconcurrerden of tegenwerkten. De werkelijke macht in de gewesten lag uiteindelijk bij degenen die de Statenvergaderingen vormden en beheersten. Dat waren de regenten in de steden, en de veelal adellijke grootgrondbezitters op het platteland.¹¹³ De stadhouder nam een bijzondere plaats in het bestuur in. Hij was enerzijds ondergeschikt aan de staten, maar bezat ook een zelfstandige machtspositie op grond van allerlei bijzondere rechten, steun vanuit het leger, en zijn invloed op de samenstelling van de staten zelf.¹¹⁴ Het gedecentraliseerde karakter van het bestuur in de Republiek had de stadhouders in de loop der tijd geholpen een stadhouderlijk patronagesysteem op te bouwen, waardoor zij via het benoemen van hun gunstig gezinde regenten invloed op het bestuur konden uitoefenen.¹¹⁵ Een belangrijke rol was daarbij weggelegd voor de luitenant-stadhouders, die in hun gewest als plaatsvervanger van de stadhouder optraden.¹¹⁶ De luitenant-stadhouders verschaften de stadhouder informatie over het politieke klimaat in hun gewesten, en droegen bij het vergeven van ambten kandidaten aan, die de stadhouder welgezind waren. In ruil voor hun diensten voorzag de stadhouder zijn luitenant-stadhouders, en vaak ook zijn familie, van aantrekkelijke posities.¹¹⁷

Lokaal bestuur

Binnen de gewesten was het lokale bestuur geregeld op het niveau van de stad en het platteland. De lokale bestuurders hadden zitting in zogenaamde basiscolleges, waarin de aristocratieën van stad en platteland zich hadden georganiseerd. Op het platteland waren de basiscolleges voor de adel meestal de ridderschappen. Hierin konden alleen die edellieden beschreven worden die 'in goed en bloed' waren gekwalificeerd. Dit hield in dat zij, naast een

¹¹² Aerts, 'Een staat in verbouwing', 40, 43.

¹¹³ Ibidem, 20-21.

¹¹⁴ Ibidem, 22.

¹¹⁵ Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer*, 180.

¹¹⁶ Ibidem, 181.

¹¹⁷ Ibidem, 186.

aantal persoonlijke hoedanigheden, zoals een minimumleeftijd en het belijden van de gereformeerde godsdienst, van adellijke komaf moesten zijn. Daarnaast dienden zij in de meeste provincies in het bezit te zijn van een erkende edelmanswoning (ridderhofstede of havezate) en moesten zij overal een voldoende hoeveelheid grond in eigendom hebben. Ook voor de stadsbesturen van de stemhebbende steden, die de basiscolleges vormden voor het stedelijk patriciaat, bestonden toelatingseisen. Vanouds stelde men zich op het standpunt dat slechts de 'wijste, treffelijkste en rijkste' van de ingeboren burgers plaats mochten nemen in de raad. In het algemeen behoorde echter overal het poorterschap of het burgerrecht van een stad, en het belijden van de gereformeerde religie tot de vereisten.¹¹⁸ Katholieken, joden en andere dissenters waren voor 1795 van bestuursfuncties uitgesloten.¹¹⁹ In veel gevallen betrof dit zelfs uitsluiting van aanzienlijke katholieke families uit bestuursfuncties.¹²⁰

Beide soorten basiscolleges namen in toenemende mate een gesloten karakter aan. In de ridderschappen werden de toelatingsvoorwaarden steeds nauwer omschreven, vooral wat de adellijke afstamming en het bezit van een riddermatig goed betreft. Hierdoor werd bevorderd dat de adelscorporaties op den duur overal het exclusieve domein werden van een klein aantal families die er samen de dienst uitmaakten, en er alle belang bij hadden het ledental zo klein mogelijk te houden. Huwelijksverbintenissen tussen de leden van deze adelsgeslachten moesten de verworven machtspositie van de groep voor de toekomst veiligstellen onder andere door de beschikbare openbare ambten zoveel mogelijk binnen de eigen familiekring te houden. Eenzelfde proces van oligarchisering bestond in de stadsbesturen van de stemmende steden. De brede burgerij, die aanvankelijk toegang tot de stedelijke regeringscolleges had gehad, werd steeds meer buitengesloten. De gevestigde patriciërsfamilies reserveerden raadszetels voor de eigen groep, die door onderlinge huwelijken een grote homogeniteit vertoonde.¹²¹

Voor de leden van de ridderschappen en de stadsraden was op ieders terrein een breed scala van ambten beschikbaar, regentenambten genaamd. In de meeste provincies was het gebied buiten de steden verdeeld in districten, met aan het hoofd een ambtenaar die binnen zijn ambtsgebied was belast met de uitoefening van bestuur en rechtspraak. Deze functies, die in elke provincie anders werden aangeduid - baljuw, drost, ambtman, scholtus, richter, grietman - waren overheidsbedieningen die door de Gewestelijke Staten werden begeven, en

¹¹⁸ Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer*, 14.

¹¹⁹ S. Schama, *Patriotten en bevrijders. Revolutie in de Noordelijke Nederlanden 1780-1813* (Amsterdam 1989) 259.

¹²⁰ M.J.F. Lindeijer, 'Van oude adel; de titels die voorbijgaan. De rooms-katholieke adel in Gelderland en zijn rechten en gewoonten inzake het gebruik van de baronnetitel 1813-1868', *Genealogische bladen* 2 (1993) 44.

¹²¹ Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer*, 14-15.

waren daarom niet voorbehouden aan de leden van de adelscolleges, ofschoon die naar oude gewoonte, meestal wel door hen werden bekleed. De ridderschappen bezaten dus nergens bestuurs- en rechtsmacht over het platteland; zoals de stadsbesturen dat wel hadden in de steden. De edelen in de ridderschappen bevonden zich daarom, wat de verwerving van regentenambten op lokaal niveau betreft, in een veel afhankelijker positie van de stadhouder dan hun stedelijke collega's.¹²²

Voor de uitoefening van de regerings- en rechtsmacht in de steden zijn grofweg twee modellen te onderscheiden. In het eerste 'westnederlandse model' bestond de stadsregering uit een vast college van voor het leven door middel van coöptatie gekozen leden: de vroedschap of raad. Binnen deze groep werden de leden van de magistratuur, de burgemeester en schepenen, gekozen, die belast waren met het dagelijks bestuur, de wetgeving en de rechtspraak. De overige vroedschapsleden werden geraadpleegd wanneer er belangrijke besluiten moesten worden genomen. De magistratuursambten waren de belangrijkste ambten op stedelijk niveau.¹²³ In het tweede 'oostnederlandse model' was sprake van twee afzonderlijke colleges: de magistratuur en de gezworen gemeente. De magistratuur, meestal burgemeesters en schepenen, kwam doorgaans de gehele uitvoerende en rechtsprekende bevoegdheid in de stad toe. De gezworen gemeente vertegenwoordigde de burgerij, en had een controlerende en assisterende taak. De leden van de magistratuur werden elk jaar gekozen door de gezworen gemeente, maar werden in de praktijk meestal herkozen, waardoor hun positie niet veel verschilde van die van de magistratuursleden in de westelijke vroedschappen.¹²⁴

Zowel de ridderschappen als de stedelijke overheden konden bij de uitoefening van hun bestuurlijke en justitiële werkzaamheden beschikken over functionarissen met een adviserende of administratief-ondersteunende taak, die in een vaste dienstbetrekking tot de basiscolleges stonden. Deze functionarissen waren nadrukkelijk dienaren en geen leden van de basiscolleges. Zij waren daarom ook geen regenten. Wel waren zij doorgaans patriciërs. Deze ambten waren namelijk zeer gezocht bij de niet-adellijke aristocratie om familieleden in onder te brengen die om één of andere reden geen lid van een regeringscollege konden worden, terwijl de politieke invloed die in sommige gevallen van deze functies kon uitgaan, zijn aantrekkingskracht bezat.¹²⁵

¹²² Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer*, 15

¹²³ *Ibidem*, 15.

¹²⁴ *Ibidem*, 16.

¹²⁵ *Ibidem*, 16

2. Staat en bestuur in de Franse Republiek en Nederland na de revoluties

2.1 Frankrijk

Staat

Na het opstellen van de 'Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger' werd een aantal hervormingen doorgevoerd. Op 10 oktober 1789 werd het kerkelijk bezit onteigend om te dienen als dekking voor de sanering van de staatsschuld. In juli 1790 volgde de instelling van de staatskerk, en in maart 1791 werden de gilden afgeschaft.¹²⁶ In september 1791 werd een nieuwe grondwet afgekondigd, die door Lodewijk XVI werd erkend. Vanaf dat moment was Frankrijk een parlementaire monarchie. Onder druk van de door de Jacobijnen opgehitste massa in het binnenland, en uit angst voor acties van de naar het buitenland gevluchte Franse adel, verklaarden de Girondijnen de oorlog aan Oostenrijk. Toen de hertog van Brunswijk een manifest uitgaf voor de bevrijding van Lodewijk XVI en bestraffing van de revolutionairen volgde een bestorming van de Tuilerieën, waar de koning verbleef. De Nationale Vergadering zette hem af als koning, en besloot tot verkiezing van een nieuwe Nationale Vergadering.¹²⁷ Dit resulteerde in de Nationale Conventie, die direct de monarchie afschafte, Lodewijk XVI berechtte, een nieuwe grondwet opstelde, en de oorlog verklaarde aan het buitenland. In januari 1793 werd Lodewijk XVI ter dood gebracht, waarna de politieke strijd tussen de Girondijnen en de Jacobijnen verhevigde. De Jacobijnen beslechtten de strijd in juli 1793 in hun voordeel, waarna hun schrikbewind (de Terreur) een aanvang nam.¹²⁸

Een jaar later was men het bloedvergieten van de Jacobijnen beu, en werd een einde aan hun schrikbewind gemaakt. De Conventie, of het parlement, trok zowel de wetgevende als de uitvoerende macht naar zich toe met chaos als gevolg.¹²⁹ De conservatieve krachten in de samenleving begonnen zich steeds meer te roeren. Uit angst hun macht te verliezen bij de op handen zijnde verkiezingen hief de republikeinse Conventie zichzelf op, nadat zij eerst voor een nieuwe regeringsvorm stemden, waarbij zij hun macht veiligstelden. De nieuwe regeringsvorm voorzag in een tweekamerstelsel, waarbij de uitvoerende macht bij een college van vijf directeurs, het *Directoire*, belandde.¹³⁰ In Parijs dreigden anti-republikeinen een einde te maken aan de republikeinse Conventie. Met een rücksichtslos optreden sloeg Napoleon de

¹²⁶ Sande, Wessels, 'De Engelse, Amerikaanse, Franse en Nederlandse revolutie in vergelijkend perspectief', 320.

¹²⁷ *Sesam Atlas bij de wereldgeschiedenis. Deel 2 van Franse revolutie tot heden*. Hermann Kinder en Werner Hilgemann ed. (Amsterdam 1993), 19.

¹²⁸ *Ibidem*, 21.

¹²⁹ Op de Beeck, *Napoleon. Deel 1: Van strateeg tot keizer*, 79.

¹³⁰ *Ibidem*, 89-90.

anti-republikeinse opstand neer, en kon het *Directoire* op 25 oktober 1795 van start gaan. Het slaagde er te midden van linkse Jacobijnen en rechtse royalisten echter niet in voor politieke stabiliteit te zorgen.¹³¹ Om Frankrijk uit het slop te halen was een versterking van het staatsgezag nodig. Eén van de leden van het *Directoire*, Sieyès, ontwierp achter de schermen een plan voor staatshervorming, waarbij hij de inmiddels als gevolg van zijn militaire successen mateloos populaire Napoleon betrok.¹³² Samen werkten ze een plan uit om op legitieme wijze een staatshervorming te bewerkstelligen, die op 9 november 1799 eindigde in een staatsgreep.¹³³

Met de staatsgreep kwam de uitvoerende macht in de handen van het Consulaat, een driemanschap bestaande uit Sieyès, Ducos en Napoleon. In de praktijk stond Napoleon aan het roer.¹³⁴ Eén van de eerste zaken die Napoleon oppakte was de voorbereiding van een nieuwe grondwet. Hierin werden belangrijke bevoegdheden geconcentreerd in de nieuwe functie van Eerste Consul, die werd vervuld door Napoleon. De overige twee consuls kregen slechts een adviserende bevoegdheid. De wetgevende macht werd uitgesmeerd over de Raad van State, die wetsvoorstellen opstelde, een Tribunaat dat de voorstellen besprak, en een *Corps Législatif*, dat erover stemde. De leden werden via een getrappt kiessysteem gekozen. Tot slot kon de Senaat, waarvan de leden voor het leven werden gekozen, in theorie de macht van de Eerste Consul beknotten. In de praktijk kwam daar weinig van terecht.¹³⁵ In februari 1800 werd de nieuwe grondwet na een plebisciet aangenomen. Napoleon had toen zijn twee collega consuls al vervangen door Cambacérès, een jurist met revolutionaire sympathieën, en Lebrun, een royalist. Opmerkelijk is dat Napoleon jonge mensen op sleutelposities benoemde, omdat hij van hen weinig tegenstand tegen vernieuwing verwachtte.¹³⁶ Uit zorgen over het voortbestaan van de – inmiddels gestabiliseerde - republiek na een eventueel overlijden van Napoleon werd een plebisciet georganiseerd. De bevolking sprak zich in het najaar van 1802 massaal uit voor het benoemen van Napoleon als Consul voor het leven. Hierbij werd bepaald dat hij zijn opvolger mocht aanwijzen.¹³⁷

Bij aanvang van het Consulaat verkeerden de financiële huishouding van de Franse staat en het overheidsapparaat in erbarmelijke toestand.¹³⁸ Hoge prioriteit werd daarom gegeven

¹³¹ Op de Beeck, *Napoleon. Deel 1: Van strateeg tot keizer*, 94-95.

¹³² *Ibidem*, 211, 213, 135, 138.

¹³³ *Ibidem*, 239-240.

¹³⁴ *Ibidem*, 241.

¹³⁵ *Ibidem*, 246-247.

¹³⁶ *Ibidem*, 248-249.

¹³⁷ *Ibidem*, 343.

¹³⁸ *Ibidem*, 244-245.

aan het creëren van stabiliteit teneinde de burgerlijke en sociale verworvenheden van de revolutie veilig te stellen.¹³⁹ Al snel werd duidelijk dat onder een groot deel van de bevolking en in het leger de behoefte was ontstaan aan een staatshoofd met een duidelijker profiel, zowel ter versterking van de stabiliteit van de Franse staat als ter versterking van de legitimiteit van de macht van Napoleon.¹⁴⁰ Daarnaast was sterke behoefte aan het continueren van de erfenis van de revolutie, en de modernisering die door Napoleon waren ingezet. Napoleon bood in de ogen van velen daarvoor de meeste zekerheid. Op 18 mei 1804 benoemde de Senaat Napoleon daarom tot keizer van het Franse rijk.¹⁴¹ Vanaf 1802 was een periode van vrede gevolgd, die eindigde in 1805 met de aanvang van de Derde Coalitieoorlog. Vanaf dat moment volgden de oorlogen elkaar snel op. Napoleon kreeg geen greep op Spanje. De voor Napoleon catastrofaal verlopen veldtocht in Rusland in 1812 luidde het einde in van het Napoleontische keizerrijk, die in 1815 in Waterloo definitief werd.¹⁴²

Bestuur

Ontevredenheid over het ontbreken van lokale invloed op de wetgevende macht leidde in juli 1789 tot de revolutie, waarbij de wetgevende macht anders dan voorheen over de bevolking en over Frankrijk werd verdeeld.¹⁴³ Vanaf augustus 1789 begon de bevolking in gemeenten spontaan hun eigen gemeenteraden te kiezen. In december 1789 werd dit vanuit de Nationale Assemblée gelegitimeerd door de wet op het lokaal bestuur van Thouret. In deze wet werden boven het niveau van de gemeente de volgende bestuurslagen toegevoegd: kanton, district en departement.¹⁴⁴ De verantwoordelijkheden op departementaal niveau waren in grote lijnen vergelijkbaar met die van de provincies tijdens het ancien régime. De uitvoering van de taken na de overgang naar de nieuwe bestuursorganisatie verliep vrij soepel, omdat het uitvoerend personeel hetzelfde was gebleven.¹⁴⁵ Er ontstond een probleem op lokaal niveau van veel overleg, maar weinig uitvoerende daden.¹⁴⁶ De Nationale Assemblée zocht in 1790 een oplossing in een *descending theory of power*, namelijk het benoemen van een agent op departementaal niveau, vergelijkbaar met de intendant uit het ancien régime, die zou rapporteren aan de centrale regering. Echter, dit plan werd tegengehouden door zowel politiek links als rechts.

¹³⁹ Op de Beeck, *Napoleon. Deel 1: Van strateeg tot keizer*, 247-248.

¹⁴⁰ *Ibidem*, 414.

¹⁴¹ *Ibidem*, 420-421.

¹⁴² *Sesam Atlas bij de wereldgeschiedenis. Deel 2 van Franse revolutie tot heden*, 25, 35, 37.

¹⁴³ Cobban, 'Local government during the French Revolution', 13-14.

¹⁴⁴ *Ibidem*, 15-17.

¹⁴⁵ *Ibidem*, 17-18.

¹⁴⁶ *Ibidem*, 19.

Het ontbreken van centrale controle over het lokale bestuur was de belangrijkste reden van de zwakte van het door de Assemblée geïntroduceerde bestuursstelsel.¹⁴⁷ Andere redenen waren het ontbreken van een lokaal budget, gebrek aan samenwerking binnen de gemeenteraden, en rivaliteit tussen de conservatieve departementale raden en de meer revolutionair ingestelde gemeenteraden.¹⁴⁸ De gemeenteraden trokken aan het langste eind toen in 1793 het door de Jacobijnen opgerichte Comité van Algemeen Welzijn een einde maakte aan de bestuurlijke en wettelijke macht van de departementale raden.¹⁴⁹ Al snel realiseerden de Jacobijnen zich dat een vorm van centrale controle over het lokale bestuur nodig was. Het toezicht op de uitvoer van de 'revolutionaire' wetten en maatregelen voor openbare veiligheid werd gedelegeerd aan de districten, dus onder het niveau van departement. De uitvoer werd overgelaten aan revolutionaire comité's in de gemeenten. Op departementaal niveau werd zorggedragen voor de belastinginning, onderhoud van wegen en toezicht op het nationale bezit. Op bestuurlijk gebied hadden de departementen geen taken meer.¹⁵⁰

Na de val van de Jacobijnse regering volgde in 1795 de regering door het Directoraat. De departementen en districten krijgen weer dezelfde taken als voor aanvang van het Jacobijnse bewind.¹⁵¹ Het Directoraat wilde van de kantons, die een groep van gemeenten vertegenwoordigden, het belangrijkste orgaan van lokaal bestuur maken. Echter, Napoleon had zijn positie ten opzichte van het Directoraat weten te versterken, en beducht als hij was voor de zelfstandigheid waarmee de gemeenten opereerden, gebruikte hij zijn nieuw verkregen macht om de plannen van het Directoraat te verhinderen. In plaats daarvan werd (de controle over) het bestuursstelsel steeds meer gecentraliseerd. Vanuit Parijs werden bijvoorbeeld commissarissen aangesteld op lokaal (districts) niveau, wat gezien kan worden als een stap in de richting van het prefectoriale bestuursstelsel van Napoleon. Met dit verschil dat de prefecten in tegenstelling tot de commissarissen meestal niet afkomstig waren uit het gebied dat zij bestuurden.¹⁵² Een belangrijke reden waarom de pogingen van het Directoraat om het bestuur te delegeren naar gemeentelijk niveau mislukte, is het feit dat zij daarin werd tegengewerkt door het grootste deel van de bevolking.¹⁵³ Daarmee faalde het ideaal van de revolutie van een gekozen, lokaal bestuur. In plaats van een gekozen bestuur kwam het

¹⁴⁷ Cobban, 'Local government during the French Revolution', 20.

¹⁴⁸ Ibidem, 22.

¹⁴⁹ Ibidem, 23.

¹⁵⁰ Ibidem, 26-27.

¹⁵¹ Ibidem, 27.

¹⁵² Ibidem, 27-28.

¹⁵³ Ibidem, 28-29.

prefectorale bestuursstelsel van Napoleon, en werden de verkiezingen praktisch afgeschaft.¹⁵⁴ Ofschoon dit lijkt op een terugkeer naar het bestuursstelsel van het *ancien régime*, overheerst de mening dat Napoleon bewust de oude en de nieuwe orde met elkaar heeft willen integreren onder andere met zijn politiek van *ralliement* en *amalgame*.¹⁵⁵

De gewenste stabiliteit in het bestuur kon volgens Napoleon alleen worden bereikt als de huidige basis waarop de Franse samenleving steunde, werd verstevigd. De behoefte aan strengere naleving van de wet en een centraal bestuur kwam niet alleen van Napoleon, maar leefde ook bij de lokale bevolking.¹⁵⁶ Napoleon riep daarvoor verschillende instituties in het leven, die hij aanduidde als de ‘massa’s van graniet’.

“We destroyed everything, it's about recreating. There is a government, powers, but the rest of the nation, what is it? Grains of sand. We are scattered, without a system, without a meeting, without contact. As long as I am there, I am answerable to the Republic, but we must foresee the future. Do you believe that the Republic is definitively acquired? You would be very wrong. We are masters of doing it, but we do not have it, and we will not have it, if we do not throw on the ground of France a few masses of granite.”¹⁵⁷

De ‘massa’s van graniet’ bestonden in volgorde van oprichting uit de volgende instituties:

1. 6 januari 1800: Bank van Frankrijk
2. 17 februari 1800: Het prefectorale bestuursstelsel van de departementen.
3. 1 mei 1802: Lyceums voor het opleiden van een nieuwe generatie bestuurders.
4. 19 mei 1802: Legioen van Eer
5. 7 april 1803: *franc de germinal*
6. 21 maart 1804: Burgerlijk wetboek, bekend als de *Code Civil* of *Code de Napoleon*.¹⁵⁸

Soms worden ook andere instituties genoemd, zoals het Concordaat in juli 1801 – een verzoening met de katholieken – en vredesverdragen, met Oostenrijk en de Vrede van Amiens.¹⁵⁹ Voorwaarde voor het invoeren van de ‘massa’s van graniet’ was volgens Napoleon centralisatie.¹⁶⁰ Alle instituties werden van bovenaf (door Napoleon) geleid, en golden voor de hele samenleving. Wat hierbij opvalt is dat Napoleon enerzijds voortbouwde op de instituties

¹⁵⁴ Cobban, ‘Local government during the French Revolution’, 30.

¹⁵⁵ Broers, ‘The Napoleonic regimes’, 489-490.

¹⁵⁶ Horn, ‘Building the new Regime’, 234.

¹⁵⁷ L. Madelin, *The Consulate and the empire 1789-1809* (Londen 1937) 145-146.

¹⁵⁸ *Ibidem*, 145-146.

¹⁵⁹ Sempai, H.G., ‘Bonaparte et la personnalisation du pouvoir, *L'Atelier d'HG Sempai*, 7 maart 2015.

<https://www.hgsempai.fr/atelier/?p=12>, laatst geraadpleegd op 28 augustus 2023.

¹⁶⁰ Broers, ‘Napoleonic regimes’, 494.

uit het ancien régime, en anderzijds zijn voorkeur voor standaardisatie en hiërarchie. De *franc de germinal* was bijvoorbeeld een voortzetting van de munt van het *ancien régime*, maar met maatregelen ten behoeve van onder andere waardevastheid om misbruik te voorkomen, zoals die in het verleden voorkwam. Daarnaast wilde Napoleon de *franc* standaardiseren wat betreft de waarde en het uiterlijk, want hij geloofde dat dit ten goede zou komen aan de handel.¹⁶¹ Ook bij de organisatie van het schoolsysteem liet Napoleon zich inspireren door de scholen uit het *ancien régime*, die toen vooral in handen waren van de katholieke kerk. De strikte discipline en korpsgeest uit die tijd werden behouden, maar Napoleon voerde ook wijzigingen door. Zo maakte hij het onderwijssysteem tot een staatsaangelegenheid, waarover hij controle kon uitoefenen. Daarnaast kwam hij met een nieuwe indeling in drie niveaus: basis, voortgezet en hoger onderwijs. Een belangrijk doel van de scholen was de training van de toekomstige elite.¹⁶² De organisatie van de scholen bevat elementen van het latere departementale bestuur. Voor een goede administratieve leiding van de scholen introduceerde Napoleon naast de docenten de nieuwe functie van *provisieur* ondersteund door een *censeur*. Ook is een element van *ralliement* zichtbaar in de vorm van enige verzoening met de katholieke kerk door in 1808 de verplichting uit zijn decreet van 182 te schrappen dat *provisieurs* gehuwd moesten zijn.¹⁶³ Wat betreft het prefectorale bestuursstelsel werd de staat ingedeeld in departementen met prefecten aan het hoofd, die in hun prefectuur de rechtstreekse vertegenwoordigers waren van de regering in Parijs.¹⁶⁴

Met de 'massa's van graniet' doelde Napoleon niet alleen op de instituties, maar ook op de mannen die uitvoer gaven aan de functies binnen deze instituties. Napoleon had uitgesproken ideeën over de kwaliteiten van de mannen aan wie hij bestuursfuncties toevertrouwde.¹⁶⁵ In hoofdstuk drie zal worden ingegaan op de organisatie van het prefectorale bestuursstelsel, en het profiel van de mannen die in aanmerking kwamen voor een departementale bestuursfunctie.

¹⁶¹ Moens, J., 'De <<franc [de] germinal>> – de <<euro van de 19^e eeuw>>? Oorsprong en principes van het monetair systeem van germinal (1795-1803)', *Jaarboek van het Europees genootschap voor munt- en penningkunde* (2007) 116-118.

https://www.egmp-vzw.be/Pdf/jaarboeken/2000%20-%202010/JEGMP_2007_4.pdf, laatst geraadpleegd op 25 augustus 2023.

¹⁶² Clave, Yannick, 'La création des lycées et des proviseurs par Napoléon Bonaparte', *Napoleon.org*, 1, 3, november 2021.

<https://www.napoleon.org/histoire-des-2-empires/articles/la-creation-des-lycees-et-des-provisieurs-par-napoleon-bonaparte/#Une%20Nouvelle%20Figure%20:%20Le%20Provisieur>, laatst geraadpleegd 28 augustus 2023.

¹⁶³ Ibidem, 8-9.

¹⁶⁴ Op de Beeck, *Napoleon. Deel 1: Van strateeg tot keizer*, 246.

¹⁶⁵ Lyons, *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, 160.

2.2 Nederland

Staat

Na de totstandkoming van de Bataafse Republiek in januari 1795 stond men voor de uitdaging de verworvenheden van de Omwenteling, zoals de volkssoevereiniteit en gelijke rechten voor alle burgers, vast te leggen in een grondwet. Probleem hierbij was de enorme verdeeldheid onder de bevolking. Niet alleen tussen Orangisten en patriotten, maar vooral de laatsten waren ook onderling enorm verdeeld in hun hervormingsgezindheid. Hun politieke houding varieerde van radicale democraten tot gematigde pragmatici en aristocraten.¹⁶⁶ De verdeeldheid betrof enerzijds het vraagstuk van het democratisch gehalte van de nieuw in te voeren grondwet.¹⁶⁷ De radicale democraten, ook wel republikeinen genoemd, streefden naar volkssoevereiniteit, terwijl de gematigde democraten, aangeduid als moderaten of aristocraten, voorstander waren van een vertegenwoordigende democratie, die zij zagen als een garantie tegen de willekeur en chaos van een onbeperkte volksmacht. Een andere tegenstelling vormde de staatsvorm. Tegenover de unitarissen, die voorstander waren van een centraal bestuur, stonden de federalisten, die de soevereiniteit van de provincies wilden handhaven. De verschillende politieke standpunten liepen dwars door de samenleving heen, zowel wat betreft klasse als geografisch.¹⁶⁸ Ten slotte speelde het probleem van bestuursverantwoordelijkheid. Onderdeel van het patriotse ideaal was het vervangen van het verfoeide stadhoudelijke patronagestelsel door gekozen bestuurders, die het algemene belang boven het eigenbelang stelden.¹⁶⁹ Al bij de verkiezing voor het eerste parlement in 1796, de Nationale Vergadering, bleek echter niet elke gekozen volksvertegenwoordiger deze verantwoordelijkheid op zich te willen nemen. Tot verrassing van velen was Rutger Jan Schimmelpenninck één van hen.¹⁷⁰

Ondanks de weigering van enkele gekozen vertegenwoordigers zitting te nemen in de Nationale Vergadering werd in augustus 1797 het eerste grondwetsontwerp gepresenteerd. Het voorstel bevatte maar liefst 900 (!) artikelen met zowel unitarische als federalistische elementen, die elkaar in de weg zaten. Nadat dit voorstel door de bevolking was verworpen volgde een tweede Nationale Vergadering, waarin de unitariërs sterker stonden als gevolg van

¹⁶⁶ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 44.

¹⁶⁷ M. Rutjes, 'De Staatsregeling van 1798 als maatschappelijk verdrag. De eerste Nederlandse grondwet en de politieke cultuur van de Bataafse Republiek, 1795-1801', *De Achttiende Eeuw* 44 (2012) afl. 1, 75-76.

¹⁶⁸ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 47-48.

¹⁶⁹ J. Oddens, 'De burger bedankt. Lastposten in de Nationale Vergadering (1796-1797)', *De Achttiende Eeuw* 44 (2012) afl. 1, 58.

¹⁷⁰ *Ibidem*, 65.

Fransen steun.¹⁷¹ In januari 1798 volgde een staatsgreep door radicale unitarissen, die in april een nieuwe grondwet met unitarisch karakter onder de naam 'Staatsregeling voor het Bataafsche Volk', aangenomen wisten te krijgen.¹⁷² In juni 1798 volgde een tweede staatsgreep door gematigden, om de invloed van het radicale parlement en het Uitvoerend Bewind te minimaliseren. In Frankrijk was Napoleon inmiddels aan de macht. Rust en vrede in de Republiek waren van belang voor zijn plannen, waarvoor verzoening nodig was met de buitengesloten orangisten en federalisten, die werd belemmerd door de Staatsregeling van 1798. Met steun van Frankrijk pleegde het Uitvoerend Bewind in september 1801 een staatsgreep, en voerde via schijnverkiezingen een onder Frans toezicht vernieuwde grondwet in.¹⁷³ Aanvankelijk ging Napoleon akkoord met de terugkeer naar de decentrale wijze van bestuur, maar hij liep al snel tegen problemen aan bij het bestuur van de federaal georganiseerde departementen.¹⁷⁴ Napoleon zag een oplossing in een nieuwe Staatsregeling naar het autoritaire Franse model met Rutger Jan Schimmelpenninck aan het hoofd, die hij in 1805 aanstelde als raadspensionaris, een voor Nederland vertrouwde titel.¹⁷⁵ De politieke roerige periode vanaf 1795 en de economische moeilijkheden deed vanaf 1800 de politieke belangstelling afnemen. Daarvoor in de plaats leefde het nationaliteitsgevoel op, die het vroegere lokale particularisme en de partijstrijd tussen Orangisten en patriotten oversteeg.¹⁷⁶

Bestuur

De staatsgreep in 1801 betekende het herstel van de Oranjegezinde bestuurders in zowel het departementaal als het nationaal bestuur. Wat hielp was dat Willem V zijn onderdanen niet alleen ontsloeg van de verplichtingen tegenover hem, maar hen zelfs aanmoedigde deel te nemen aan het bestuur onder Franse gezag. Met het laatste hoopte Willem V zijn terugkeer naar de Republiek te bespoedigen.¹⁷⁷ Waar de positie van de Oranjegezinde bestuurders verbeterde, verslechterde die van de patriotse bestuurders. Zelfs waar de Oranjegezinde bestuurders geen meerderheid vormden, werkten hun ervaring in het openbaar bestuur en hun grotere sociale gewicht sterk in hun voordeel. Zij grepen direct de gelegenheid aan de beperkingen, die hun voor 1801 waren opgedrongen, ofschoon zij die zonder veel moeite hadden weten te ontduiken, op te heffen.¹⁷⁸ Daarmee was de reorganisatie van het bestuur na

¹⁷¹ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 48.

¹⁷² Ibidem, 48-49.

¹⁷³ Ibidem, 50-51.

¹⁷⁴ Ibidem, 51-51.

¹⁷⁵ Ibidem, 52.

¹⁷⁶ Ibidem, 54.

¹⁷⁷ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 492.

¹⁷⁸ Ibidem, 498.

de Omwenteling in 1795 inclusief de personele bezetting van de bestuursfuncties grotendeels ongedaan gemaakt.¹⁷⁹

Nadat hij benoemd was tot keizer maakte Napoleon koninkrijken van de geannexeerde gebieden. Voor de Bataafse Republiek betekende dit dat het vanaf juni 1806 het Koninkrijk Holland werd met aan het hoofd koning Lodewijk Napoleon, een broer van Napoleon.¹⁸⁰ Lodewijk introduceerde het Franse departementale bestuursstelsel, waarmee de Oranjegezinde bestuurders de macht, die zij in 1801 hadden verkregen, weer zagen verdwijnen. Zij konden nu niet meer onafhankelijk beslissen over benoemingen en beloningen, maar waren verantwoording schuldig aan de vertegenwoordigers van de koning. Posten waren niet langer erfelijk. Ondanks de machtsverschuivingen probeerde Lodewijk de traditionele adel en het oude patriciaat achter de regering van de koning geschaard te krijgen. Bijvoorbeeld door hen koninklijke onderscheidingen te geven en hen te benoemen als kwartierdorst of landdorst. De laatste twee posities zijn vergelijkbaar met de functies van onderprefect respectievelijk prefect tijdens de Inlijving.¹⁸¹ Van hun kant gebruikten de Nederlandse bestuurders het vertrouwde vaderlandse duw- en trekwerk om zoveel mogelijk invloed uit te oefenen op de wetgeving.¹⁸²

Napoleon verweet zijn broer Lodewijk een slap optreden in Holland en bovendien de belangen van Holland boven die van Frankrijk te stellen, waardoor hij niet de verwachte financiële middelen en de manschappen kreeg uit het koninkrijk Holland. Dit was aanleiding voor Napoleon om in 1810 het koninkrijk Holland op te heffen.¹⁸³ Met het Inlijvingsdecreet of het Decreet van Rambouillet maakte Napoleon op 9 juli 1810 een einde aan de zelfstandigheid van de Nederlandse staat. In oktober 1810 volgde het Organiek decreet, dat Holland in departementen verdeelde, en de aanstelling van de ervaren bestuurder Charles François Lebrun tot gouverneur-generaal bepaalde. Samen met zes andere hoge bestuursfunctionarissen vormden zij het Algemeen Bestuur of Gouvernement- Generaal van de Hollandse departementen.¹⁸⁴ Vanaf 1 januari 1811 werd het Franse bestuur ingevoerd, wat betekende dat Nederland benoorden de Rijn net als de rest van het keizerrijk zou worden bestuurd via de administratieve lijn die liep van de keizer naar de burgemeesters via de

¹⁷⁹ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 494.

¹⁸⁰ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 56.

¹⁸¹ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 632-633.

¹⁸² Roelevink, 'Cette grande inertie qu'on rencontre sans cesse dans la marche des affaires'. Lodewijk Napoleon als wetgever en uitvoerder', 179-180.

¹⁸³ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 60.

¹⁸⁴ *Ibidem*, 106-107.

ministers, prefecten en onderprefecten.¹⁸⁵ Het nieuwe prefectenstelsel was een sterk hiërarchisch, autoritair administratief systeem, dat de hoeksteen vormde van het keizerlijk regime. De voornaamste positie was die van de prefect, die de bestuurlijke schakel vormde tussen het centrum en zijn departement, en toezag op de uitvoer van de orders van de keizer. De prefect werd bijgestaan door onderprefecten in de arrondissementen van het departement. Daarnaast werd de prefect ondersteund door een administratieve staf die bestond uit een secretaris-generaal, een prefectuurraad en een algemene departementsraad.¹⁸⁶

Na de mislukte veldtocht naar Rusland in 1812 keerden andere landen, zoals de oude vijand Spanje, maar ook voormalige neutrale landen zoals Oostenrijk en voormalige bondgenoten zoals Beieren zich aan bij de geallieerden in een coalitie tegen Frankrijk. In oktober 1813 leidde dit tot de Volkerenslag bij Leipzig, die door Frankrijk werd verloren. Hierdoor konden de coalitielegers vrij door Duitsland oprukken richting de Noord-Nederlandse departementen. In november 1813 arriveerden delen van het Coalitieleger in Holland, wat het einde betekende van de Inlijving van de Hollandse departementen in het Franse keizerrijk.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Joor, *De adelaar en het lam*, 102-103.

¹⁸⁶ *Ibidem*, 110-111.

¹⁸⁷ *Ibidem*, 115.

3. Napoleontisch departementaal bestuur

3.1 Een nieuw bestuursstelsel

Wet 28 Pluviôse VIII

Het platform voor de massa's van graniet, die stabiliteit in Frankrijk moesten brengen, betrof een bestuursstelsel waarvoor Napoleon op 17 februari 1800 een wetsvoorstel (Wet 28 Pluviôse VIII) indiende. Hierin werd de verdeling van het grondgebied en de bestuursorganisatie geregeld. Met deze wet werd het prefectorale bestuursstelsel gevestigd.¹⁸⁸ Tien dagen eerder had Pierre-Louis Roederer, vertrouweling van Napoleon en lid van de *Conseil d'État*, de motivaties en doelstellingen van de wet toegelicht aan de overige leden van de *Conseil*. Als redenen voor het invoeren van de wet noemde hij dat: 1) de huidige kantons inclusief hun bestuurders te talrijk waren en daardoor te kostbaar; 2) de kantons enerzijds te klein waren om goed opgeleide bestuurders te kunnen leveren, en anderzijds 3) te groot om in alle gemeenten in hun domein, die de tussenkomst van zijn bestuurders vereiste, aanwezig te kunnen zijn. Daarom was bepaald dat Frankrijk moest worden onderverdeeld in departementen, arrondissementen en gemeenten. De wet onderscheidde drie functiegebieden: 1) het top-down uitvoeren van de administratie; 2) het oordelen over de verdeling van financiële bijdragen door burgers; 3) de uitspraak in geval van geschillen. Voor elk functiegebied werden specifieke functionarissen aangesteld. Voor 1) waren dat voor de drie onderscheiden gebieden achtereenvolgens de *préfet*, ondersteund door een *secrétaire général*, de *sous-préfet* en *maire*. Voor 2) de *conseil général du département* en voor 3) de *conseil de préfecture*. Uitgangspunt bij het ontwerp van de nieuwe bestuurswet was dat besturen het werk moest zijn van één man, en dat het verdelen van de lasten en het bemiddelen bij geschillen gebaseerd moesten zijn op het oordeel van velen.¹⁸⁹ Dit betekende in het geval van de *conseil de préfecture*, in theorie althans, een scheiding tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht. De twee raden moesten het Napoleontisch gezag een status verlenen van legitimiteit en goed bestuur.¹⁹⁰ De functionarissen genoten geen directe politieke macht. Hun meerwaarde lag in het nauwgezet uitvoeren van hun in de bestuurswet beschreven taak, en in hun optreden als notabele en zo een voorbeeld te zijn voor de rest van de bevolking. Het laatste met het doel het versterken van loyaliteit aan het gezag.¹⁹¹

¹⁸⁸ Zie bijlage A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800).

¹⁸⁹ P.L. Roederer, 'Discours de Roederer du 18 pluviôse an VIII (7 février 1800)' in: *Le Moniteur Universel* 22 (1800) 553-554.

¹⁹⁰ Woloch, *The new regime*, 55-56.

¹⁹¹ Lyons, *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, 161.

De departementale bestuursfuncties

Aan het hoofd van elk departement stond een *préfet*, die zowel de maatregelen van het centraal gezag als de lokale belangen moest dienen.¹⁹² Behalve bij de acceptatie van de wetten van de regering door de lokale bevolking, en bij het verzoenen van de verschillende revolutionaire partijen, had de *préfet* de lokale notabelen nodig voor het vervullen van bestuurs- en adviesfuncties, en het verschaffen van informatie en statistieken over personen en de gang van zaken in het departement. Bovendien moest de *préfet* rekening houden met verwachtingen in de sociale netwerken waarvan hij deel ging uitmaken na zijn benoeming.¹⁹³ Om zijn rol met succes te kunnen vervullen diende een *préfet* rekening te houden met de belangen van alle partijen, wat betekende dat hij zijn beleid moest aanpassen aan lokale omstandigheden en behoeftes.¹⁹⁴

De *sous-préfet* werd net als de *préfet* geacht het regeringsbeleid uit te voeren, maar dan op arrondissementsniveau.¹⁹⁵ In een aantal departementen was de meerderheid van de *sous-préfets* afkomstig uit het departement waar zij waren benoemd.¹⁹⁶ De implementatie van maatregelen hing daarom vaak af van de mate van toewijding van de *sous-préfet*, die daarom wel wordt gezien als een *tool of integration*. In Nederland schortte het nogal eens aan die toewijding tot ergernis van de Fransen.¹⁹⁷ Maar zelfs voor een toegewijd *sous-préfet* was het onderhouden van een goede relatie met lokale notabelen, vooral ook tijdens informele gelegenheden, noodzakelijk om te kunnen voldoen aan de eisen van het centrale, Franse gezag. Een *sous-préfet* was onder andere afhankelijk van lokale notabelen voor het verkrijgen van informatie over de gang van zaken in het district, referenties over personen ten behoeve van benoemingen in commissies voor het uitvoeren van publieke taken en voor toetreding als lid van de *conseil général du département*.¹⁹⁸

In elk departement werd de *préfet* ondersteund door een *conseil général du département* voor het verdelen van bijdragen en lasten over de districten en gemeenten, en het verschaffen van informatie over het departement. Het aantal leden (*membres*) van de *conseil général* was afhankelijk van de omvang van een departement en bestond uit 16, 20 of

¹⁹² Daly, *Inside Napoleonic France*, 52.

¹⁹³ G. Daly, 'Little emperors? Investigating prefectural rule in the departments' in: P. Dwyer en A. Forrest ed., *Napoleon and his empire. Europe, 1804-1814* (2007) 51-52.

¹⁹⁴ *Ibidem*, 57.

¹⁹⁵ Daly, *Inside Napoleonic France*, 61.

¹⁹⁶ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 475; Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 128.

¹⁹⁷ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 124, 144-145.

¹⁹⁸ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 470, 476.

24 leden, die éénmaal per jaar gedurende maximaal 15 dagen bijeenkwamen.¹⁹⁹ De raadsleden werden door Napoleon benoemd voor een periode van vijftien jaar, en wat samenstelling betreft weerspiegelde zij bijvoorbeeld in Rouen, de hoofdstad van departement Aube, het postrevolutionaire beleid van politieke verzoening en het betrekken van de aristocratie bij het bestuur.²⁰⁰ Opmerkelijk is dat de leden van de *conseil général* onbezoldigd waren, terwijl de leden van de *conseil de préfecture* een salaris ontvingen.²⁰¹ De reden om toe te treden tot de raad zou dan gelegen kunnen liggen in status of het behartigen van het lokale of zelfs eigenbelang. Via relaties met lobbygroepen werd bijvoorbeeld de vestiging van een opleiding rechten bewerkstelligd. Daarnaast bestond er een relatie tussen leden van de *conseil général*, die het budget reserveerden voor het leiden van een ziekenhuis of gevangenis, of de aanleg en onderhoud van wegen, en de lokale notabelen die deze organisaties leidden.²⁰² Aanvankelijk was het centraal gezag enthousiast over de informatiefunctie van de *conseil général*, maar dat verminderde al na een paar jaar, ondanks dat lokale notabelen met een groter prestige tot de raad toetraden. De *conseil général* mocht van de minister (op aangeven van Napoleon) wel misstanden signaleren, zolang zij maar handelden in lijn met het beleid van het centraal gezag, en zich onthielden van ongewenste uitspraken.²⁰³

De taak van de *conseil de préfecture* bestond uit het doen van bestuursrechtelijke uitspraken bij onder andere geschillen over de directe belastingbijdrage en zaken die betrekking hadden op openbare werken en de nationale domeinen. De *conseil de préfecture* bestond uit 3, 4 of 5 leden afhankelijk van het departement.²⁰⁴ Over de betekenis van de raad van de prefectuur verschillen de meningen. Gezien het aantal zaken dat de raad in een aantal departementen behandelde, heeft de raad daar zeker in een behoefte aan gerechtelijke uitspraken voorzien. Daarnaast namen raadsleden indien nodig de *préfet* waar bij diens afwezigheid.²⁰⁵ Tijdens het ancien régime was men al tegen het probleem aangelopen hoe geschillen met betrekking tot het bestuur op te lossen. Ofschoon de wet van 28 Pluviôse VIII de raad van de prefectuur in het leven had geroepen om een scheiding tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht aan te brengen (besturen is het werk van één man, oordelen het werk van velen) bleef een spanningsveld tussen deze machten, vertegenwoordigd door de *préfet* en de *conseil de préfecture*, bestaan. De *préfet* had de vrijheid deel te nemen aan het overleg van

¹⁹⁹ Zie Bijlage A, art. 2.

²⁰⁰ Daly, *Inside Napoleonic France*, 59.

²⁰¹ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 471.

²⁰² Ibidem, 469, 471, 473-474.

²⁰³ Woloch, *The new regime.*, 56-57.

²⁰⁴ Zie Bijlage A, art. 2 en 4.

²⁰⁵ Daly, *Inside Napoleonic France*, 57-58; Woloch, *The new regime*, 55.

de *conseil de préfecture*, en had dan bij staking van de stemmen de beslissende stem.²⁰⁶ Echter, dat betekende niet dat hij altijd zijn zin kreeg.²⁰⁷ In het departement Meurthe komt een vergelijkbaar beeld naar voren. De *conseil de préfecture* stelde zich in haar administratieve rol niet volgzzaam op, en stelde zich bij de bemiddeling van geschillen onafhankelijk op.²⁰⁸ In de Nederlandse departementen was de betekenis van de raad van de prefectuur rond 1810 volgens Brugmans onbeduidend.²⁰⁹ Helaas geeft hij niet aan waarop zijn oordeel gebaseerd is.

De *secrétaire général* gaf leiding aan het prefectorale bureau dat verantwoordelijke was voor de administratie van de bestuurlijke taken in het departement, en werd benoemd door Napoleon. Daarnaast nam hij de *préfet* waar, bijvoorbeeld als die op werkbezoek ging in zijn departement. De functie van *secrétaire général* is wel als onbeduidend omschreven, maar dat was zeker niet overal het geval. In Rouen, hoofdstad van het departement Aube, nam de secretaris-generaal Galli regelmatig de prefect waar. Bovendien was Galli vanwege zijn uitgebreide kennis van de lokale situatie van grote toegevoegde waarde voor de prefect.²¹⁰ Een interessant gegeven is dat in de Meurthe de functie van *secrétaire général* soms werd vervuld door de *conseil de préfecture*. Veel leden van de *conseil de préfecture* gaven de voorkeur aan een benoeming tot *secrétaire général* of *sous-préfet*.²¹¹

3.2 Een nieuwe bestuurselite

De ‘massa’s van graniet’

De uitbreiding van Frankrijk stelde Napoleon voor het probleem hoe het bestuur in de nieuwe gebieden in te richten. De intensiteit en het succes van de hervorming van het bestuur verschilde per gebied.²¹² Om te beginnen was er een verschil in het tijdstip van annexatie door Frankrijk. In dit verband wordt wel een onderscheid gemaakt tussen het ‘*inner empire*’ en ‘*outer empire*’. Het eerste betreft gebieden die voor 1807 onderdeel werden van Frankrijk, het tweede na 1807.²¹³ Daarnaast speelden andere factoren een rol, zoals de mate van ontwikkeling van het gebied, de duur van de Franse overheersing, en de status of behandeling van het gebied door Frankrijk. Voor het laatste wordt een onderscheid gemaakt tussen *pays*

²⁰⁶ Zie Bijlage A, art. 5.

²⁰⁷ Daly, *Inside Napoleonic France*, 58.

²⁰⁸ Nathalie Pinot-Reich, *Recherches sur le conseil de préfecture de la Meurthe. Contributions à l’histoire de la juridiction administrative (an VIII-1870). Thèse en vue de l’obtention du grade de docteur en droit* (Université de Nancy 2008) 554-555.

²⁰⁹ H. Brugmans, ‘De betekenis van 1813’, *Onze eeuw* 13 (1913) dl. 3, 18.

²¹⁰ Daly, *Inside Napoleonic France*, 54-56.

²¹¹ Nathalie Pinot-Reich, *Recherches sur le conseil de préfecture de la Meurthe*, 211.

²¹² Grab, *Napoleon and the transformation of Europe*, 23.

²¹³ *Ibidem*, 24.

réunis, pays conquis en pays alliés. In de *pays réunis* die onder het bestuur kwamen van Napoleon, werd het nieuwe Napoleontische bestuur volledig toegepast. In de overige gebieden werden indien nodig compromissen gesloten met de lokale elite. Eén aspect hadden alle gebieden gemeen, namelijk dat bestuursfuncties met de komst van Napoleon niet meer alleen waren voorbehouden aan de oude adel. Leden van de burgerij konden ook in bestuursfuncties worden benoemd. Niet op grond van een familienaam, maar op basis van hun welstand en talent.²¹⁴

Spoedig na zijn consulschap had Napoleon voor het bereiken van politieke stabiliteit een bemiddelende instantie [de bestuursorganisatie van de wet 28 Pluviôse VIII] gecreëerd met het doel autoriteiten en volk te verbinden. Die instantie zou moeten worden bemand met mannen uit de kieslijsten. Uitgangspunten daarbij waren gelijkheid, deugd en talent.²¹⁵ De kieslijsten werden samengesteld uit de groep van de 600 grootste belastingbetalers in een departement.²¹⁶ Dit impliceerde dat bestuurders afkomstig waren uit de groep van notabelen in een departement. Vanuit die hoedanigheid kregen zij volgens Napoleon het vertrouwen van de lokale bevolking dat nodig was voor de acceptatie van decreten van het Franse gezag.²¹⁷ Andersom hadden ook de bestuurders voordeel bij samenwerking met het Franse gezag.²¹⁸ Afhankelijk van zijn functie kon een lid van het departementale bestuur het vertrouwen van de lokale bevolking vergroten. Een lid van de raad van de prefectuur kon het vertrouwen van de bevolking winnen door een onpartijdige behandeling van een geschil, ook of misschien zelfs wel juist als het vonnis in het nadeel van het Franse gezag was. De leden van de departementale raad of *conseil général* konden de lokale bevolking gunstig stemmen als zij bijvoorbeeld voldoende financiële middelen toewezen voor de publieke voorzieningen in hun arrondissement.²¹⁹ Van de 600 notabelen in een departement hadden niet alle notabelen een functie in het departementale bestuur, maar voor de acceptatie van decreten van het Franse gezag was ook hun medewerking van belang. Voor de *sous-préfet* was het daarom van belang goede, vaak informele, relaties met de lokale notabelen te onderhouden, om zo ook hun steun te krijgen.²²⁰

²¹⁴ Grab, *Napoleon and the transformation of Europe*, 23.

²¹⁵ Beaufrepaire-Hernandez, 'Les 'Masses de Granit' du Premier Empire : entre codification et contrôle social', 67-68.

²¹⁶ Grab, *Napoleon and the transformation of Europe*, 73.

²¹⁷ Lyons, *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, 161.

²¹⁸ J. Dunne, 'Power on the periphery: Elite-state relations in the Napoleonic empire' in: P. Dwyer en A. Forrest ed., *Napoleon and his empire. Europe, 1804-1814* (2007) 61.

²¹⁹ Adeline Beaufrepaire-Hernandez, '1796-1815 : Les élites italiennes entre retrait et adaptation au régime français' in: Sylvie Guillaume en Laurent Coste (ed.), *Élites et crises du XVIe au XXIe siècle. Europe et Outre-mer* (Parijs 2014), 474.

²²⁰ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 468-469.

Vanwege het belang van de steun van de lokale notabelen voor het bestuursstelsel van Napoleon wordt afhankelijkheid van de lokale notabelen soms als belangrijker kenmerk van het Napoleontisch bestuur gezien dan centralisatie. Het belang van die steun woog nog zwaarder in geannexeerde gebieden, omdat Franse bestuurders daar niet beschikten over kennis van de lokale situatie.²²¹ Voor de Republiek der Verenigde Nederlanden lijkt dit minder van toepassing want daar bestond al voor de Bataafse Revolutie een wederzijdse afhankelijkheid tussen stadhouder en de gewestelijke elite als gevolg van de gewestelijke soevereiniteit.²²² Het centralisme daarentegen betekende wel degelijk een breuk met het federalistisch bestuur uit het stadhouderlijk tijdperk. De afhankelijkheid van lokale notabelen voor het vervullen van departementale bestuursfuncties kon per geannexerd gebied verschillen. In Noordwest-Duitsland was die afhankelijk bijvoorbeeld minder groot, omdat daar nog geen bestuursstelsel bestond dat vergelijkbaar was met het Franse departementale bestuursstelsel, en daarom minder lokale notabelen met relevante bestuurservaring beschikbaar waren. Uiteraard hebben de bestuurders in Duitsland moeten inspelen op lokale wensen, maar was men wel verzekerd van de loyaliteit en inzet van de *sous-préfets*, wat in de Nederlandse departementen niet altijd het geval is geweest.²²³ Ook dit kan het gevolg zijn geweest van het federalistisch verleden.

Selectie en benoeming

De eisen die aan de nieuwe bestuurders werden gesteld, betekenden een verandering in het selectie- en benoemingsbeleid van bestuursfunctionarissen.²²⁴ In de praktijk betekende dit dat Napoleon zowel de *préfets*, de *sous-préfets* en de *secrétaires-général de la préfecture*, als de *conseillers de préfecture* en van de *membres du conseil général*, althans op papier, benoemde.²²⁵ De *préfet* was in principe afkomstig van buiten het departement waar hij werd aangesteld, terwijl de overige functionarissen vaak afkomstig waren uit het departement zelf.²²⁶ De *sous-préfets* konden afhankelijk van de situatie in een gebied afkomstig zijn van buiten het departement, zoals in noordwest Duitsland het geval was. In de Noord-Nederlandse departementen waren de meeste *sous-préfets* van lokale komaf vanwege een grotere kans op lokale steun, en continuïteit van het bestuur.²²⁷ Dat de invloed die uitging van de reputatie van

²²¹ Dunne, 'Power on the periphery: Elite-state relations in the Napoleonic empire', 62.

²²² Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer*, 193.

²²³ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 144.

²²⁴ Beaurepaire-Hernandez, 'Les 'Masses de Granit' du Premier Empire', 69.

²²⁵ Zie Bijlage A, art. 4.

²²⁶ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 464, 475.

²²⁷ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 127-128, 132.

een vertrouwde familienaam in bestuurskringen niet moet worden onderschat blijkt uit het respect dat naar voren komt in de opdracht voor in het boekje 'Een nieuw geschenk voor de jeugd'. Daarin wordt de adellijke deugd en oefening van de vijfjarige (!) Hendrik de Vos van Steenwijk andere kinderen tot voorbeeld gesteld.²²⁸ Aan de inzet van de oude elite zat ook een keerzijde, namelijk die van cliëntelisme.²²⁹ Eén van de praktijken uit de tijd van het ancien régime waar men nou juist een einde aan wilde maken. Cliëntelisme ging niet alleen ten koste van talent maar ook van loyaliteit.²³⁰ En vooral aan het laatste hechtte Napoleon veel waarde.

Op de langere termijn zouden bestuurders die waren benoemd vanwege hun talent steeds meer de plaats van de oude elite moeten innemen.²³¹ In de Noord-Nederlandse en noordwestelijke Duitse departementen waren *sous-préfets* van zowel lokale als Franse komaf aangesteld. Dit betrof veelal een *auditeur*. Vanaf 1809 werden *auditeurs* bijvoorbeeld in de hoofdstad van een departement als *sous-préfet* benoemd, waar tot die tijd de *préfet* zelf die functie had vervuld.²³² Deze *auditeurs* behoorden meestal tot de selecte groep van *auditeurs de première classe*, die vergaderingen mochten bijwonen van de *Conseil d'État*, die werd voorgezeten door Napoleon zelf. De *auditeurs* waren de bestuurders, die Napoleon uiteindelijk voor ogen had. Hij duidde hen aan als *les enfants du siècle*, jonge mannen die rond 1800 volwassen werden. De *auditeurs* waren afkomstig uit de Franse provinciale elite, die behoorden tot de groep van 600 hoogste belastingbetalers. Het verschil ten opzichte van de oudere bestuurders was dat de *auditeurs* behalve over de voor hun functie benodigde professionele kwaliteiten beschikten, zij zich vereenzelvigden met het bestuursstelsel van Napoleon, zoals vertegenwoordigd door de *Code Civil*, en de scheiding van rechtspraak en bestuur.²³³ En dat alles met een enorme toewijding en gevoel van Franse superioriteit.²³⁴ Veelzeggend voor deze nieuwe generatie van bestuurders is de toewijding en vastberadenheid waarmee de echtgenotes van de *auditeurs* op assertieve wijze pleitten voor een hogere functie voor hun echtgenoot bij de minister. Of dat nou in een van de Hanzesteden was of in Italië.²³⁵

Bij de selectie van de bestuurders hanteerde Napoleon criteria die herleid kunnen worden tot drie dimensies: 1. de economische dimensie; 2. de sociaal-politieke dimensie en 3.

²²⁸ Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 1.

²²⁹ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 475.

²³⁰ Beaurepaire-Hernandez, 'Enjeux du clientélisme sous le Premier Empire', 12.

²³¹ Ibidem, 13.

²³² Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 124, 126, 144.

²³³ M. Broers, 'Les enfants du Siècle': an empire of young professionals and the creation of a bureaucratic, imperial ethos in Napoleonic Europe' in: Peter Crooks en Timothy H. Parsons ed., *Empires and bureaucracy in world history. From late antiquity to the twentieth century* (Cambridge 2016), 344, 356-357.

²³⁴ Ibidem, 358.

²³⁵ Ibidem, 359-360.

het prestige van de familie van de bestuurder en de bestuurder als gezinshoofd.²³⁶ Aan de hand van die criteria beoogde Napoleon mannen te benoemen die enerzijds beschikten over een positie en een bezit dat hun een onafhankelijkheid gaf, die hen in staat stelde de staat op belangeloze wijze te dienen. Daarnaast moesten zij beschikken over de professionaliteit en het beoordelingsvermogen, die nodig waren voor het nieuwe, moderne staatsbestuur.²³⁷ Wat economische positie betreft richtte Napoleon zich op de groep van de 600 grootste (grond)belastingbetalers in een departement.²³⁸ De sociaal-politieke dimensie volgde uit de economische dimensie. Grondbezit impliceerde dat men deel uitmaakte van de adellijke, politieke klasse van bestuurders. Deze mannen hadden zelf veel belang bij een geordende samenleving.²³⁹ Dat kwam Napoleon uiteraard zeer goed uit.

Voor de adel was een academische titel niet van belang voor het verkrijgen van een bestuursfunctie. Jongens uit adellijke milieus werden van oudsher via de zogenaamde adelspedagogiek voorbereid op een bestuursfunctie. Voor de burgerij was een academische titel onontbeerlijk voor een bestuurlijke loopbaan. Vooral de studie rechten was populair. Deze studie was waarschijnlijk een goede voorbereiding op een bestuursfunctie, maar schijnt ook niet te veel eisen met zich meegebracht te hebben.²⁴⁰ Na 1795 bezochten ook adellijke jongemannen steeds vaker een universiteit. Voorafgaande aan de academische studie vond thuisonderwijs plaats al of niet in combinatie met een opleiding aan een Latijnse school.²⁴¹ Een alternatief voor een bestuursfunctie voor adellijke jongens was een loopbaan als militair.²⁴²

Het gezin werd gezien als hoeksteen van de hiërarchisch ingerichte samenleving, en een positie als gezinshoofd impliceerde dat deze over leiderschapskwaliteiten beschikte, en de goede naam van de familie bewaakte. Daarnaast bood een gezin Napoleon de mogelijkheid bestuurders aan zich te binden door kinderen van families van de oude elite te benoemen en zo een cliënt-patroon relatie met die families op te bouwen, om zich te verzekeren van een zekere mate van loyaliteit.²⁴³ Voor het bepalen van de mate van burgerschap werden profielen van notabelen samengesteld bestaande uit tabellen met persoonlijke en morele statistieken met rubrieken als leeftijd, huwelijks staat, aantal kinderen, omvang vermogen, functie zowel

²³⁶ Beaurepaire-Hernandez, 'Le poids de la famille dans le choix des candidats aux fonctions publiques sous le Premier Empire', alinea 7.

²³⁷ A. Forrest, *Napoleon* (Diemen 2013) 207-208.

²³⁸ Lyons, *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution*, 161.

²³⁹ Koolemans Beijnen ed., *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813. Eerste deel* (Haarlem 1912) I, 456.

²⁴⁰ *Ibidem*, 243.

²⁴¹ Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 1, 4.

²⁴² *Ibidem*, 7.

²⁴³ Beaurepaire-Hernandez, 'Le poids de la famille dans le choix des candidats aux fonctions publiques sous le Premier Empire', alinea's 4-8.

voor tijdens als na de revolutie, politieke gezindheid tijdens de revolutie, en observaties.²⁴⁴ Het kenmerk observaties betrof het talent en mate van invloed van een notabele, en was moeilijk te classificeren, maar vormde wel een belangrijk onderdeel voor een benoeming. Samen moesten deze kenmerken een beeld geven van een persoon, waaruit bleek dat hij over de geloofwaardigheid en de respectabiliteit beschikte, waarmee hij een voorbeeld was voor zijn medeburgers.²⁴⁵

Ralliement en amalgame

In de beginperiode van de vestiging van het nieuwe Frankrijk, gevolgd door talloze gebieds-uitbreidingen, stond Napoleon voor de uitdaging deze gebieden te besturen op een wijze, die hem verzekerde van de levering van manschappen en geld voor zijn oorlogen. In de praktijk betekende dit dat Napoleon bestuurders van uiteenlopende signatuur aan zijn bestuur moest binden. Daarvoor voerde hij een politiek van *ralliement* en *amalgame*. In het Nederland van na de Omwenteling in 1795 betekende dit dat hij een bestuur moest samenstellen met daarin vertegenwoordigers van partijen met uiteenlopende belangen en voorkeuren, zoals patriotten en Oranjegezinden, en mannen met verschillende geloofsovertuigingen. In het geval van *ralliement* hield dit in dat Napoleon ook lokale notabelen aan zijn regering moest binden, die hem slechts op passieve wijze steunden, waardoor hij niet zeker was van hun medewerking. Om zijn decreten ingevoerd te krijgen had Napoleon die medewerking echter wel nodig. *Amalgame* impliceerde een actieve steun en een intrinsiek gemotiveerde, onvoorwaardelijke loyaliteit aan het Napoleontisch bestuur.²⁴⁶

Wat betreft de door Napoleon veroverde gebieden kan *ralliement* worden vergeleken met het proces van integratie, waarbij elementen van het Napoleontische bestuur worden geïncorporeerd in de structuren van het veroverde gebied. Uitgangspunt hierbij is dat de behoeften en problemen in het veroverde gebied aansluiten bij de in dit geval de door Napoleon geïntroduceerde wetten, instituties en waarden. Het streven naar *amalgame* neigt meer naar assimilatie, dat een fusie impliceert tussen tegenstanders uit het voormalige politieke systeem door hen te benoemen in de nieuwe, Franse instituties, waarvoor scholing vereist was.²⁴⁷ *Amalgame* had Napoleons voorkeur, en daarvoor had hij in 1802 de *Grandes Écoles* en de *Lycées*, tevens onderdeel van de 'massa's van graniet', opgezet, met het doel een nieuwe generatie bestuurders op te leiden, die waren geselecteerd om hun talent, en voor wie

²⁴⁴ Beaurepaire-Hernandez, 'Les 'Masses de Granit' du Premier Empire', 72.

²⁴⁵ Ibidem, 78.

²⁴⁶ Broers, 'Napoleonic regimes', 499.

²⁴⁷ Broers, *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814*, 123-124.

het lot van de Franse staat samenviel met hun eigen lot.²⁴⁸ Ofschoon de bedoeling van de Fransen was dat *ralliement* zou leiden tot *amalgame*, was niet iedereen daarvan overtuigd. Niet in het minst de Nederlanders zelf.²⁴⁹ Daarin weken zij niet af van de Italianen, voor wie *ralliement* de juiste balans vormde tussen de voordelen van het Napoleontische systeem en het behoud van de eigen cultuur.²⁵⁰ De politiek van *ralliement* en *amalgame* was geenszins een kwestie van een standaard aanpak. De compromissen die Napoleon moest sluiten verschilden per gebied, en waren afhankelijk van verschillende factoren.²⁵¹

In het streven naar *ralliement* en *amalgame* van Napoleon onderscheid ik een drietal aspecten. In eerste instantie wilde Napoleon ten behoeve van de stabiliteit in een gebied, partijen die elkaar hadden tegenwerkt, met elkaar verzoenen, door hen te laten samenwerken in het departementale bestuur. Napoleon wilde ook zijn bestuur vernieuwen door talentvolle bestuurders aan te stellen, die overtuigd waren van de superioriteit van de wijze van bestuur van Frankrijk, en een opleiding hadden genoten, die hen daarop had voorbereid. Bijvoorbeeld kennis van statistiek en procedures. Tenslotte was het op korte termijn voor Napoleon van belang dat zijn decreten zo adequaat mogelijk werden uitgevoerd. Dit vereiste vertrouwen. Op de eerste plaats moest Napoleon erop kunnen vertrouwen dat de door hem benoemde functionarissen deden wat van hen werd verlangd. Ten tweede was het van belang dat de bestuursfunctionarissen voldoende invloed hadden op de bevolking om hen de door Napoleon uitgevaardigde decreten te laten accepteren. Elk van de drie aspecten, verzoenen, vernieuwen en vertrouwen, omvat eigen kenmerken of een eigen combinatie daarvan. Deze kenmerken worden in de hoofdstukken 5, 6 en 7 geanalyseerd.

²⁴⁸ Broers, '«Les enfants du Siècle»', 348-349.

²⁴⁹ Burg, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany*, 125.

²⁵⁰ Broers, *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814*, 124.

²⁵¹ Grab, *Napoleon and the transformation of Europe*, 23.

Deel II: Notabelen in beeld

4. Prosopografisch onderzoek en gegevensverzameling

In dit hoofdstuk wordt in de eerste paragraaf de prosopografische onderzoeksmethode besproken. In de tweede paragraaf worden de kenmerken toegelicht, die voor dit onderzoek in kaart zijn gebracht. Daarbij wordt waar nodig ingegaan op het specifieke karakter van de kenmerken voor dit onderzoek, en wordt ingegaan op de problemen en beperkingen van prosopografisch onderzoek, zoals die in de paragraaf 4.1 worden beschreven.

4.1 Prosopografisch onderzoek

Begin jaren zeventig van de vorige eeuw definieert Lawrence Stone prosopografie als het onderzoek naar de gemeenschappelijke kenmerken van een groep actoren uit het verleden door middel van een gemeenschappelijke studie van hun leven. Die gemeenschappelijke kenmerken hebben betrekking op geboorte, overlijden, huwelijk, familie, sociale achtergrond, geërfde economische positie, beroep, religie, werkervaring en dergelijke. De gevonden informatie dient vervolgens te worden gecombineerd en op onderlinge verbanden te worden onderzocht.²⁵² Voorbeelden van die verbanden en algemene fenomenen van de doelgroep zijn bijvoorbeeld het zichtbaar maken van sociale stratificatie, sociale mobiliteit, besluitvormingsprocessen, machtsverwerving of de werking van instellingen.²⁵³ Prosopografie kan het best worden ingezet als hulpdiscipline in een breder onderzoek, dat de onderzoeksresultaten van de prosopografie contextualiseert en de doelgroep afbakt.²⁵⁴ Roorda formuleert prosopografie kernachtiger als hij zegt dat het verbanden legt tussen structuur en evenement. Het maakt de samenhang zichtbaar tussen de spelers, waardoor de zetten in het spel begrijpelijker worden.²⁵⁵ En dus beter verklaarbaar.

Stone onderscheidt twee scholen binnen de prosopografie. Ten eerste de *elitist school*, die prosopografie toepast op kleine, vaak elitaire, groepen individuen over een beperkte tijdspanne zonder veel gebruik te maken van statistiek of sociale wetenschappen, en weinig oog heeft voor de vooroordelen en ideologie binnen de groep. Ten tweede de *mass school*, die haar onderzoek richt op grotere groepen en wel gebruik maakt van statistische en sociaal-wetenschappelijke methodes, en uitgaat van de aanname dat de geschiedenis meer wordt

²⁵² Lawrence Stone, 'Prosopography', *Daedalus. Journal of the American academy of arts and sciences* 100 (1971) afl. 1, 46.

²⁵³ Bart De Nil, 'Prosopografie, methode voor het onderzoek van groepen', *Van Mensen en Dingen. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen* 5 (2007) afl. 3-4, 186.

²⁵⁴ *Ibidem*, 185-186

²⁵⁵ D. Roorda, 'Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 94 (1979) afl. 1, 213.

bepaald door de publieke opinie dan door de beslissingen van vooraanstaande mannen.²⁵⁶ Roorda acht de tegenstelling tussen beide scholen minder groot, en betoogt dat de elitisten wel steun van de sociale wetenschappen hebben gehad, onder andere van de elite-theorie van Pareto.²⁵⁷ Overeenstemming tussen beide scholen bestaat over de interesse voor gemeenschappelijke kenmerken van een groep.²⁵⁸

Aan prosopografisch onderzoek is een aantal specifieke problemen of beperkingen verbonden. Stone noemt een aantal beperkingen en risico's, ten eerste ten aanzien van de beschikbaarheid van gegevens. Dit kan gaan om de representativiteit van het aantal personen over wie iets bekend is ten opzichte van de omvang van de hele groep. De invloed van status, hoe lager de sociale laag van de onderzochte personen, des te minder gegevens beschikbaar zijn. De beschikbare gegevens per kenmerk, veel voor aspect A, weinig of niets voor aspect B, kan de focus leggen op de kenmerken waarvoor veel gegevens beschikbaar zijn, wat een vertekend beeld oplevert. Een tweede risico betreft fouten in de classificatie van gegevens. Een betekenisvolle classificatie is essentieel voor het succes van elk onderzoek. Kenmerken hoeven niet onderling samen te hangen. Bijvoorbeeld sociale status en rijkdom hoeven niet altijd samen te gaan. In mijn onderzoek geldt dit zelfs binnen een kenmerk, namelijk politieke gezindheid. Een patriot kon bijvoorbeeld unitarist of federalist zijn en republikein of moderaat. Het kan ook gebeuren dat een voor de groep relevant kenmerk niet wordt onderkend. Ten derde kan de interpretatie van gegevens problemen opleveren als de representativiteit van de beschikbare gegevens binnen een kenmerk onvoldoende is. Voor een bepaald kenmerk is dan slechts voor een relatief klein aantal personen informatie bekend. Verkeerde conclusies kunnen worden getrokken als geen verband wordt gelegd tussen de onderzoeksresultaten van de onderzochte groep en de samenstelling van de gehele groep of als de onderzoeksresultaten van de meest vertegenwoordigde groep in het onderzoek als leidend voor de hele groep wordt genomen. Tot slot kan een beperkt begrip van de geschiedenis leiden tot vertekening. De focus op de elite heeft er vaak toe geleid geschiedenis gelijk te stellen met het verhaal van de elite. Hetzelfde geldt voor het negeren van ideeën, vooroordelen, ideologieën en principes, de invloed van de politiek, politici.²⁵⁹

²⁵⁶ Stone, 'Prosopography', 47-48.

²⁵⁷ Roorda, 'Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?', 216. De elite-theorie van Pareto stelt dat in de staat de sleutelposities worden ingenomen door een machtselite en dat dit ook het geval is binnen een parlementaire democratie waar de macht ligt bij de leiding van de grote partijen. De theorie is aanvankelijk ontwikkeld door Pareto (1848-1923) en Mosca (1858-1941).

²⁵⁸ De Nil, 'Prosopografie, methode voor het onderzoek van groepen', 189.

²⁵⁹ Stone, 'Prosopography', 62-63.

In aanvulling op Stone noemt De Nil nog een aantal beperkingen van prosopografie, waarbij hij zich baseert op de bevindingen van Ger Harmsen. Het gaat om een ongelijke nadruk op bepaalde geografische plaatsen, en een oververtegenwoordiging van 'opvallende' figuren, die niet correspondeert met hun invloed op een gebeurtenis of ontwikkeling.²⁶⁰ In de bespreking van de checklist van methodologische fouten van Thomas Carney wordt de constructie van een prosopografie vergeleken met een bakstenen muur, waarvan de stenen de data zijn, en de interpretatie het cement, die de stenen samenhoudt. Hierbij moet men waken voor enkele interpretatieproblemen. Bij *'Technique short-fall'* gaat iemand ervan uit dat hij voldoende kennis heeft van het bronnenmateriaal om uit de losse hand een interpretatie te maken. In het geval van de 'onwaarschijnlijkheidsstructuur' laat een onderzoeker zich meeslepen door een subjectieve en empathische interpretatie van de feiten. Tot slot vormen cirkelredeneringen een interpretatieprobleem. Bijvoorbeeld doordat de antwoordopties voor een kenmerk niet aansluiten bij de praktijk van de onderzochte groep.²⁶¹ Dit geldt bijvoorbeeld voor het classificeren van het kenmerk onderwijs in dit onderzoek, dat behalve het reguliere ook het niet-reguliere onderwijs moet dekken. Whitcomb geeft talloze concrete voorbeelden van de genoemde valkuilen in de context van onderzoek naar een aantal door Napoleon aangestelde prefecten. Hij laat zien hoe op basis van generalisaties, onzorgvuldig afbakenen van onderzoeksperiodes en ambigue definitie conclusies worden getrokken voor de groep van prefecten als geheel. En hoe die conclusies vervolgens lange tijd ten onrechte historisch onderzoek kunnen blijven bepalen.²⁶²

Wanneer rekening wordt gehouden met de valkuilen heeft prosopografisch onderzoek een enorme potentie. Men dient dan de adviezen te volgen van Stone en Roorda, en voor het beantwoorden van een specifieke vraag prosopografisch onderzoek toe te passen binnen een duidelijke, afgebakende, niet te grote en goed gedocumenteerde groep, voor een periode van niet meer dan een eeuw.²⁶³ Wat betreft de afbakening van het onderzoek gaat het om thematische, chronologische en een geografische afbakening. Voor mijn scriptie betreft dat vier specifieke groepen functionarissen binnen het prefectorale bestuur tijdens de periode van de Inlijving (1 januari 1811 t/m 30 november 1813) binnen de zes Noord-Nederlandse departementen. Bij de geografische afbakening dient rekening gehouden te worden met mogelijke verschillen tussen stad en platteland. De omvang en samenstelling van de doelgroep

²⁶⁰ De Nil, 'Prosopografie, methode voor het onderzoek van groepen', 192-193.

²⁶¹ Ibidem, 195-196.

²⁶² Edward A. Whitcomb, 'Napoleon's prefects', *The American historical review* 79 (1974) afl. 4, 1089-1090.

²⁶³ J. de Jong, 'Prosopografie, een mogelijkheid. Eliteonderzoek tussen politieke en sociaal-culturele geschiedenis', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 111 (1996) 215.

kunnen het onderzoek bemoeilijken. Een heterogene groep kan een verschil in betekenis van een te onderzoeken kenmerk impliceren. Het kenmerk 'huwelijk' aan het begin van de twintigste eeuw moet bijvoorbeeld anders worden ingeschat wanneer het gaat over de adel dan wanneer het fabrieksarbeiders betreft.²⁶⁴ Inmiddels heeft men geleerd van de kritiek op prosopografisch onderzoek uit het verleden. Ten aanzien van verschillende aspecten van prosopografie is verbetering zichtbaar. Bijvoorbeeld bij de exactheid en standaardisering bij het hanteren van cijfermateriaal, de afbakening van het onderzoek, het hanteren van prosopografie als aanvulling in plaats van als dé methode tegenover andere, en bij het verbreden van onderwerp en onderzoek.²⁶⁵ Eén aspect lijkt niet veranderd, namelijk dat van *meticulous accuracy* of met de woorden van Roorda, het monnikenwerk.²⁶⁶

4.2 Gegevensverzameling

In deze paragraaf wordt de voor deze scriptie gebruikte gegevensverzameling gekarakteriseerd en de in paragraaf 4.1 beschreven problemen en beperkingen van prosopografisch onderzoek toegespitst op die gegevensverzameling. Het gaat om de representativiteit, de betrouwbaarheid en een aantal overwegingen bij de keuze voor de classificatie van een aantal kenmerken. Een overzicht van de kenmerken en de in de bronnen gevonden waardes is opgenomen in bijlage D.²⁶⁷ In bijlage C is een overzicht opgenomen van de bronnen, die voor elk van de functionarissen is gebruikt.²⁶⁸ Voor een toelichting op de gebruikte bronnen verwijs ik naar de subparagraaf Bronnen in de Inleiding.

Representativiteit

De lijst van onderzochte bestuursfunctionarissen is gebaseerd op vermeldingen van de vier onderzochte functies in het *Repertorium van ambtsdragers en ambtenaren 1428-1861* (128 namen), en op benoemingen gepubliceerd in kranten ontsloten via *Delpher* in de periode van 1 december 1810 tot en met 30 november 1813 (67 namen). De gebruikte zoektermen in *Delpher* zijn: "departementale raad", "algemene raad", "conseil général", "prefectuurraad", "raad van de prefectuur" en "conseiller de préfecture". Van de namen die in *Delpher* worden genoemd bleken uiteindelijk 40 personen ook in het *Repertorium* te zijn opgenomen, maar zonder één van de vier onderzochte functies, en in een aantal gevallen met een naam of

²⁶⁴ De Nil, 'Prosopografie, methode voor het onderzoek van groepen', 194-195.

²⁶⁵ Roorda, 'Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?', 224-225.

²⁶⁶ Stone, 'Prosopography', 71; Roorda, 'Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?', 225.

²⁶⁷ Bijlage D: Overzicht kenmerken functionarissen

²⁶⁸ Bijlage C: Overzicht bronnen functionarissen.

initialen, die afweken van de vermelding in *Delpher*. Eenentwintig personen zijn alleen via hun benoeming in *Delpher* achterhaald. In bijlage C is dit aangegeven in het bronnenoverzicht.

Wat opvalt is dat in het *Repertorium* voor de departementen *Yssel-Supérieur* en *Zuyderzée* geen *membres du conseil général* worden vermeld. Ook opvallend is dat in de *Almanach Impériale* van 1811, 1812 en 1813 van de vier onderzochte functies alleen de namen van de *membres du conseil général* niet worden genoemd.²⁶⁹ De redevoering op 16 augustus 1811 door de prefect van de *Yssel-Supérieur* aan de verzamelde leden van de departementsraad geeft aan dat deze raad een gewaardeerde rol speelde in het bestuur van het departement.²⁷⁰ Het ontbreken van *membres du conseil général* voor twee departementen zou de representativiteit van de onderzoeksresultaten verkleinen. Om die reden is actief gezocht in *Delpher* naar benoemingen van *membres du conseil général* in beide departementen. Ondanks dat het 'Dagblad van het departement Boven-IJssel' (*Journal de l'Issel supérieur*) niet in *Delpher* is opgenomen werden toch voldoende benoemingen gevonden. Het is onduidelijk waarom voor de *Yssel-Supérieur* en *Zuyderzée* geen namen van de *membres du conseil général* in het *Repertorium* bekend zijn. Vermoedelijk heeft dit te maken met de beschikbaarheid van bronnen ten tijde van het samenstellen van het *Repertorium*. Zie hiervoor ook de paragraaf Bronnen in de Inleiding.

Wat de representativiteit van de omvang van de onderzochte groep functionarissen betreft kan het aantal onderzochte bestuursfunctionarissen worden afgezet tegen het totaal aantal bestuursfunctionarissen dat mogelijk benoemd had kunnen worden. Het aantal aangestelde bestuursfunctionarissen was afhankelijk van het aantal inwoners in een departement, en daarbinnen van het aantal inwoners per arrondissement. Voor de departementen in Nederland benoorden de Rijn was de onderverdeling zoals aangegeven in tabel 1.

²⁶⁹ *Almanach Impérial pour l'année MDCCCXI A.S.M. L'Empereur et Roi, par testu. A Paris, chez testu et cie., imprimeurs de sa majesté, et libraires, Rue Hautefeuille, no. 13* (Parijs 1811).

²⁷⁰ 'Prefect van Andringa de Kempenaer prijst het Napoleontisch systeem. De krant van toen. Deel 2.'. <https://elzeluikens.wordpress.com/2016/05/>, laatst geraadpleegd 25 juni 2023.

Tabel 1: Overzicht departementen Noord-Nederland en aantal functionarissen cf. wet 18 februari 1800.
Bron: *Almanach Impérial pour l'année MDCCCXI A.S.M. L'Empereur et Roi, par testu. A Paris, chez testu et cie., imprimeurs de sa majesté, et libraires, Rue Hautefeuille, no. 13 (Parijs 1811).*

Departement	<i>conseil de préfecture</i>	<i>conseil général</i>	<i>sous-préfet</i>	<i>sécretaire général</i>	
Bouches-de-la-Meuse	5	24	6	1	
Zuyderzée	5	24	6	1	
Yssel-Supérieur	4	20	3	1	
Bouches-de-l'Yssel	4	20	3	1	
Frise	4	20	3	1	
Ems-Occidental	4	20	4	1	
Totaal	26	128	25	6	185

Hierbij dient aangetekend te worden dat niet elke functionaris de volledige periode van de Inlijving in functie is geweest, en dat één positie door meerdere personen kan zijn vervuld. Daarnaast is niet elke functiegroep volledig bezet geweest conform de in tabel 1 genoemde aantallen. Dit in aanmerking nemend is de aanname gerechtvaardigd dat wat het aantal functionarissen betreft de onderzochte groep functionarissen representatief is voor die groep.

Een ander aspect van representativiteit betreft de verhouding tussen het aantal onbekende waarden ten opzichte van de waarden waarvoor wel gegevens zijn gevonden. Van de door mij onderzochte functionarissen zijn voor slechts zeven personen (4%) geen gegevens bij de kenmerken gevonden. Voor de overige personen varieert de hoeveelheid gegevens die bij verschillende kenmerken zijn gevonden. In tabel 2 is per kenmerk het percentage onbekende waarden aangegeven.

Tabel 2: Percentage onbekende waarden per kenmerk
Bron: Bijlage D: Overzicht kenmerken functionarissen

Kenmerk	% waarde onbekend
Surname	5%
Class	5%
Politics	42%
Religion	17%
Education	44%
Wealth	5%
ProfOfficer	5%
PblAdmXp	7%
Married	5%
NoChildren	7%
PblAdmFthr	17%
PblAdmKin	33%

Uit tabel 2 blijkt dat over vrijwel alle functionarissen uit het onderzoek informatie beschikbaar is, en dat per functionaris voor de meeste kenmerken voldoende informatie beschikbaar is om representatief te zijn. De relatief hoge percentages onbekenden voor de kenmerken *Politics* (hierna: politieke gezindheid) en *Education* (hierna: opleiding) zijn voor een deel te verklaren uit het feit dat voor deze kenmerken geen categorie *niet* is opgenomen. Voor het kenmerk politieke gezindheid wordt namelijk niet vermeld wanneer iemand geen politieke voorkeur heeft. In geval van opleiding is alleen gekeken naar de vervolgopleiding na het thuisonderwijs, zoals de in paragraaf 3.2 genoemde adelspedagogiek, al of niet in combinatie met het volgen van de Franse of Latijnse school. Die vervolgopleiding betreft in de praktijk een studie aan een universiteit of een opleiding als militair. Voor het kenmerk PblAdmKin (hierna: familierelatie in openbaar bestuur) kan het relatief hoge percentage onbekend zijn veroorzaakt door het feit dat voor het bepalen van de functies van de familierelaties gebruik is gemaakt van de informatie die in de onderzochte bronnen over de bestuursfunctionarissen is aangetroffen. Dit betekent dat geen poging is gedaan eventuele ontbrekende familierelaties te completeren.

In het algemeen geldt voor historisch onderzoek dat hoe lager de sociale status van personen, des te minder gegevens over deze personen beschikbaar zijn. Het omgekeerde geldt ook. Hoe hoger de sociale status van personen, des te meer gegevens zijn over die personen beschikbaar. Het relatief hoge aantal onderzochte functionarissen over wie informatie beschikbaar is duidt op een hoge economische en sociale status van die functionarissen.²⁷¹ Tegelijkertijd zegt het iets over de status van de functionarissen over wie geen of weinig informatie beschikbaar is.

Betrouwbaarheid

Behalve de representativiteit is de betrouwbaarheid van de gegevens van belang voor de geldigheid van de conclusies. Van de onderzochte groep functionarissen zijn de waarden verzameld van kenmerken, die aansluiten bij de in paragraaf 3.2 genoemde selectie- en benoemingscriteria, die Napoleon hanteerde bij het benoemen van bestuursfunctionarissen. Bij het zoeken naar informatie over de functionarissen bleek dat zowel achter- als voornamen niet altijd op dezelfde wijze zijn gespeld, onvolledig zijn weergegeven, bijvoorbeeld zonder initialen of zonder de volledige achternaam. Voorbeeld van het weergegeven van alleen de achternaam zonder initialen is de benoeming van de 'heer Meijer' tot secretaris-generaal in het departement *Zuyderzée*.²⁷² Vergelijking met het *Repertorium* leerde dat het hier ging om

²⁷¹ Zie paragraaf 4.1.

²⁷² 'Binnenlandsche berigten', *Dagblad van het departement Vriesland*, 6 mei 1812.

Jonas Daniël Meijer. In hetzelfde bericht wordt de benoeming van de ‘heer van Foreest’ tot president van de algemene departementsraad genoemd. Raadpleging van het *Repertorium* leverde in dit geval geen uitsluitsel op. In het *Repertorium* wordt wel een Cornelis van Foreest genoemd, maar niet zijn functie als ‘*lid conseil du departement du Zuyderzée*’, die wel wordt genoemd in het *Nederland’s Adelsboek*.²⁷³

Voorbeeld van een onvolledige weergave van de achternaam is de benoeming van ‘S.J. Heiden’ tot lid van de departementale raad van het departement *Ems-Occidental*.²⁷⁴ Na raadpleging van het *Repertorium* bleek het te gaan om Sigismund Jacques graaf van Heiden Reinestein. Bij de benoeming van ‘Myn. Sim. Dupuy’ tot lid van de algemene raad van het departement *Bouches-de-la-Meuse* leidde de spelling tot problemen bij het zoeken naar informatie over deze functionaris.²⁷⁵ Met behulp van de Google zoekmachine werd de naam Meinard Simon Du Pui gevonden, die in 1814 lijfarts van Willem I werd, en collega bleek te zijn van Sebaldus Justinus Brugman, die ook lid was van de departementale raad van de *Bouches-de-la-Meuse*. Een afwijkende spelling leidde ook bij Nekkorn tot problemen bij het vinden van informatie. Na veel zoekwerk bleek het om Ludwig Eberhard Friedrich Nehr Korn te gaan.²⁷⁶ Een derde moeilijkheid bij het vinden van informatie over functionarissen vormde het weergeven van dezelfde informatie in bronnen over personen met verschillende voornamen of initialen. Voorbeelden hiervan zijn Jan Frederik Abbema (junior) en Jan Carel Abbema; F(ilips) Serrurier en J.F. Serrurier; A.A. Stratenus en J. Stratenus. De twee laatsten worden bijvoorbeeld in verschillende bronnen beide genoemd als bibliothecaris-generaal, terwijl het om verschillende personen gaat.

Bovengenoemde afwegingen zijn indirect ook terug te vinden in het *Repertorium*. ‘Renaud’ wordt in het *Repertorium* genoemd als *membre du conseil général* van het departement *Bouches-de-la-Meuse*. Daarnaast wordt ‘Willem Jacob Renaud’ in het *Repertorium* genoemd als lid Provinciale Staten van Gelderland. Uit de benoeming van ‘Guill. Jac. Renaud’ tot *membre du conseil général* valt op te maken dat het bij deze twee namen om dezelfde persoon gaat, namelijk Willem Jacob Renaud.²⁷⁷

Het niet eenduidig kunnen identificeren van functionarissen maakt het lastig de correcte waarden van de verschillende kenmerken in te vullen. In twijfelgevallen heb ik een waarde als

²⁷³ *Nederland’s Adelsboek* (‘s-Gravenhage 1903-2014) 82 (1992) 514.

²⁷⁴ ‘Keizerlijk decreet’, *Courant van het departement van de Westere Eems*, 5 juli 1811.

²⁷⁵ ‘Administratie. Den Haag, den 2 junij.’ *Dagblad van het departement der monden van de Maas*, 3 jun 1812.

²⁷⁶ Lugard, G.J., ‘De Grimberg bij Rijssen. Een historische evocatie.’, *DBOverijssel*, 29 mei 2021.

<https://www.dboverijssel.nl/archieven/19194>, laatst geraadpleegd 23 augustus 2023.

²⁷⁷ ‘Administratie. Den Haag, den 2 junij.’ *Dagblad van het departement der monden van de Maas*, 3 jun 1812.

onbekend meegegeven. Voor de twijfelgevallen zijn niet altijd harde criteria te geven. In het geval van Meinard Simon du Pui vielen meerdere feiten samen, zoals uniciteit van de naam, leeftijd, plaats van de hoofdbetrekking, en benoemingen en onderscheidingen in aansluiting op de periode van de Inlijving. Bij François Linden van Zandenbergh, van wie op 13 juni 1811 in de *Amsterdamsche courant* een benoeming als *membre du conseil général* in departement *Zuyderzée* werd gepubliceerd, is gekozen voor Gijsbert Carel Cornelis Jan van Lynden van Sandenburg.²⁷⁸ Reden voor die keuze is ten eerste dat over François in het geheel geen gegevens werden gevonden, ook niet in het *Repertorium*, en dat in het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* de benoeming van Gijsbert Carel als *membre du conseil général* in departement *Zuyderzée* wordt genoemd.²⁷⁹ Tweede reden is de overeenkomst van de achternaam van beide personen. In het geval van Serrurier werd uiteindelijk via een publicatie van zijn benoeming in *Delpher* duidelijk dat het om J.F. Serrurier ging.²⁸⁰ Voor bijvoorbeeld E. van Groeneveld en De Lannoy werden wel personen gevonden, die gezien hun geboorte- en overlijdensdatum de gezochte functionarissen hadden kunnen zijn, maar ontbrak informatie met betrekking tot hun activiteiten, waardoor niet met zekerheid vastgesteld kon worden om wie het ging. In die gevallen zijn de waarden voor alle kenmerken, behalve voor hun functie tijdens de Inlijving, als onbekend ingevuld.

In 1796 voerde de Nationale Vergadering de scheiding van kerk en staat door, waardoor bestuursfuncties in principe voor iedereen, ongeacht hun religie, open kwamen te staan. Voor de functionarissen van wie de religie niet expliciet was vermeld, heb ik die herleid uit de stroming van de kerk waar de betreffende functionaris of één van hun kinderen is gedoopt. Bijvoorbeeld in de Martini-kerk, de van Aa-kerk in Groningen of de Jacobijnerkerk in Leeuwarden. Van 41% van de functionarissen heb ik de religie niet kunnen achterhalen. De functionarissen van wie is vermeld dat zij Nederlands Hervormd of protestants zijn heb ik allemaal in de categorie gereformeerd ingedeeld. Reden daarvoor is dat de aanduiding gereformeerd (afgeleid van gereformeerd protestantisme) tot circa 1816 werd gebruikt en pas daarna de aanduidingen Nederlands Hervormde kerk respectievelijk Protestantse kerk werden gebruikt. De categorieën katholiek, doopsgezind, joods en vrijmetselaar heb ik opgenomen, omdat dit geloofsovertuigingen betreft, die afwijken van de officiële, gereformeerde kerk, en waarvan de volgelingen voor 1795 hun geloof niet openlijk mochten uitoefenen, en geen

²⁷⁸ 'Amsterdam, le 11 juin', *Amsterdamsche courant*, 13 jun 1811.

²⁷⁹ Zie bijlage C onder 'Lynden van Sandenburg, Gijsbert Carel Cornelis Jan van' voor de bronnen van de benoeming van François Linden van Zandenbergh (kolom Delpher) en informatie over Gijsbert Carel (kolom Nieuw Ned-Bio Wrdbnk).

²⁸⁰ 'Binnenlandsche berigten. Parys, den 18 junij', *Courier van Amsterdam*, 7 juni 1811.

bestuursfuncties mochten vervullen. De categorie remonstrants ontbreekt, omdat geen van de functionarissen op de lijst als zodanig is geïdentificeerd. De reden daarvan heb ik niet kunnen achterhalen, maar zou voor een deel gelegen kunnen zijn in hun geringe aantal. Begin negentiende eeuw waren in Nederland 27.000 doopsgezinden geregistreerd tegenover 4.000 remonstranten.²⁸¹

Classificatie keuzes

In paragraaf 2.2 is de veelvormigheid van de belangrijkste tegenstellingen in de politiek tussen de Oranjegezinden en de patriotten beschreven. Bij het bepalen van de politieke gezindheid van de functionarissen doet zich ten eerste het probleem voor dat deze niet voor elke functionaris is vermeld. De tweede moeilijkheid is het hybride karakter van de politiek ten tijde van de Bataafse Republiek. Zowel Oranjegezinden als patriotten konden voorstander zijn van een centraal bestuur dan wel federaal bestuur of van een grotere of kleinere invloed van de bevolking op de regering. De politieke voorkeuren konden bovendien – of misschien wel juist daarom - veranderen in de loop der tijd. Een aantal functionarissen wisselde bijvoorbeeld van republikeins (radicaal democratisch) patriot naar aristocratisch (moderaat) patriot naar regeringsgezind onder Willem I. Geadviseerd wordt daarom politieke gezindheid niet al te nauw te definiëren.²⁸² Ten aanzien van het laatste is van belang te weten dat de regering van Willem I meer aansloot op wat ingang had gevonden onder het Franse bestuur, dan op de regering van zijn vader Willem V. De categorie Franse staat heeft betrekking op functionarissen met een niet-Nederlandse achtergrond, en zich niet identificeerden als Oranjegezind of patriot.

Voor het kenmerk stand is gekozen voor vier categorieën om meer inzicht te krijgen in de drie doelstellingen van de politiek van *ralliement* en *amalgame*. De categorie adel-oud kan bijvoorbeeld inzicht geven in de doelstelling van verzoening, de categorie burgerij in vernieuwing. Personen in de categorie adel-oud en adel>1814 zijn opgenomen in het *Nederland's Adelsboek*. Personen in de categorie patriciaat zijn opgenomen in het *Nederland's Patriciaat*.²⁸³ Wanneer iemand geen deel uitmaakt van de adel of patriciaat is die ingedeeld bij de burgerij. In de gevallen waarin geen informatie over een functionaris is gevonden is die aangemerkt als onbekend. Leidraad voor het indelen van notabelen in de categorie adel-oud is

²⁸¹ J. Hallebeek en J. Sirks, *Nederland in Franse schaduw: recht en bestuur in het Koninkrijk Holland (1806-1810)* (Hilversum 2006) 18.

²⁸² Edward A. Whitcomb, 'Napoleon's prefects' 1089-1118.

²⁸³ *Nederland's Adelsboek* ('s-Gravenhage 1903-2014); *Nederland's patriciaat : [genealogieën van bekende geslachten]* ('s-Gravenhage 1910-2009).

de deelparagraaf Bestuur in paragraaf 1.3. De categorie adel-oud betreft notabelen uit families met een oriëntatie op het platteland, die deel uitmaakten van de ridderschap of die een positie hadden als Rijksbaron voor de Franse tijd. Deze mannen kwamen vanwege hun sterke band met de stadhouder in aanmerking voor de hoogste bestuursfuncties in hun gewest. Na de Bataafse Revolutie verloren zij hun privileges, zoals het benoemen van cliënten in (bestuurs)functies in hun gewest. Aan de notabelen in de groep adel>1814 die daarom vroegen en aan de voorwaarden voldeden, werd vanaf 1814 door Willem I het adellijk statuut verleend.²⁸⁴ Voor een deel betrof dit de genoemde cliënten, maar het kon ook gaan om notabelen die tot het stedelijk patriciaat hadden behoord. In beide gevallen betrof het een bevoorrechte groep als het ging om de toewijzing van bestuurlijke functies. Het patriciaat was georiënteerd op de stad, en maakte geen deel uit van de adel. Wat grondbezit, zeden en gewoonten, bestuurlijke ervaring en reputatie betreft waren zij vergelijkbaar met de adel, maar van oudsher waren zij minder afhankelijk van de stadhouder voor een benoeming in een bestuurlijke functie. De burgerij is een groep die in het *ancien régime* buiten de boot viel als het ging om het verkrijgen van bestuursfuncties. Hun positie veranderde na 1795 toen talent en opleiding gingen meewegen bij de selectie en benoeming in bestuursfuncties. Vaak ging het om mannen die zich hadden bewezen in een academische loopbaan of als ondernemer. Zij kwamen vaak uit families zonder een bestuurstraditie en zonder netwerk in het openbaar bestuur. Het laatste werd eventueel verkregen door huwelijk of positie. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de loopbaan van Petrus van Oosthuysen van Rysenborgh.²⁸⁵ Personen over wie geen informatie beschikbaar is, zijn als onbekend geclassificeerd.

De genoemde categorieën voor het kenmerk vermogen zijn een indicatie van de mate van financiële onafhankelijkheid van een notabele. Een criterium waar Napoleon veel waarde aan hechtte, zoals in paragraaf 3.2 beschreven. De classificatie van deze categorie is niet noodzakelijkerwijs afhankelijk van het beroep van de functionaris (zie kenmerk *ProfOfficer*). Een militair kan bijvoorbeeld landeigenaar zijn, en een bestuurder in het bezit van familiekapitaal. Grondbezit is een enigszins problematische categorie, omdat het meestal verbonden is aan één persoon vanwege het gebruikelijke eerstgeboorterecht.²⁸⁶ En ook zonder eigen nakomelingen was het gebruikelijk een universeel erfgenaam te benoemen tot

²⁸⁴ P. Janssens, 'De politieke invloed van de adel in het Koninkrijk der Nederlanden' in: C.A. Tamse en E. Witte ed., *Staats- en natievorming in Willem I's Koninkrijk (1815-1850)* (Brussel 1992) 114.

²⁸⁵ 'Petrus van Oosthuysen', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*. https://nl.wikipedia.org/wiki/Petrus_van_Oosthuysen, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

²⁸⁶ 'Eerstgeboorterecht', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Eerstgeboorterecht>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

handhaving van het totale bezit.²⁸⁷ Daarnaast kon iemand met vermogen, zoals een ondernemer, grond kopen, wat hem ook een grondbezitter maakte, terwijl het grootste deel van zijn inkomen nog steeds uit zijn bedrijf kwam.

Voor dit kenmerk zijn alleen universitaire studies en de categorie militair opgenomen. In het geval van een universitaire studie is onderscheid gemaakt tussen drie studierichtingen, die van belang zijn voor het bepalen van het profiel van de groep bestuursfunctionarissen, namelijk rechten, geesteswetenschappen en natuurwetenschappen. De keuze voor de laatste twee richtingen komt niet overeen met de gebruikelijke indeling van faculteiten rond 1800, maar maakt de analyse van de categorieën van het kenmerk opleiding overzichtelijker. De categorie militair is opgenomen om te bepalen wie vanuit een start als militair in een bestuursfunctie is beland. Eind achttiende eeuw werden hoge publieke ambten niet meer alleen gereserveerd voor de aristocratie, maar werden ook toegankelijk voor mannen van verdiensten. De laatsten waren meestal gepromoveerde juristen, terwijl veel adellijke jongens privéonderwijs kregen, al of niet aangevuld met een aantal jaren universiteit of een militaire opleiding.²⁸⁸

Het kenmerk beroep van functionaris (*ProfOfficer*) geeft het beroep aan van een notabele dat hij uitoefende voor aanvang van of soms ook tijdens het vervullen van één van de vier onderzochte functies tijdens de periode van de Inlijving. Van oudsher waren bestuursfuncties toebedeeld aan familieleden of gingen die over van vader op zoon. Een goed voorbeeld van het eerste zijn de benoemingen die Andries Schimmelpenninck van der Oije toebedeelde aan zijn zoon Willem Anne.²⁸⁹ Voorbeeld van de tweede is de loopbaan van de gezinsleden van de familie Borcharen in de stedelijke regering van Gorinchem. Grootvader Cornelis maakt in 1758 zijn plaats als schepen vrij voor zijn zoon Matthijs, die vervolgens in 1780 na zijn overlijden als schepen werd opgevolgd door zijn zoon Johan Hubert Gerard.²⁹⁰ In hetzelfde jaar werd de oudste zoon Cornelis aangesteld als pensionaris.²⁹¹

Met de kenmerken *Married* (hierna: huwelijkse staat) en *NoChild* (hierna: aantal kinderen) is aangegeven of een notabele voor aanvang van zijn functie in het departementale bestuur al of niet gehuwd was, en hoeveel kinderen hij had. Het is niet altijd duidelijk of de kinderen

²⁸⁷ M.A.M. Franken, *Willem Anne Schimmelpenninck van der Oije. Een notabel Gelders regent op het breukvlak der tijden (1750-1816)* (Utrecht 2011) 205-206.

²⁸⁸ Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 4, 7-8.

²⁸⁹ Franken, *Willem Anne Schimmelpenninck van der Oije*, 24-27.

²⁹⁰ Goch, H.A. van, Lijst der stedelijke regeering van Gorinchem, 1756-1810. Eerder gepubliceerd in het Algemeen Nederlands Familieblad 15 (1902) 257-278, 369-377.

²⁹¹ *Ibidem*, 16.

geboren zijn voor of na de periode waarin de onderzochte bestuursfunctie is vervuld. Bovendien bevatten de bronnen soms een verschillend aantal kinderen.

De kenmerken *PblAdmFthr* (hierna: vader met functie in openbaar bestuur) en familierelatie in openbaar bestuur (*PblAdmKin*) geven een beeld van het netwerk van familierelaties in het openbaar bestuur, zoals schoonvader, broer of zwager. Voor het bepalen van de functies van de familierelaties is gebruik gemaakt van de informatie die in de onderzochte bronnen over de bestuursfunctionarissen is aangetroffen. Dit betekent dat geen poging is gedaan eventuele ontbrekende familierelaties te completeren.

5. Verzoenen

Een van de doelstellingen van de politiek van *ralliement* van Napoleon was het verkrijgen van de medewerking van de lokale elite.²⁹² Om dat te bereiken diende hij partijen met tegengestelde politieke voorkeuren en verschillende levensovertuigingen en maatschappelijke achtergronden en belangen met elkaar te verzoenen. Ofschoon de situatie in de Noord-Nederlandse departementen wat dat betreft uitermate complex was geweest, was vanaf 1800 een nationaliteitsgevoel opgeleefd, dat de partijstrijd tussen Oranjegezinden en patriotten naar de achtergrond had gedrongen.²⁹³ Dit maakte echter geen einde aan alle tegenstellingen. De politieke tegenstellingen waren voor een aantal partijen slechts voor de bühne opgeheven, en de religieuze gelijkstelling van 1795 stond nog onder druk.²⁹⁴ In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre Napoleon de lokale elite uit de verschillende geledingen van de samenleving aan zijn beleid heeft weten te binden, en hoe zij waren verspreid.

De analyse van de doelstelling verzoenen is gedaan aan de hand van de kenmerken, die Napoleon hanteerde voor de selectie van de leden van de 'massa's van graniet'. Dit zijn achtereenvolgens stand, politieke gezindheid en religie. Eerst wordt het voorkomen en de spreiding van deze kenmerken naar departement weergegeven. Daarna worden de kenmerken met elkaar vergeleken.

5.1 Gegevensanalyse

Spreiding naar stand

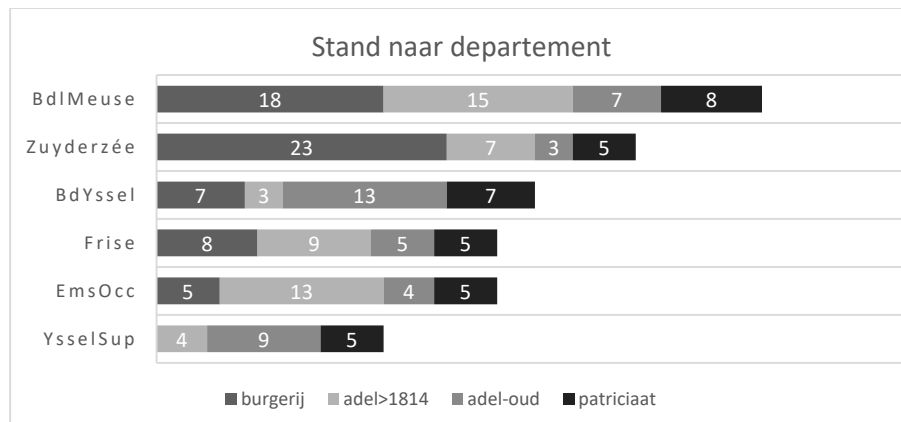

Diagram 1: Stand naar departement (161)

²⁹² Schama, *Patriotten en bevrijders*, 712.

²⁹³ Aerts, 'een staat in verbouwing', 54.

²⁹⁴ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 492-493.

Uit diagram 1 wordt duidelijk dat op de burgerij na, leden van alle overige standen in elk departement zijn vertegenwoordigd. De gezamenlijke adellijke stand (49%) is voor de groep als geheel het sterkst vertegenwoordigd, gevolgd door de burgerij (33%) en het patriciaat (19%). Opvallend is de grote vertegenwoordiging van de adel in de oostelijke departementen: *Bouches-de-l'Yssel* (55%) en *Yssel-Supérieur* (72%), en noordelijke departementen: *Ems Occidental* (63%) en *Frise* (52%). In de westelijke departementen *Bouches-de-la-Meuse* (38%) en *Zuyderzée* (62%) is de burgerij sterk vertegenwoordigd, maar in het oostelijke departement *Yssel-Supérieur* helemaal niet. Het patriciaat is redelijk gelijk vertegenwoordigd in alle departementen. Het overwicht van de gezamenlijke adel wijst erop dat Napoleon vermoedelijk gebruik heeft willen maken van ervaren bestuurders.

Spreiding naar politieke gezindheid

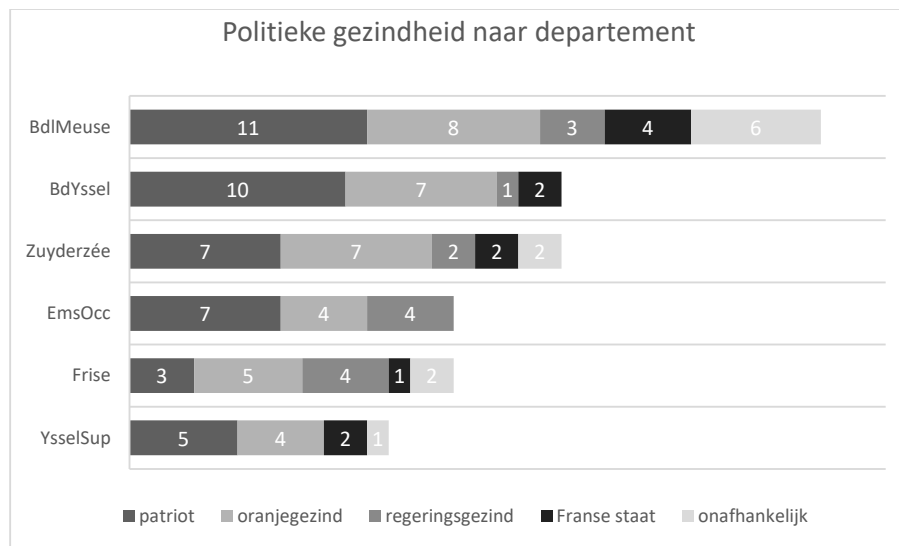

Diagram 2: Politieke gezindheid naar departement (114)

Wat politieke gezindheid betreft zijn de patriotten (38%) het meest vertegenwoordigd, op de voet gevolgd door de Oranjegezinden (31%). Leden van de meest prominente stromingen, de Oranjegezinden en patriotten, zijn zowel wat betreft departement als vertegenwoordiging daarbinnen redelijk gelijk verdeeld met uitzondering van het departement *Frise* waar een meerderheid zichtbaar is van Oranjegezinden. Van de in totaal 43 patriotten zijn er 11 geïdentificeerd als aristocratisch patriot en 3 als republikeins. De laatsten stonden bekend om hun radicale opstelling als het om politiek ging wat niet echt bijdraagt aan verzoening en daarom wellicht hun geringe aantal verklaart. Het hogere aantal aristocratische patriotten sluit aan bij de hiervoor geconstateerde ruime vertegenwoordiging van de gezamenlijke adel. De

onafhankelijk en regeringsgezinden zijn lastig te duiden. De laatsten bekenden zich na 1813 onder Willem I als regeringsgezind, waarbij niet altijd duidelijk is of dat was vanwege een Oranjegezinde steun aan de koning of vanwege het overnemen door Willem I van de, door vooral de patriotten nagestreefde, eenheidsstaat. Voor sommigen was wellicht de combinatie van beide het ideaal, wat gezien de veelvormigheid van de politieke standpunten niet ondenkbaar is. Tot slot is het interessant om te zien dat het aantal functionarissen van wie de politieke gezindheid is aangemerkt als Franse staat gelijk over de departementen is verdeeld. Op één functionaris na hebben zij een andere dan de Nederlandse nationaliteit. En de enige functionaris in de groep met de Nederlandse nationaliteit heeft Zuid-Nederlandse ouders. Zeker gezien hun geringe aantal zegt de spreiding van deze functionarissen behalve over de mate van verzoening ook iets over de mate van vernieuwing.

Spreiding naar religie

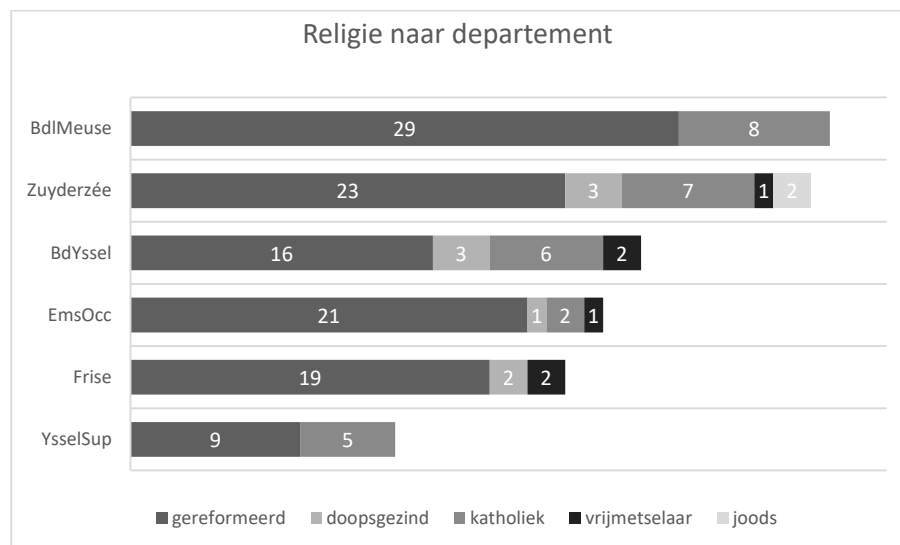

Diagram 3: Religie naar departement (162)

Het grote aantal gereformeerden ten opzichte van andere religies weerspiegelt de verhouding tussen de religieuze groeperingen in het algemeen in de Noord-Nederlandse departementen ten tijde van de periode van de Inlijving.²⁹⁵ Opvallender is de aanwezigheid van bestuursfunctionarissen met een andere dan de gereformeerde religie op de lijst. Zij waren immers voor 1795 van bestuursfuncties uitgesloten.²⁹⁶ De verhouding tussen gereformeerden en katholieken is 72% respectievelijk 17% voor de groep functionarissen, waarvan de religie

²⁹⁵ 'Godsdienstverhoudingen in Nederland per gemeente, volkstelling 1849'.

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c9/Nederlandgodsdienst1849.PNG>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

²⁹⁶ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 259.

bekend is (162). Wat opvalt is dat de niet-gereformeerden gezien hun geringe aantal ten opzichte van de gereformeerden, redelijk gelijk zijn verspreid over de zes departementen. In *Frise* bevinden zich geen katholieke functionarissen, maar wel in *Ems-Occidental*, terwijl zich in beide departementen nauwelijks katholieken bevonden.²⁹⁷ De twee functionarissen met een joodse achtergrond zijn in de kleine groep niet-gereformeerden in de minderheid, en bevinden zich beiden in het departement *Zuyderzée*. Opvallend is verder dat ondanks hun geringe aantal in vier van de zes departementen doopsgezinden en vrijmetselaars bestuursfuncties hebben.

Spreiding stand naar politieke gezindheid

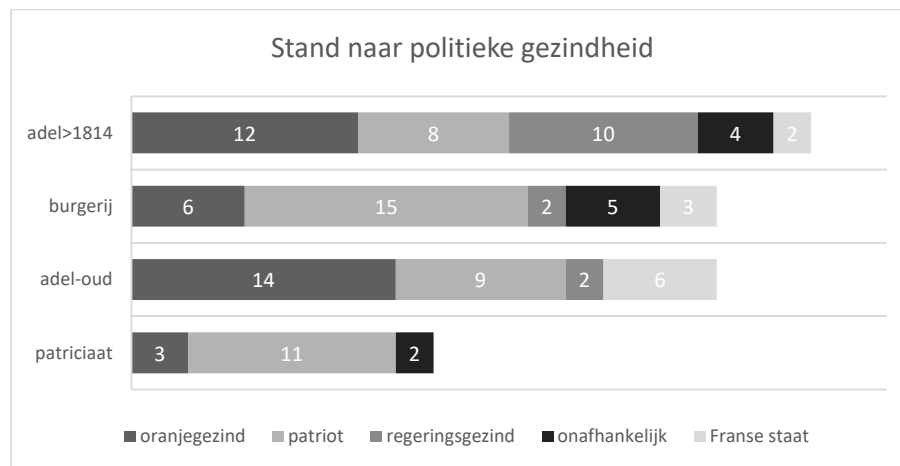

Diagram 4: Stand naar politieke gezindheid (114)

De spreiding van stand naar politieke gezindheid zegt iets over de politieke verdeeldheid in Nederland. De Oranjegezinden zijn zoals te verwachten het meest vertegenwoordigd in adellijke kringen, terwijl de patriotten een overwicht hebben in de burgerij en het patriciaat. In absolute aantallen zijn de Oranjegezinden en de gezamenlijke patriotten in alle standen met uitzondering van het patriciaat redelijk gelijk vertegenwoordigd. De ondervertegenwoordiging van de Oranjegezinden binnen het patriciaat kan worden verklaard door het feit dat leden van deze stand zich overwegend in de steden bevonden, en economisch en wat benoemingen betreft veel minder afhankelijk waren van de stadhouder dan de adel dat was.²⁹⁸

²⁹⁷ 'Godsdienstverhoudingen in Nederland per gemeente, volkstelling 1849'.

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c9/Nederlandgodsdienst1849.PNG>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

²⁹⁸ Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaren als heer*, 15.

Spreiding religie naar stand

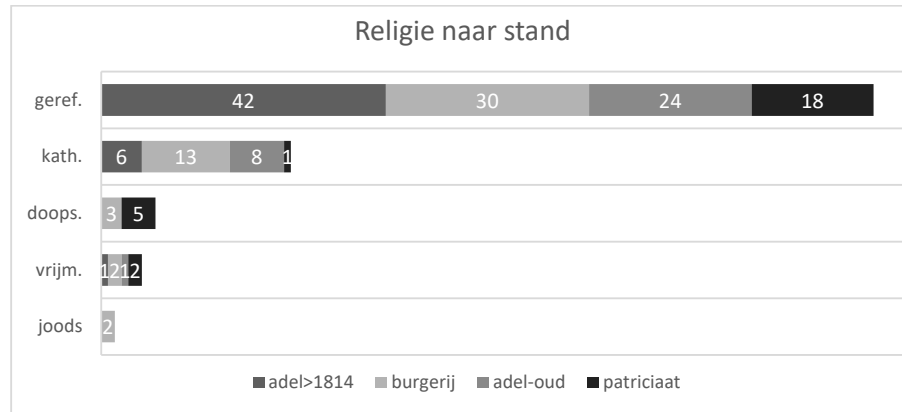

Diagram 5: Religie naar stand (158)

In diagram 5 wordt het beeld bevestigd dat in diagram 3 al zichtbaar was, namelijk dat groepen die voor 1795 waren buitengesloten van bestuursfuncties nu vertegenwoordigd zijn. De katholieken en vrijmetselaars, hoe gering hun aantal ook is, zijn uit elk van de vier standen afkomstig. Onder de adel bevinden zich volgens de onderzoeksgegevens geen doopsgezinden, en beide joodse functionarissen zijn afkomstig uit de burgerij. Behalve dat de katholieke functionarissen uit elk van de standen afkomstig zijn, is hun aantal representatief voor de verhouding tussen het aantal gereformeerden en katholieken in de Noord-Nederlandse departementen in de onderzochte periode.

Van daadwerkelijke verzoening lijkt niet altijd sprake te zijn geweest. Vanaf 1795, toen bestuursfuncties open stonden voor mannen met een andere religie dan de gereformeerde, hadden katholieke en gereformeerde bestuurders, in ieder geval tijdens de periode van de Inlijving, deel uitgemaakt van het departementale bestuur. Echter, na 1814 kostte het een aantal katholieke functionarissen met bewezen oude adeldom, vanwege hun voorgeschiedenis, nog veel moeite om hun adellijke status met als titel baron door Willem I erkend te krijgen.²⁹⁹

²⁹⁹ Lindeijer, 'Van oude adel; de titels die voorbijgaan', 48-51.

Spreiding politieke gezindheid naar religie

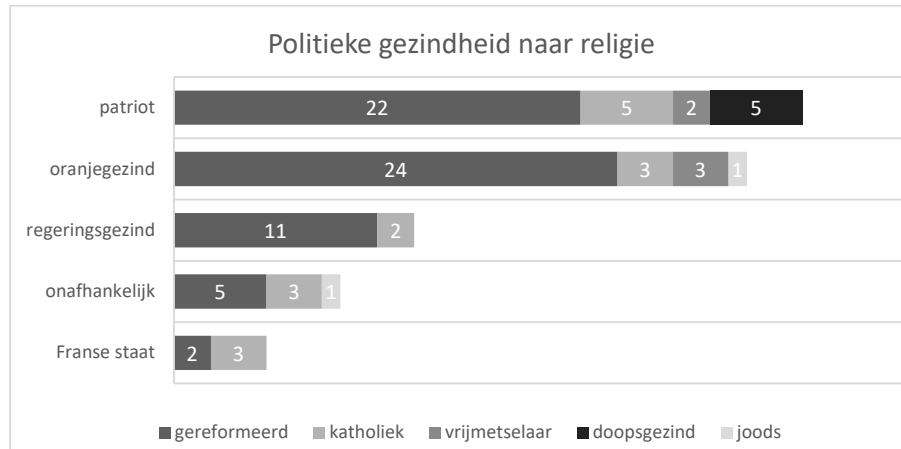

Diagram 6: Politieke gezindheid naar religie (92)

Onder elke politieke gezindheid bevinden zich vertegenwoordigers van gereformeerden, katholieken en vrijmetselaars. Opmerkelijk is dat alle doopsgezinden zich in patriotse kringen bevinden. Voor de gehele groep zijn in totaal negen functionarissen als doopsgezind geïdentificeerd, waarvan voor vier functionarissen de politieke gezindheid niet bekend is. Van drie van hen is wel de stand bekend, te weten tweemaal patriciaat en eenmaal burgerij. Beide standen zijn meer vertegenwoordigd onder patriotten dan onder Oranjegezinden. De doopsgezinden, voor 1795 uitgesloten van bestuursfunctionarissen, verwachtten kennelijk meer van een patriotse dan van een Oranjegezinde politiek. Een achterliggende verklaring voor de patriotse sympathieën van de doopsgezinden zou kunnen zijn hun waardering voor de vele voor hen gunstige verbeteringen die de Fransen doorvoerden. De doopsgezinden behoorden bijvoorbeeld in Bolsward en Twente tot de gegoede burgerij en fabrikanten, en waren blij met de orde die de Fransen in ieder geval in hun omgeving hadden gebracht. Daarnaast profiteerden zij van de vele verbeteringen die de Fransen hadden doorgevoerd, bij voorbeeld van het wegennet, goede wetten, en een efficiënt en betrouwbaar gerechtelijk en ambtelijk apparaat. Bovendien bestond voor hen het risico dat in de Franse tijd verkregen rechten zouden worden afgenomen na terugkeer van de stadhouder of diens opvolger.³⁰⁰

Spreiding naar functie

Tot dusver is gekeken naar de spreiding van de kenmerken die van betekenis zijn voor het binden van notabelen vanuit verschillen groepen in de samenleving. In theorie zou het zo

³⁰⁰ Koolemans Beijnen ed., *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813. Derde deel* (Haarlem 1913) I, 429; Koolemans Beijnen ed., *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813. Vierde deel* (Haarlem 1913) IV, 67.

kunnen zijn dat bijvoorbeeld bij een gelijke verdeling van de standen over de departementen, een bepaalde stand geconcentreerd is binnen een bepaalde functie. De onderstaande diagrammen geven een beeld van de spreiding van de functies naar stand, politieke gezindheid en religie. Voor de interpretatie van de aantallen functionarissen per kenmerk dient men zich te realiseren dat de groep *membre du conseil général* over de meeste posities beschikte, gevolgd door de *conseillers de préfecture*, de *sous-préfets* en de *secrétaires général*. Daarbij is de verhouding per functie binnen een kenmerk van belang.

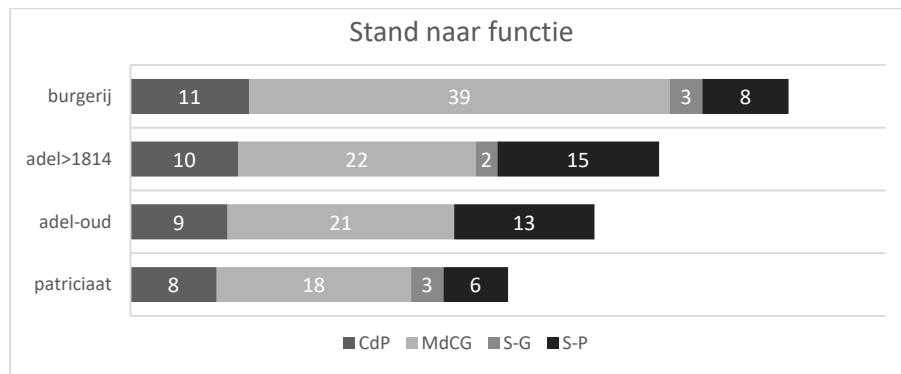

Diagram 7: Stand naar functie (189)

De functies zijn redelijk gelijk verdeeld over de standen. Binnen de categorie adel-oud vervult niemand de functie van *secrétaire général*. Wat opvalt is de hoge vertegenwoordiging van *sous-préfets* binnen de beide categorieën van de adel (30%) ten opzichte van de categorie burgerij (13%). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn de bestuurlijke ervaring, die gedurende generaties was opgebouwd in adellijke families.³⁰¹ De burgerij is verhoudingsgewijs sterk vertegenwoordigd in de groep *membres du conseil général* (64%) ten opzichte van de gezamenlijke adel (47%). De *conseillers de préfecture* zijn met een variatie tussen 18% en 23% redelijk gelijk vertegenwoordigd per stand.

³⁰¹ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 496.

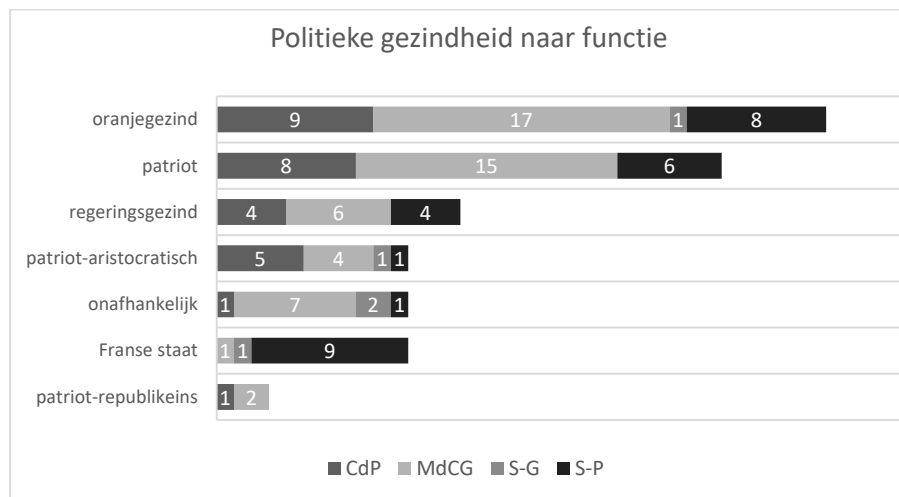

Diagram 8: Politieke gezindheid naar functie (114)

Op een paar uitzonderingen na is een gelijke verdeling zichtbaar tussen de functies binnen de politieke gezindten. De gezamenlijke patriotten zijn enigszins ondervertegenwoordigd (16%) in de functie van *sous-préfet* opzichte van de Oranjegezinden (23%). Opvallend zijn de grote vertegenwoordiging van *membres du conseil général* bij de onafhankelijken (64%), en van *sous-préfets* bij Franse staat (82%). De functie van *conseiller de préfecture* wordt voornamelijk vervuld door Oranjegezinden (26%), patriotten (33%) en regeringsgezinden (29%). In het algemeen is een verhoudingsgewijs gelijke verdeling zichtbaar tussen de Oranjegezinden en patriotten. In hoeverre die verdeling daadwerkelijk heeft bijgedragen aan verzoening is moeilijk te zeggen. Maar het kan wel worden beschouwd als een belangrijke voorwaarde voor verzoening.

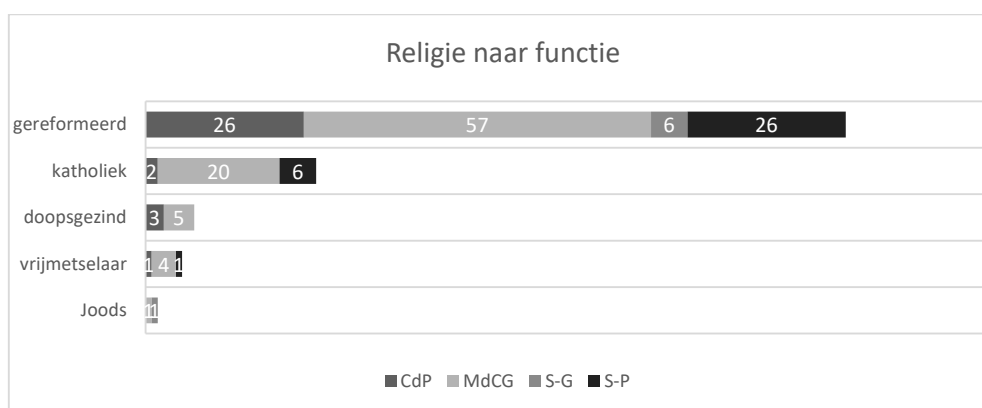

Diagram 9: Religie naar functie (159)

De verhouding tussen het aantal gereformeerde (23%) en katholieke (21%) *sous-préfets* binnen deze afzonderlijke groepen is vergelijkbaar. In de overige religies of geloofsovertuigingen

bevinden zich geen *sous-préfets* op een enkele vrijmetselaar na. Ofschoon het aantal gereformeerde *membres du conseil général* vrij groot is, nemen zij in verhouding met de overige religies een vierde plaats in! De verhoudingen zijn achtereenvolgens: katholiek 71%, vrijmetselaar 66%, doopsgezind 63% en gereformeerd 50%. Voor de functie *conseiller de préfecture* valt de lage vertegenwoordiging op van de katholieken (7%) ten opzichte van doopsgezind (38%), gereformeerd (23%) en vrijmetselaar (17%). Het grote verschil tussen het hoge absolute aantal gereformeerden en het lage aantal bij de overige religies maakt interpretatie van de procentuele verschillen tussen religies lastig. Tegelijkertijd is het opmerkelijk dat gezien dit verschil in aantal verhoudingsgewijs veel functionarissen een andere geloofsovertuiging hebben dan de gereformeerde.

De benoeming van Willem Anne Schimmelpenninck van der Oye op 2 juni 1811 tot *membre du conseil général* – Willem Anne stond zelfs nummer 1 op de lijst van de zestien leden van het *conseil général* - is een goed voorbeeld van de verzoeningspolitiek van Napoleon.³⁰² Willem Anne was een Oranjegezind bestuurder en kon als lid van de Gelderse ridderschap worden gezien als behorend tot de oude adel. In 1786 had Willem Anne de status van luitenant-stadhouder verworven.³⁰³ Behalve aan zijn afkomst – zijn vader Andries ging hem voor in deze positie – had Willem Anne zijn benoeming ook te danken aan zijn kwaliteiten als verzoener. Gedurende zijn loopbaan als bestuurder had Willem Anne door zijn wijze van optreden veel gezag en invloed verworven, niet vanuit een ivoren toren maar met een zekere gemoedelijkheid en aanspreekbaarheid.³⁰⁴ Niet alleen binnen eigen kring, waar hij in 1798 nog steeds als hoogste autoriteit werd beschouwd, maar ook in andere kringen zoals in die van patriotten en burgers, genoot hij veel gezag.³⁰⁵ Redenen genoeg dus voor Napoleon om een figuur als Willem Anne aan zijn bestuur te binden teneinde partijen met tegengestelde standpunten bij elkaar te brengen. Met een beroep op zijn, al of niet vermeend, zwak gestel heeft Willem Anne echter geen enkele vergadering bijgewoond.³⁰⁶ Maar wie zal daar weet van hebben gehad? Belangrijker was misschien dat zijn naam op de ledenlijst stond van de *conseil général* van het departement, waarmee Willem Anne kan worden beschouwd als een, weliswaar tegen wil en dank, lijstduwer *avant la lettre*. Er waren ook Oranjegezinden, zoals Berend Hendrik Bentinck tot Buckhorst en Anne Willem Carel van Nagell, die openlijk hun

³⁰² Franken, *Willem Anne Schimmelpenninck van der Oije*, 193.

³⁰³ *Ibidem*, 140.

³⁰⁴ *Ibidem*, 6, 53.

³⁰⁵ *Ibidem*, 127, 133, 186.

³⁰⁶ *Ibidem*, 194.

ongenoegen uitten met hun benoeming door Napoleon tot *membre du conseil général*.³⁰⁷ Aan verzoening waren deze mannen kennelijk nog niet toe.

De groep *secrétaires général* bestaat uit slechts 8 functionarissen. Op basis van deze kleine groep is het lastig voor de afzonderlijke kenmerken conclusies voor de groep als geheel te trekken. Om een idee te geven van het profiel van deze groep wordt in tabel 3 voor de *secrétaires général* een overzicht gegeven van de kenmerken, die ook voor de overige groepen functionarissen zin behandeld.

Tabel 3: *Secrétaires général* kenmerken (8)

Functie leeftijd	2 x geboren vanaf 1780 6 x geboren voor 1780
Functie departement	2 x YsselSup 2 x Zuyderzée 1 x EmsOcc 1 x Frise 1 x BdlMeuse 1 x BdYssel
Stand	2 x adel 3 x burgerij 3 x patriciaat
Politiek	1 x Franse staat 1 x patriot 1 x oranjegezind 2 x onafhankelijk 3 x onbekend
Religie	6 x gereformeerd 1 x joods 1 x onbekend
Opleiding	7 x rechten 1 x natuurwetenschappen
Beroep functionaris	4 x openbaar bestuur 2 x rechtspraak 1 x advocaat 1 x ondernemer
Ervaring openbaar bestuur vader	4 x ja 4 x nee
Ervaring openbaar bestuur familierelatie	1 x sv 1 x zw 4 x nee 2 x onbekend

Tabel 3 laat voor de groep *secrétaires général* een vergelijkbare, gelijke spreiding en diversiteit zien van de verschillende kenmerken als de overige groepen functionarissen. Een paar

³⁰⁷ D'Alphonse aan Lebrun, 13 november 1811. Colenbrander ed., *Gedenkstukken VI*, no. 1218; A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden (1852-1878)* deel 13, 31.

kenmerken vallen op, te weten het hoge aantal gereformeerden, het hoge aantal *secrétaires général* dat rechten gestudeerd heeft en het relatief lage aantal *secrétaires général* met een familierelatie in het openbaar bestuur.

5.2 Deelconclusie

De adel was als stand weliswaar nog steeds het sterkst vertegenwoordigd in de onderzochte functies, maar de burgerij nam een goede tweede plaats in, gevolgd door het patriciaat. Van de politieke groeperingen waren de patriotten ten opzichte van de Oranjegezinden in de meerderheid. Binnen de groep patriotten zijn slechts weinig functionarissen aangetroffen, die bekend stonden om hun radicale standpunten. Wat de religieuze groeperingen betreft, vervullen nu naast de gereformeerden ook katholieken, doopsgezinden, vrijmetselaars en joden een functie in het departementale bestuur. Het aantal katholieken was weliswaar niet groot, maar stond in verhouding met hun aantal in de Noord-Nederlandse departementen. Bij de verdeling tussen de departementen is voor het kenmerk stand een sterke vertegenwoordiging zichtbaar van de burgerij in de westelijke departementen *Bouches-de-la-Meuse* en *Zuyderzée*, en van de adel in de oostelijke en noordelijke departementen *Bouches-de-l'Yssel*, *Yssel-Supérieur*, *Ems Occidental* en *Frise*.

Voor de kenmerken stand, politieke gezindheid en religie valt voor de functie *sous-préfet* de ruime vertegenwoordiging op binnen respectievelijk de gezamenlijke adel en de categorieën Franse staat en gereformeerd. De *conseillers de préfecture* zijn het meest vertegenwoordigd binnen de gezamenlijke adel, maar het verschil met de burgerij en het patriciaat is minder groot dan bij de *sous-préfets*. Wat politieke gezindheid betreft zijn bij de *conseillers de préfecture* de patriotten in de meerderheid, en voor religie de gereformeerden. De *membres du conseil général* zijn het meest vertegenwoordigd binnen de burgerij en de patriotten, alhoewel het verschil met de oranjegezinden kleiner is dan bij de *conseillers de préfecture*. Bij religie valt de diversiteit op van geloofsovertuigingen van de *membres du conseiller général*. Behalve een fors aantal katholieken bevindt zich onder hen ook een verhoudingsgewijs groot aantal doopsgezinden en vrijmetselaars. Onder de *secrétaires général* bevinden zich relatief veel gereformeerden en functionarissen met een rechtenstudie.

Geconcludeerd kan worden dat Napoleon er op het niveau van stand, politieke gezindheid en religie in geslaagd is de verschillende partijen binnen het departementale bestuur samen te brengen. Verschillen zijn zichtbaar op het niveau van functie. Deze verschillen kunnen enerzijds te maken hebben met de inhoud van de functie, en anderzijds

met een verschil in doelstellingen van de politiek van *ralliement* en *amalgame* van Napoleon. Of de partijen zich daadwerkelijk met elkaar hebben verzoend is op basis van dit onderzoek niet vast te stellen. Echter, die gelijke verdeling kan wel worden beschouwd als een belangrijke voorwaarde voor verzoening, en het laat zien dat Napoleon de verschillende groepen aan zijn bestuur heeft weten te binden. Hoe schoorvoetend dat soms ook het geval is geweest.

6. Vernieuwen

Naast het verzoenen streefde Napoleon naar het vernieuwen van zijn bestuur door bij het benoemen van functionarissen voorrang te geven aan kwaliteit, talent en kennis van moderne bestuursmethodes boven een bekende familienaam. Daarnaast speelde loyaliteit een belangrijke rol in de zin van vereenzelviging met het Franse beleid en de overtuiging van de superioriteit van dat beleid. Beide aspecten worden aangeduid met het begrip *amalgame*.³⁰⁸ De mannen die hiervoor in aanmerking kwamen waren jong genoeg om geen herinneringen meer te hebben aan het ancien régime.³⁰⁹ Deze groep bereikte hun volwassenheid rond 1800, en werden daarom ook wel aangeduid als *les enfants du siècle*.³¹⁰ Dit was de nieuwe lichter bestuursbestuurders, die vaak het opleidingstraject hadden doorlopen volgens het Napoleontische systeem. Bijvoorbeeld de *auditeurs* die vanuit het buitenland een bestuursfunctie kregen in een van de Nederlandse departementen. Deze *auditeurs* beschikten niet alleen over kennis van de modernere wijze van besturen, die Napoleon voor ogen stond, maar waren ook loyaal aan de Franse staat en haar beleid. Het waren professionele bureaucraten met de missie het superieure Franse model te implementeren in welk deel van het Franse rijk de keizer hen ook mocht sturen.³¹¹ Een andere groep nieuwe bestuurders was afkomstig uit kringen van de burgerij in de Noord-Nederlandse departementen. Zij waren tot 1795 van bestuursfuncties buitengesloten, en hadden zich in tegenstelling tot de jonge mannen uit adellijke kringen, niet kunnen voorbereiden op een bestuursfunctie in de familiekring via de zogenaamde adelspedagogiek. In plaats daarvan kozen zij voor een universitaire studie, die hun toegang bood tot een bestuursfunctie.³¹²

Voor het bepalen in hoeverre Napoleon het bestuur heeft weten te vernieuwen zijn de volgende kenmerken onderzocht: functieleeftijd, stand, politieke gezindheid, opleiding, beroep functionaris op het moment van benoeming in een departementale functie, nationaliteit en een vader of familierelatie met een functie in het openbaar bestuur. Voor elk kenmerk wordt met behulp van diagrammen en tabellen het voorkomen en de spreiding van de verschillende kenmerken bepaald binnen de groep functionarissen, die tot de generatie van *les enfants du siècle* gerekend kunnen worden, en dus vanaf 1780 zijn geboren. Vervolgens wordt dezelfde analyse gemaakt voor de oudere leeftijdsgroepen. De resultaten van de gegevensanalyse van de groep functionarissen geboren vanaf 1780 geeft een beeld van in hoeverre Napoleon erin is

³⁰⁸ Broers, 'The Napoleonic regimes', 498-499.

³⁰⁹ Aerts, 'Een staat in verbouwing', 75.

³¹⁰ Broers, 'Les enfants du Siècle', 344.

³¹¹ Broers, *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814*, 357.

³¹² Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 1, 4.

geslaagd een nieuwe type bestuurder aan zijn bestuur te binden. Vergelijking van de resultaten van de gegevensanalyse van deze groep met de oudere leeftijdsgroepen in het bijzonder de groep functionarissen van 60 jaar en ouder geeft meer inzicht in het eventuele karakter en de mate van de vernieuwing.

6.1 Gegevensanalyse

Functionarissen geboren na 1780

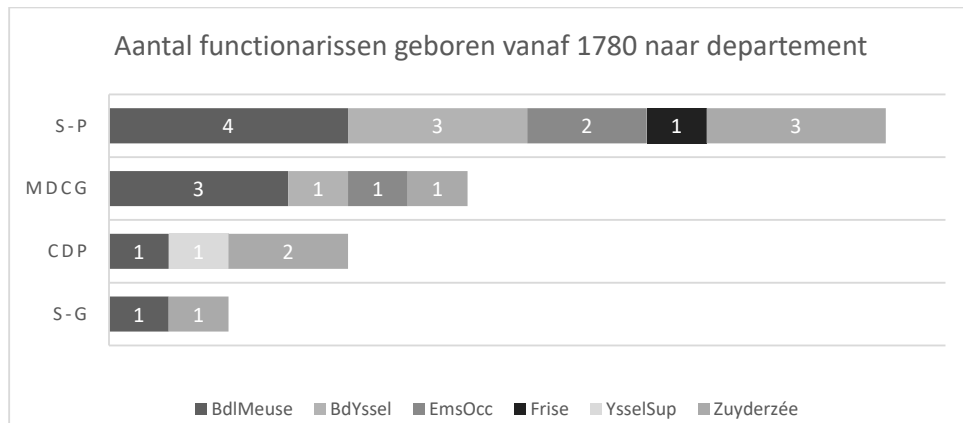

Diagram 10: Aantal functionarissen geboren vanaf 1780 naar departement (25)

Van de 195 functionarissen op de lijst zijn 25 functionarissen (13%) 31 jaar of jonger. De meeste jonge functionarissen (64%) bevinden zich in de departementen in het westen van het land: *Bouches-de-la-Meuse* (9), en *Zuyderzée* (7). Veruit de meeste jonge functionarissen vervullen de functie van *sous-préfet* (52%), op afstand gevolgd door de *membres de conseil général* (24%), de *conseillers de préfecture* (16%) en de *secrétaires général* (8%).

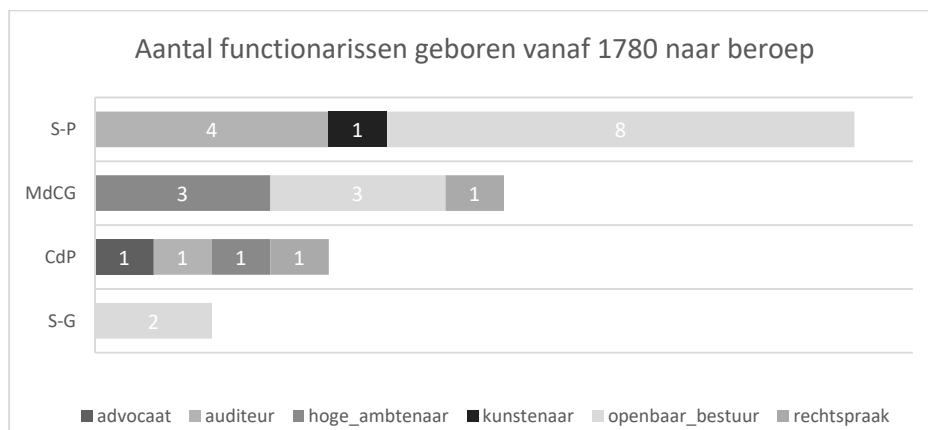

Diagram 11: Aantal functionarissen geboren vanaf 1780 naar beroep (25)

Het hoge aantal jonge *sous-préfets* wordt mede verklaard door het aantal auditeurs, die deel uitmaakten van *les enfants du siècle*. Daarnaast valt het hoge aantal *sous-préfets* (52%) op dat al een functie had in het openbaar bestuur op het moment van hun benoeming als *sous-préfet*. Ook in de functies *membre du conseil général* en *secrétaire général* zijn de functionarissen die al werkzaam waren in het openbaar bestuur ruim vertegenwoordigd (43% resp. 100%). Bij de *conseillers de préfecture* valt op dat zij voor hun benoeming werkzaam waren in een beroep dat aansloot op hun functie, zoals advocaat, rechtspraak en auditeur. Wanneer wordt ingezoomd op de kenmerken stand, politieke gezindheid, religie, opleiding en nationaliteit valt op dat de groep functionarissen geboren vanaf 1780 ondanks zijn beperkte omvang een heterogene samenstelling laat zien voor die kenmerken.

Tabel 4: Functionarissen geboren vanaf 1780 (25)

Stand	16 x adel	6 x burger	3 x patriciër		
Politiek	7 x Franse staat	2 x patriot	2 x Oranje-gezind	1 x onafhankelijk	2 x regering
Religie	14 x gereformeerd	4 x katholiek	1 x vrijmetselaar		
Opleiding	13 x rechtsgeleerdheid	3 x militair			
Nationaliteit	17 x Nederlands	4 x Belgisch	4 x Frans		

Het meest opvallend is dat acht van de jonge functionarissen (32%) een andere dan de Nederlandse nationaliteit heeft. Hieronder bevinden zich vier auditeurs. De vijfde auditeur - in de lijst van 195 functionarissen - bevindt zich ook in de groep functionarissen geboren vanaf 1780 en heeft de Nederlandse nationaliteit. De helft heeft rechten gestudeerd (52%) en drie functionarissen hebben een militaire achtergrond (12%). Wat betreft religie is de katholieke vertegenwoordiging (16%), ondanks het aantal buitenlanders, representatief voor het totaal aantal katholieken in de departementen. Op politiek gebied zijn de vertegenwoordigers van de Franse staat in de meerderheid (28%) ten opzichte van de overige politieke gezindten. De patriotten, Oranje- en regeringsgezinden alle 8%. In vergelijking met de verhoudingen in de lijst als geheel is de adel in deze groep sterk vertegenwoordigd (64%) ten opzichte van de burgerij (24%) en het patriciaat (12%). In de lijst van 195 functionarissen zijn de verhoudingen voor deze categorieën achtereenvolgens 47%, 31% en 18%.

Het aantal auditeurs in de groep functionarissen geboren na 1780 duidt erop dat Napoleons *enfants du siècle* bezig waren met een opmars in de Nederlandse departementen. Dat de adel in deze groep desondanks nog sterk vertegenwoordigd was, in het bijzonder in het

groepje auditeurs, kan te maken hebben met het feit dat zij profiteerden van het feit dat zij afkomstig waren uit families die vaak gedurende vele generaties bestuurlijke ervaring hadden opgebouwd.³¹³ Voor de continuïteit van zijn bestuur kon Napoleon niet direct zonder die bestuurlijke ervaring. Daarnaast doorliepen de uit het buitenland afkomstige auditeurs veelal de Napoleontische leerschool, dat wil zeggen opgeleid aan een *lycée*, gevolgd door een studie aan een universiteit of *grande école*, alle met een door de regering opgesteld curriculum, gevolgd door een stage in het *Conseil d'État*. Hun politieke gezindheid viel samen met die van de Franse staat.³¹⁴ Zij waren zo overtuigd van zichzelf dat madame de Rémusat, hofdame van Napoleons echtgenote Josephine, de auditeurs een gevaar achtte speciaal voor de gebieden buiten Frankrijk waar zij als bestuurder werden aangesteld.³¹⁵ In hoeverre die vrees terecht was heb ik niet kunnen achterhalen. Wel berichten over de toewijding en ijver van de ex-auditeur Jean Patrice O'Sullivan de Grass die in de *Yssel-Supérieur* als *sous-préfet* was aangesteld, en tot op de dag van de bestorming [op 30 november 1813 door de Pruisen en kozakken] van Arnhem zijn plicht met kalmte en standvastigheid bleef vervullen.³¹⁶

Functionarissen 60 jaar en ouder

Bovenstaande gegevens geven een indruk van het profiel van de groep functionarissen die vanaf 1780 is geboren. Hierna wordt het profiel geschetst van de groep functionarissen van 60 jaar of ouder.

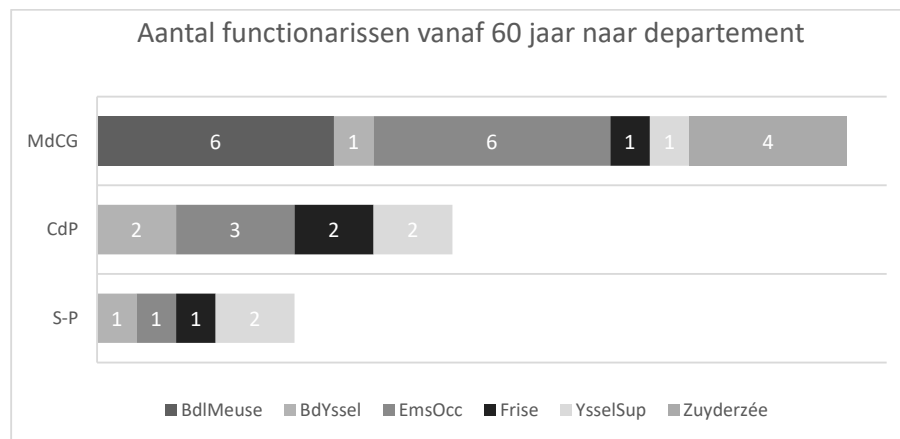

Diagram 12: Aantal functionarissen vanaf 60 jaar naar departement (33)

³¹³ Schama, *Patriotten en bevrijders*, 496.

³¹⁴ Broers, *Les enfants du Siècle*, 348-349.

³¹⁵ *Ibidem*, 357.

³¹⁶ Koolemans Beijnen ed., *Historisch gedenkboek. Vierde deel* (Haarlem 1913) 95.

De groep functionarissen van 60 jaar of ouder omvat 33 personen (17% van het totaal aantal functionarissen). Van deze groep is meer dan de helft als *membre du conseil général* (58%) in functie. Gevolgd door de *conseillers de préfecture* (27%) en de *sous-préfets* (15%). Bij de jonge functionarissen waren de meeste in functie als *sous-préfet*. De functie van *secrétaire général* ontbreekt in het geheel, wat gezien het beperkte aantal posities van deze functie, één per departement, en acht voor de hele lijst van 195 functionarissen, op toeval kan berusten. Niet duidelijk is waarom zo weinig *membres du conseil général* die 60 jaar of ouder zijn in de oostelijke departementen en *Frise* in functie zijn geweest.

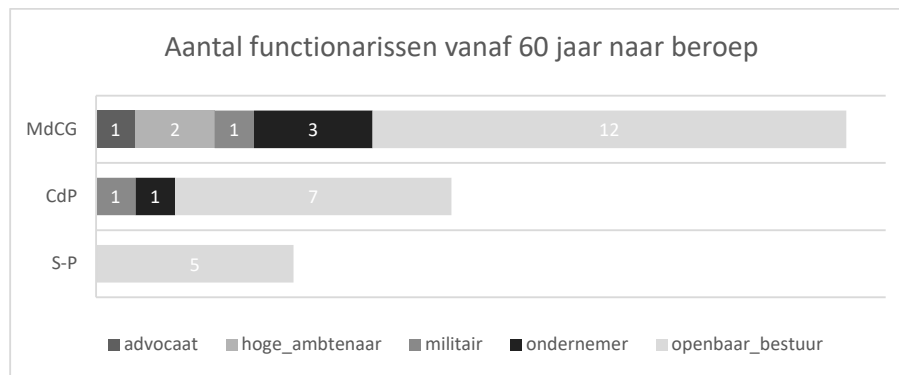

Diagram 13: Aantal functionarissen vanaf 60 jaar naar beroep (33)

Voor een groot deel van de functionarissen van 60 jaar of ouder geldt dat zij een andere functie hadden in het openbaar bestuur of daaraan gerelateerd instituut op het moment van benoeming in één van de departementale bestuursfuncties. In tegenstelling tot de groep functionarissen geboren vanaf 1780 hadden de functionarissen van 60 jaar en ouder een loopbaan van enkele decennia achter de rug, en kennelijk hadden veel van hen (73%) gekozen voor een carrière in het openbaar bestuur. Dit is dus ruim meer dan helft in vergelijking met de groep jonge functionarissen. De meeste functionarissen van 60 jaar of ouder worden aangetroffen in de functie *membre du conseil général*, gevolgd door *conseiller du préfecture*, en *sous-préfet*.

Tabel 5 laat zien dat de samenstelling van de groep functionarissen van 60 jaar of ouder net als de samenstelling van de groep functionarissen geboren na 1780 vrij heterogeen is. Voor de kenmerken politieke gezindheid en nationaliteit wijken de waardes af van die van de groep functionarissen geboren vanaf 1780.

Tabel 5: Functionarissen ouder dan 60 jaar (33)

Stand	16 x adel	11 x burger	6 x patriciër	
Politiek	10 x patriot	6 x Oranjegezind	4 x onafhankelijk	2 x regering
Religie	22 x gereformeerd	4 x katholiek	1 x doopsgezind	
Opleiding	15 x rechten	4 x militair		
Nationaliteit	29 x Nederlands	3 x Duits	1 x Frans	

Voor de groep van 60 jaar of ouder is het aandeel functionarissen met een Nederlandse nationaliteit (88%) aanzienlijk groter. In verhouding met de groep jonge functionarissen hebben minder functionarissen uit deze groep een rechtenstudie (47%) gevolgd, en zijn de katholieken onder hen minder vertegenwoordigd (12%) ten gunste van het aantal gereformeerden (67%). De patriotten zijn in de meerderheid (31%). De adel (50%) is in de groep functionarissen van 60 jaar of ouder minder sterk vertegenwoordigd dan in de groep jonge functionarissen. Zowel het aandeel van de burgerij (31%) als dat van het patriciaat (19%) is in de groep van 60 jaar of ouder verhoudingsgewijs groter dan in de groep geboren na 1780, met percentages van 24% en 12%. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het hoge aantal *membres du conseil général* in deze groep (diagram 12), die volgens diagram 7 sterk vertegenwoordigd is binnen de burgerij.

Opleiding

Het algemeen bestuur vanaf de Bataafs-Franse tijd kan worden gekenmerkt in termen van centralisatie, standaardisatie en registratie. Een voorbeeld is de invoering van de bevolkingsregistratie, wat een goed hulpmiddel was voor het bepalen van de belastingopbrengsten en het aantal beschikbare mannen voor de dienstplicht.³¹⁷ Het gebruik van statistiek speelde daarbij een belangrijke rol.³¹⁸ Daarnaast konden stemgerechtigde burgers nu meepraten of zelfs onderhandelen over plaatselijke financiën en belastingen.³¹⁹ Bovendien stonden bestuursfuncties na 1795 open voor alle burgers ongeacht hun stand of geloofsovertuiging. Hierbij telde talent zwaarder dan de familienaam en erfelijkheid.³²⁰ Deze ontwikkelingen vroegen om een ander type bestuurder dan in het verleden. Opleiding ging een steeds belangrijkere rol spelen. Napoleon had daar met de oprichting van de universiteiten, de *Grandes Écoles* en *Lycées* al op ingespeeld. Gezien het toenemende belang van opleiding bij het bestuur is voor de gehele groep functionarissen gekeken naar het voorkomen en de

³¹⁷ Wagenaar, Kerkhoff en Rutgers ed., *Duizend jaar openbaar bestuur in Nederland*, 177.

³¹⁸ Thorat, 'The limits of Napoleonic centralization', 470; Naber, *Overheersing en vrijwording*, 5.

³¹⁹ Wagenaar, Kerkhoff en Rutgers ed., *Duizend jaar openbaar bestuur in Nederland*, 161.

³²⁰ Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 4.

spreiding van het kenmerk opleiding. Hiervoor is de onderzoeksgroep onderverdeeld in vijf leeftijdsgroepen: geboren vanaf 1780, 32-39 jaar, 40-49 jaar, 50-59 jaar en 60 jaar en ouder. Per leeftijdsgroep is de spreiding bepaald binnen de kenmerken departement, stand, bestuursfunctie en nationaliteit. Hierna volgt eerst een analyse voor de groep functionarissen geboren vanaf 1780.

Tabel 6: Opleiding leeftijdsgroep 'geboren vanaf 1780' naar departement, stand, functie en nationaliteit in % van totaal leeftijdsgroep (25)

Vanaf 1780	Recht	GstW	NtrW	Mil	Vanaf 1780	Recht	GstW	NtrW	Mil
BdlMeuse	16%	0	0	12%	adel-oud	4%	0	0	13%
BdlYssel	4%	0	0	0	adel>1814	24%	0	0	0
EmsOcc	12%	0	0	0	patriciaat	12%	0	0	0
Frise	0	0	0	0	burgerij	12%	0	0	0
YssSup	4%	0	0	0		0	0	0	0
Zuyderzée	16%	0	0	0		0	0	0	0
Vanaf 1780	Recht	GstW	NtrW	Mil	Vanaf 1780	Recht	GstW	NtrW	Mil
MdCG	12%	0	0	4%	Nl	44%	0	0	4%
CdP	12%	0	0	0	Fr	0	0	0	8%
S-G	8%	0	0	0	D	4%	0	0	0
S-P	20%	0	0	8%	B	8%	0	0	0

Het aantal functionarissen geboren vanaf 1780 dat rechten heeft gestudeerd is behalve voor *Frise* en de uit het buitenland afkomstige functionarissen redelijk gelijk verspreid over elk van de getoonde kenmerken. Wat opvalt is het hoge percentage Nederlanders dat rechten gestudeerd heeft ten opzichte van de overige nationaliteiten. De afwezigheid van een studie voor functionarissen met de Franse nationaliteit is vermoedelijk te wijten aan het feit dat over deze functionarissen minder informatie beschikbaar is, en dat zij waarschijnlijk het eerder beschreven opleidingstraject van Napoleon hadden doorlopen in plaats van een universitaire studie hadden gevolgd. Een andere verklaring kan zijn dat het een overgangsgroep betreft, die weliswaar wat betreft leeftijd tot de nieuwe generatie bestuurders behoort, maar wat vooropleiding betreft nog kan terugvallen op hun adellijke (bestuurs)achtergrond en een militaire scholing. De spreiding over de departementen is gevisualiseerd in diagram 10. Het aantal functionarissen dat rechten gestudeerd heeft is in de departementen *Bouches-de-la-Meuse* en *Zuyderzée* het hoogst, gevolgd door *Ems-Occidental* in plaats van *Bouches-de-l'Yssel*, dat in diagram 10 wat betreft aantal functionarissen op de derde plaats komt. Dit kan het

gevolg zijn van het relatief hoge aantal functionarissen met een adellijke achtergrond in het departement *Bouches-de-l'Yssel*. Zij konden van oudsher terugvallen op de adelspedagogiek en de bestuurservaring binnen de familie, en hadden dus niet persé een studie rechten, of überhaupt een studie, nodig voor een loopbaan in het openbaar bestuur.

Van de drie functionarissen met een achtergrond als militair in het departement *Bouches-de-la-Meuse* hebben twee de Franse nationaliteit. Beiden zijn vanuit een '*traineeship*' als auditeur *sous-préfet* geworden. Het hogere aantal functionarissen in de categorie Adel>1814 kan verklaard worden uit het feit dat eind achttiende eeuw binnen deze groep de druk om een universitaire studie te volgen was toegenomen. Aan de ene kant voelden zij die druk van de leden van de opkomende burgerij, voor wie een universitaire studie in veel gevallen noodzakelijk was voor het verkrijgen van een functie in het openbaar bestuur. Aan de andere kant maakten zij in principe geen deel uit van de ridderschap, waardoor zij wellicht van mening waren dat zij met een studie rechten sterker stonden ten opzichte van de leden in de categorie adel-oud, die op grond van hun naam sneller in aanmerking waren gekomen voor een functie in het openbaar bestuur.³²¹ Tot slot valt de afwezigheid op van een studie in de geestes- of natuurwetenschappen. Op het eerste gezicht lijken de jongeren gekozen te hebben voor de studie rechten als opstap voor een functie in het openbaar bestuur. De keuze voor een studie kan ook worden gezien als een teken dat de jongere functionarissen openstonden voor nieuwe ontwikkelingen.

³²¹ Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 4.

Hierna wordt voor de overige vier leeftijdsgroepen voor de kenmerken departement, stand en bestuursfunctie de spreiding bepaald.

Tabel 7: Opleiding leeftijdsgroepen vanaf 32 jaar naar departement in % van totaal leeftijdsgroep (163)

32-39 (26)	Recht	GstW	NtrW	Mil	40-49 (43)	Recht	GstW	NtrW	Mil
BdlMeuse	4%	0	0	0	BdlMeuse	21%	2%	2%	0
BdlYssel	4%	4%	0	0	BdlYssel	5%	2%	0	0
EmsOcc	8%	0	0	0	EmsOcc	5%	0	0	0
Frise	15%	0	0	0	Frise	12%	0	2%	2%
YssSup	4%	0	0	0	YssSup	5%	0	0	0
Zuyderzée	0	0	0	0	Zuyderzée	5%	0	0	2%
50-59 (61)	Recht	GstW	NtrW	Mil	>60 (32)	Recht	GstW	NtrW	Mil
BdlMeuse	11%	0	2%	2%	BdlMeuse	6%	0	0	3%
BdlYssel	5%	2%	0	3%	BdlYssel	3%	0	0	3%
EmsOcc	3%	0	2%	0	EmsOcc	22%	0	0	3%
Frise	7%	0	0	0	Frise	3%	0	0	0
YssSup	2%	0	0	5%	YssSup	6%	0	0	3%
Zuyderzée	15%	0	0	0	Zuyderzée	6%	0	0	0

De leeftijdsgroep 32-39 jaar laat een lichte daling zien van het aantal mensen binnen de groep dat rechten gestudeerd heeft ten opzichte van de overige leeftijdsgroepen. Wat de spreiding over de departementen betreft valt de afwezigheid op van functionarissen met een rechtenstudie in het departement *Zuyderzée* in vergelijking met het aantal functionarissen in dat departement dat rechten gestudeerd heeft in de groep geboren vanaf 1780. De militairen zijn in de leeftijdsgroep 32-39 jaar geheel afwezig. In de oudere leeftijdsgroepen zijn de functionarissen die rechten hebben gestudeerd, verspreid over de verschillende departementen. Opvallend is het voorkomen van functionarissen in de leeftijdsgroepen 40-49 jaar en 50-59 jaar, die geestes- of natuurwetenschappen gestudeerd hebben of een militaire achtergrond hebben. De studie natuurwetenschappen betreft in alle gevallen een medische studie, en is uitsluitend door leden van de burgerij gevolgd.

Tabel 8: Opleiding leeftijdsgroepen vanaf 32 jaar naar stand in % van totaal leeftijdsgroep (163)

32-39 (26)	Recht	GstW	NtrW	Mil	40-49 (43)	Recht	GstW	NtrW	Mil
adel-oud	12%	0	0	0	adel-oud	7%	0	0	0
adel>1814	12%	0	0	0	adel>1814	26%	0	0	2%
patriciaat	12%	0	0	0	patriciaat	9%	2%	0	0
burgerij	0	4%	0	0	burgerij	9%	2%	5%	0
50-59 (61)	Recht	GstW	NtrW	Mil	>60 (32)	Recht	GstW	NtrW	Mil
adel-oud	5%	0	0	10%	adel-oud	3%	0	0	9%
adel>1814	8%	0	0	0	adel>1814	16%	0	0	3%
patriciaat	7%	0	0	0	patriciaat	13%	0	0	0
burgerij	23%	2%	4%	0	burgerij	16%	0	0	0

Enigszins tegenstrijdig aan de bevindingen van Streng voor de provincie Overijssel, dat geografisch grotendeels overeenkomt met het departement *Bouches-de-l'Yssel*, toont tabel 8 dat in de leeftijdsgroep 32-39 jaar zich geen leden uit de burgerij bevinden, die rechten hebben gestudeerd.³²² Sowieso is het aantal functionarissen in deze leeftijdsgroep dat een universitaire studie heeft gevolgd laag ten opzichte van de overige leeftijdsgroepen. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat de leden van deze leeftijdsgroep de leeftijd voor een studie bereikten (op z'n minst 16 à 17 jaar) in de woelige periode rond 1795? In oudere leeftijdsgroepen is het aantal functionarissen dat rechten heeft gestudeerd verhoudingsgewijs hoger, en verspreid over alle standen. Een ander verschil van de leeftijdsgroep 32-39 jaar met de overige leeftijdsgroepen is dat deze groep een gering aantal functionarissen (26) omvat. Wanneer de onderste leeftijdsgrens naar 30 jaar wordt bijgesteld blijft het aantal functionarissen (31) ten opzichte van de twee daaropvolgende leeftijdsgroepen (43 respectievelijk 61) laag. De verhouding binnen de leeftijdsgroep komt dan wel dichter in de buurt van de verhoudingen binnen de daaropvolgende leeftijdsgroepen, namelijk 41% tegenover 52% (40-49), 42% (50-59) en 47% (>60). Echter, het aantal functionarissen dat rechten gestudeerd heeft blijft voor de leeftijdsgroep 32-39 jaar het laagst ten opzichte van de overige leeftijdsgroepen.

³²² Streng, 'De weg naar volwaardige adeldom', 1.

Tabel 9: Opleiding leeftijdsgroepen vanaf 32 jaar naar functie in % van totaal leeftijdsgroep (163)

32-39 (26)	Recht	GstW	NtrW	Mil	40-49 (43)	Recht	GstW	NtrW	Mil
MdCG	20%	0	0	0	MdCG	26%	2%	2%	2%
CdP	0	0	0	0	CdP	9%	2%	2%	0
S-G	0	4%	0	0	S-G	7%	0	0	0
S-P	16%	0	0	0	S-P	9%	0	0	2%
50-59 (61)	Recht	GstW	NtrW	Mil	>60 (32)	Recht	GstW	NtrW	Mil
MdCG	25%	2%	4%	2%	MdCG	25%	0	0	6%
CdP	11%	0	0	5%	CdP	16%	0	0	6%
S-G	3%	0	0	0	S-G	0	0	0	0
S-P	3%	0	0	3%	S-P	6%	0	0	0

Gezien hun getalsmatige voordeel verbaast het niet dat de categorie *membres du conseil général* het hoogste percentage rechtenstudenten bevat. De aan- of afwezigheid van bepaalde kenmerken is in sommige gevallen misschien wel veelzeggender dan hun aantal. In dit verband is de afwezigheid van *conseillers de préfecture* in de leeftijdsgroep 32-39 jaar, die rechten hebben gestudeerd opmerkelijk, zowel ten opzichte van de overige leeftijdsgroepen als wat betreft de inhoud van hun functie, namelijk rechtspreken. Of zoals het in de wet van 28 Pluviôse VIII artikel 4 is verwoord, 'De prefectuurraad spreekt uit', gevolgd door een opsomming van kwesties met een naar huidige maatstaven bestuurs- en civielrechtelijk karakter.³²³

Wanneer wordt ingezoomd op de groep *conseillers de préfecture* als geheel valt op dat zij in de oudste leeftijdsgroepen verhoudingsgewijs het beste vertegenwoordigd zijn. 32-39: 12%; 40-49: 17%; 50-59: 23%; 60 en ouder: 28%. In de leeftijdsgroepen 32-39 en 40-49 is de adel en zijn de Oranje- en regeringsgezinden licht in de meerderheid. In de leeftijdsgroepen 50-59 en 60 en ouder zijn de standen gelijker verdeeld, maar zijn de patriotten in de meerderheid. Wat religie betreft belijden vrijwel alle *conseillers*, op twee katholieken en drie doopsgezinden na, de gereformeerde religie. Voor de functie van *conseiller de préfecture* lijkt de voorkeur te zijn uitgegaan naar een oudere patriot.

De levensloop van de (enige) *secrétaire général* in de leeftijdsgroep 32-39 jaar is het waard genoemd te worden. Weliswaar is die niet representatief voor de gehele leeftijdsgroep, maar geeft het misschien wel een indruk van de mogelijkheden in de periode vanaf 1795 wat iemand met talent, maar zonder kruiwagens en ervaring in bestuurlijke functies, die niet

³²³ Bijlage A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800), art. 4.

terugschrok voor een uitdaging kon bereiken. Jacob Frederik Serrurier was afkomstig uit Duitsland en studeerde theologie, maar is niet lang actief geweest als predikant. Na zijn huwelijk met de dochter van een koopman legde hij zich toe op de handel, en vervolgens na een aantal jaren op de landbouw, wat zelfs resulteerde in de uitgave van het *Fruitkundig woordenboek*. Dit was aanleiding voor Lodewijk Napoleon om Serrurier in 1808 te benoemen tot lid van zijn wetenschappelijk instituut en lid van de Commissie van Landbouw in Overijssel. Vanaf 1801 had hij als schoolopziener meegewerkt aan het verbeteren van het volksonderwijs, en was hij in 1805 lid van de raad van Financiën in Overijssel geweest. In die periode werd hij op 2 juni 1811 benoemd tot *secrétaire général* van *Bouches-de-l'Yssel*. Na 1813 vertrok Serrurier naar Amsterdam en begaf zich weer in de handel. In 1815 volgde een benoeming tot secretaris van de Commissie van Landbouw in Noord-Holland, en in 1827 werd hij op voordracht van minister Van Gobbelschroy benoemd tot Referendaris bij het ministerie van Binnenlandse zaken.³²⁴

Naast functionarissen met een rechtenstudie bevatten de leeftijdsgroepen 40-49 jaar en 50-59 jaar voor de functie *membre du conseil général* bovendien functionarissen met de studies geestes- en natuurwetenschappen of een militaire opleiding. Op basis van de tabellen 7 en 8 kunnen deze percentages worden herleid tot een departement of een van de standen. Een mogelijke verklaring voor de aanwezigheid van alle categorieën opleidingen voor de *membres du conseil général* zou het resultaat kunnen zijn van het benoemingsbeleid van Napoleon. De vraag kan dan gesteld worden of Napoleon bewust notabelen heeft willen aanstellen met een universitaire opleiding anders dan rechten, en zo ja, of hij dit beschouwde als een katalysator voor vernieuwing?

Ervaring vader in openbaar bestuur

Eén van de criteria van Napoleon bij de benoeming van notabelen in het openbaar bestuur was het benoemen van functionarissen op basis van talent in plaats van de familienaam. Het toebedelen van bestuursfuncties aan familieleden, als het even kon van vader op zoon, was niet ongewoon tijdens de stadhoudelijke tijd. In de volgende vier diagrammen wordt voor de vier onderzochte bestuursfuncties aangegeven hoeveel van hen een vader had met een functie in het openbaar bestuur, en wat hun beroep was voor benoeming in een departementale bestuursfunctie.

³²⁴ 'Levensschets van Jacob Frederik Serrurier', *Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1845*. 1. Deel nr. 16 11-4-1845 (Haarlem 1845) 243-247, laatst geraadpleegd 30 juni 2023.

Voor de analyse van deze twee kenmerken is de populatie in twee groepen verdeeld, te weten de groep functionarissen, die vanaf 1780 is geboren en de groep die voor 1780 is geboren. De gedachte achter deze tweedeling is dat de functionarissen geboren vanaf 1780 Napoleon bij uitstek de mogelijkheid gaf de bezetting van het bestuur te vernieuwen, en te breken met de benoemingscriteria uit het verleden. te weten benoemen op basis van deugd en talent in plaats van benoeming op basis van familienaam, zoals gebruikelijk tijdens het ancien régime.

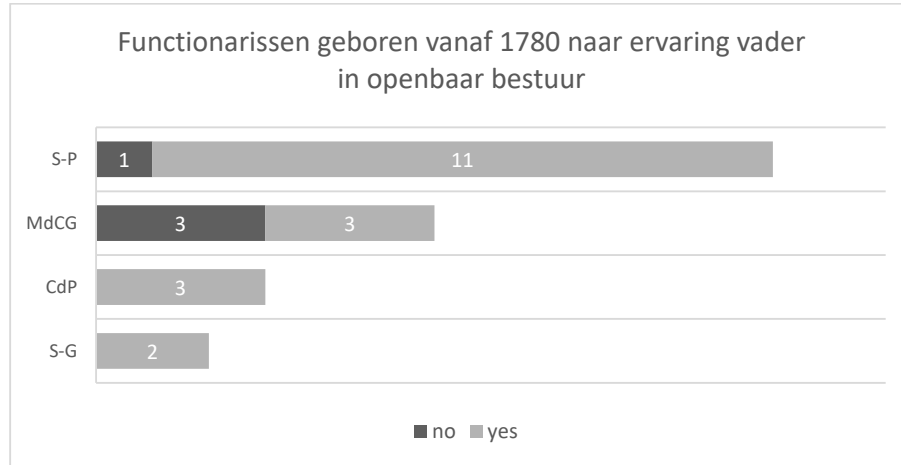

Diagram 14: Functionarissen geboren vanaf 1780 naar ervaring vader in openbaar bestuur (23)

Van de functionarissen die vanaf 1780 zijn geboren heeft maar liefst 83% een vader met een functie in het openbaar bestuur. In de meeste gevallen betreft het een functionaris in de functie van *sous-préfet*. Dit is bijzonder aangezien het aantal te vergeven functies voor de *membres du conseil général* aanzienlijk groter was dan dat voor de *sous-préfets*. Het aantal van de laatste was vergelijkbaar met het aantal *conseillers de préfecture*.³²⁵ Gezien het belang van de functie van *sous-préfet* als *tool of integration* lijkt bij de benoeming van jonge mannen in deze functie bestuurservaring binnen de familie een pré te zijn geweest.

³²⁵ Zie tabel 1 op pag. 53 van deze scriptie.

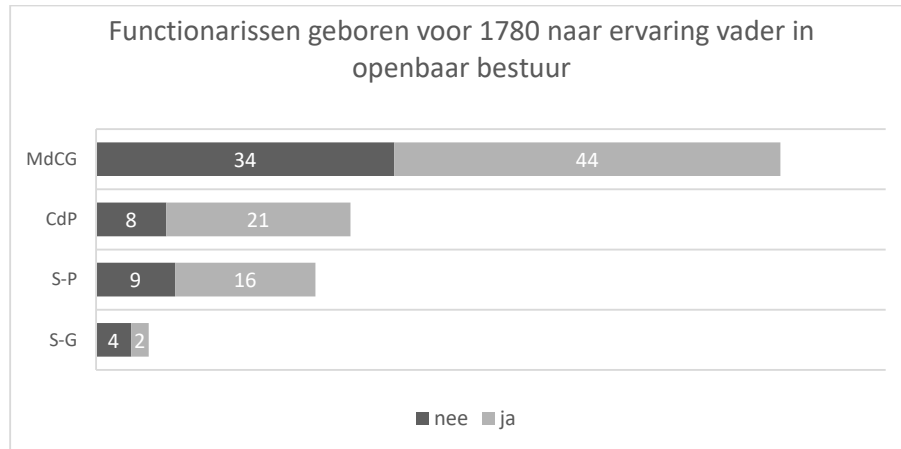

Diagram 15: Functionarissen geboren voor 1780 naar ervaring vader in openbaar bestuur (138)

In de groep functionarissen die voor 1780 zijn geboren is het percentage functionarissen dat een vader had met een functie in het openbaar bestuur een stuk lager (60%). Dit zou erop kunnen duiden dat voor vernieuwing ook werd gezocht in de groep oudere functionarissen. Van de *membres du conseil général* hebben relatief veel functionarissen geen vader met een functie in het openbaar bestuur. De *conseillers de préfecture* en de *sous-préfets* het vaakst wel, en de *secrétaires-générale* het vaakst niet. Het betrekken van lokale notabelen zonder vader met een functie in het openbaar bestuur kan worden gezien als een poging tot vernieuwing van het bestuur.

De taak van de *membres du conseil général* was het verdelen van de financiële bijdragen en lasten over de districten en gemeenten in hun departement, waarbij het Franse gezag objectieve maatstaven hanteerde. De verwachting of hoop van het Franse gezag was wellicht dat het Franse bestuursstelsel door deze groep functionarissen als beter alternatief werd gezien dan het eigen, lokale bestuursstelsel, en dat dit zou resulteren in *amalgame*.³²⁶ En dat zij dat inzicht zouden uitdragen naar de lokale bevolking.

³²⁶ Broers, *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814*, 123-124.

Ervaring openbaar bestuur

In de volgende twee diagrammen wordt gekeken welk beroep de functionarissen hadden op het moment dat zij werden benoemd in de departementale bestuursfunctie. Hierbij wordt dezelfde tweedeling in de populatie gehanteerd als in de vorige subparagraaf.

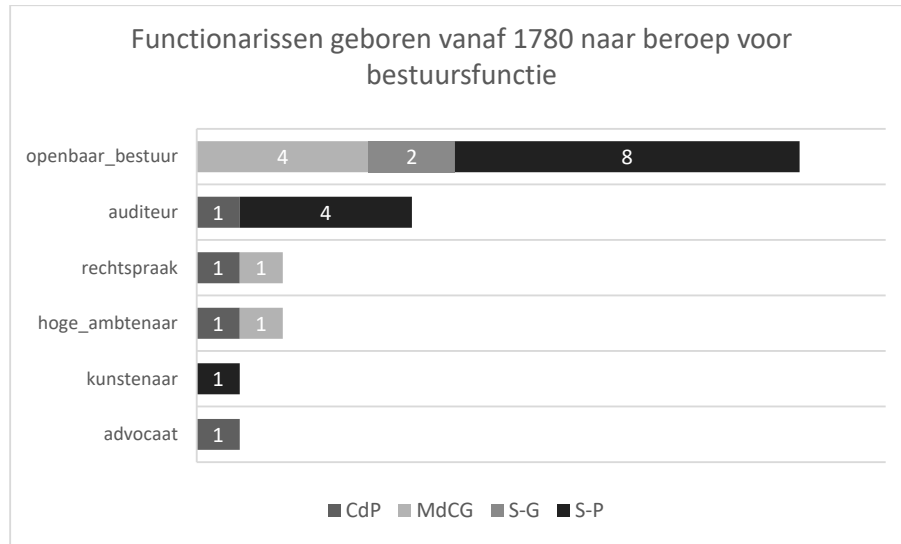

Diagram 16: Functionarissen geboren vanaf 1780 naar beroep voor bestuursfunctie (25)

Voor de *sous-préfets* werd voor de functionarissen geboren vanaf 1780 het vaakst vertrouwd op notabelen, die al een functie in het openbaar bestuur bekleedden. Dit kon gaan om een functie als bijvoorbeeld burgemeester, kwartierdorst of assessor tijdens de periode van het Koninkrijk Holland of *sous-préfet* in een departement elders in het Franse keizerrijk. Vijf van hen hadden in het verleden een auditeurschap bekleed, twee in Frankrijk, drie in het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon. Vijf functionarissen waren direct vanuit een auditeurschap aangesteld. Vier als *sous-préfet*, één als *conseiller de préfecture*. De vier *sous-préfets* waren allen afkomstig uit het buitenland, en hadden hun auditeurschap vervuld in de *Conseil d'État* in Parijs. Voor alle *sous-préfets* geldt dat zij hun ervaring hadden opgedaan in een context, die in sterke mate werd bepaald door de regels van het Franse bestuur. De duur van het auditeurschap kon variëren. Voor degenen die deze positie voor langere tijd bekleedden, had het vermoedelijk meer het karakter van een opleidingstraject dan voor degenen die deze positie slechts korte tijd vervulden. Voor de laatste groep was het auditeurschap wellicht meer een formaliteit in aanloop naar een volgende benoeming? In Frankrijk was een trainingsprogramma opgezet, dat de zonen van de nieuwe elite aantrekkelijke carrière mogelijkheden

bod. Hiervoor was in 1803 de functie *auditeur* bij de *Conseil d'Etat* gecreëerd.³²⁷ Voor de overige functionarissen mag worden aangenomen, dat zij zich in hun eerdere functie in het openbaar bestuur in een voor Napoleon positieve zin hadden onderscheiden. Dat wil zeggen dat zij bij de uitoefening van hun departementale bestuursfunctie de lijn van Frankrijk volgden. Het is ook deze groep van *sous-préfets*, waarvan de vader een functie in het openbaar bestuur bekleedde, zoals in diagram 14 is te zien.

In de wet van 28 Pluviôse VIII was de functie van *conseiller du préfecture* geïntroduceerd om de rechterlijke macht te scheiden van de uitvoerende macht. Voor deze functie was een juridische achtergrond gewenst. Het verbaast dus niet dat van de vier *conseillers de préfecture* in diagram 16 drie van hen rechten hadden gestudeerd. Twee van hen waren bij aanvang van hun functie werkzaam in de gerechtelijke sfeer. Van de auditeur (Jan Dedel) is de studie niet bekend, en werden zijn kwaliteiten en ervaring als auditeur waarschijnlijk als voldoende bagage geacht om de rol van *conseiller du préfecture* te vervullen.

Tabel 10: Verschil functionarissen geboren vanaf en voor 1780 (25 resp. 159)

Leeftijdsgroep	<i>Conseillers du préfecture</i>	<i>Membres du conseil général</i>	<i>Sécretaire général</i>	<i>Sous-préfect</i>
Geboren vanaf 1780	4	6	2	13
Geboren voor 1780	34	90	6	29
% vanaf tov voor 1780	12%	7%	33%	45%

In tabel 10 is het verschil in aantal tussen de verschillende groepen functionarissen geboren vanaf en voor 1780 aangegeven. De omvang van de gehele leeftijdsgroep vanaf 1780 ten opzichte van die voor 1780 is 16%. Ten opzichte van de leeftijdsgroep geboren voor 1780 zijn de *conseillers du préfecture* en de *membres du conseil général* in de leeftijdsgroep vanaf 1780 dus ondervertegenwoordigd. De *sous-préfets* zijn duidelijk overtegenwoordigd.

³²⁷ Forrest, *Napoleon*, 208.

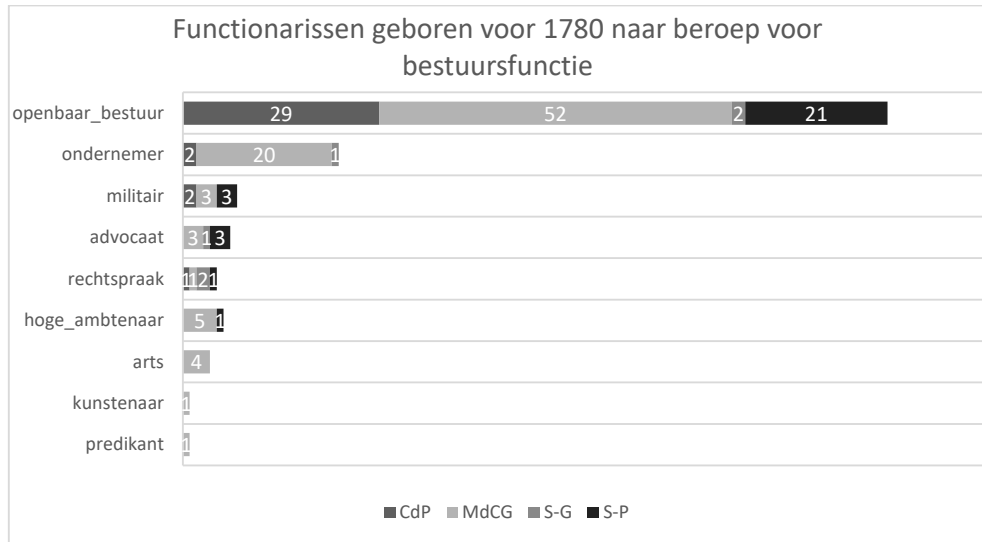

Diagram 17: Functionarissen geboren voor 1780 naar beroep voor bestuursfunctie (159)

In de groep functionarissen geboren voor 1780 waren verhoudingsgewijs meer functionarissen (65%) werkzaam in het openbaar bestuur op het moment van benoeming in een departementale bestuursfunctie dan in de groep jonge functionarissen (56%). Het verschil is niet heel groot, en misschien zelfs klein te noemen. Voor de groep jonge functionarissen kan het relatief hoge percentage worden verklaard uit het feit dat zij al op jonge leeftijd via het auditeurschap hadden gekozen voor een loopbaan in het openbaar bestuur. Het relatief lage percentage voor de groep oudere functionarissen kan worden uitgelegd als het resultaat van de vernieuwingspolitiek van Napoleon. Daarvoor zou het interessant te weten hoeveel notabelen in de groep van 600 notabelen in de departementen al een functie bekleedden in het openbaar bestuur en benoemd hadden kunnen worden door Napoleon. Met andere woorden, in hoeverre heeft Napoleon bewust aangestuurd op de benoeming van notabelen, die geen functie in het openbaar bekleedden? Men kan zich ook afvragen in hoeverre Napoleon alle bestuursfunctionarissen zelf heeft benoemd, zoals in de wet 28 Pluviôse VIII is aangegeven. Het laatste bevestigt het beeld dat voor Napoleon de keuze van bestuurders een serieuze zaak was.³²⁸ Het is daarom niet onwaarschijnlijk dat Napoleon gebruik heeft gemaakt van de tabellen met gestandaardiseerde informatie over ambtenaren of kandidaten, die regelmatig door de prefecten aan de minister van binnenlandse zaken in Parijs werden toegezonden. Vooral de vertrouwelijke brieven met informatie over het gedrag en de politieke

³²⁸ Forrest, *Napoleon*, 208.

mening van kandidaat functionarissen, die de prefecten vaak toevoegden, zullen de aandacht van Napoleon hebben getrokken.³²⁹

De functies in diagram 17 kunnen in drie groepen worden ingedeeld. Functionarissen die 1. op het moment van benoeming in een departementale bestuursfunctie al een functie bekleedden in het openbaar bestuur; 2. werkzaam waren in een functie of instituut dat raakvlakken had met het openbaar bestuur, zoals auditeur, militair, rechtspraak en hoge ambtenaar; 3. geen beroep in overheidsdienst hadden, namelijk ondernemer, advocaat, predikant en kunstenaar. Kenmerkend voor de functies in de tweede groep zijn weliswaar het volgen van regels en loyaliteit aan de leiding, maar zonder de context van het openbaar bestuur. Het laatste maakte het aannemelijker dat men openstond voor vernieuwing in de wijze van besturen. In de derde groep was de afstand tot het openbaar bestuur het grootst. Vergelijking van de beroepsgroepen tussen de groep functionarissen geboren vanaf 1780 met de groep geboren voor 1780 laat de volgende cijfers zien.

Tabel 11: Verschil beroep voor bestuursfunctie tussen groepen geboren vanaf en voor 1780

Leeftijdsgroep	Openbaar bestuur	Raakvlak met openbaar bestuur	Niet in overheidsdienst
Geboren vanaf 1780	56%	36%	8%
Geboren voor 1780	65%	12%	23%

In de groep functionarissen geboren vanaf 1780 hadden alleen de *membres du conseil général*, de *sous-préfets* en de enige twee *secrétaires général* in deze groep ervaring in het openbaar bestuur. Geen van de *conseillers de préfecture* in deze groep had een functie in het openbaar bestuur gehad. Zij bevonden zich alle in de tweede groep 'Raakvlak met openbaar bestuur'. In de groep functionarissen geboren voor 1780 zijn alle onderzochte functies redelijk evenwichtig vertegenwoordigd in de eerste groep van het openbaar bestuur. De *sous-préfets* in de groep geboren voor 1780 hadden alle ervaring in de tweede groep 'Raakvlak met openbaar bestuur'. Van de 34 *conseillers de préfecture* hadden maar liefst 29 van hen ervaring in het openbaar bestuur. Slechts één *conseiller de préfecture* had ervaring in de rechtspraak, twee van hen waren ondernemer en twee militair. Van de 23 *conseillers* van wie de studie bekend is, hadden zestien van hen rechten gestudeerd, wat past bij hun functie. Opvallend in de groep geboren voor 1780 is het hoge aantal ondernemers in de categorie *membres du conseil général*. Vermoedelijk moest dit het ontbreken van een bezoldiging voor deze functie compenseren.

³²⁹ Beaurepaire-Hernandez, 'Les 'Masses de Granit' du Premier Empire : entre codification et contrôle social', 74.

De meeste animo voor vernieuwing was wellicht te verwachten van de functionarissen in de derde groep. Behalve de voor een bestuurder atypische achtergrond van de functionarissen in deze groep was de helft van de ondernemers van wie de religie of geloofsovertuiging bekend is niet gereformeerd (9), maar katholiek (4) of doopsgezind (5). Gezien het verschil in absolute aantallen tussen de religies in de Noord-Nederlandse departementen mag dit worden gezien als opmerkelijk.³³⁰ Weinig advocaten hebben een vader met een functie in het openbaar bestuur, die hen de oude wijze van besturen met de paplepel had kunnen ingeven. De benoeming van drie van de vier artsen in de lijst (Sebaldus Justinus Brugmans, Imanuel Capadoce en Meinard Simon Du Pui) doen een afweging vermoeden tussen enerzijds een streven naar vernieuwing, en anderzijds het belang van loyaliteit. Alle drie zijn op enig moment lijfarts geweest van Lodewijk Napoleon of Willem I. Brugmans en Du Pui moeten elkaar als collega's tegen het lijf zijn gelopen toen zij beide rond 1795 lesgaven aan de universiteit Leiden. De predikant Gerhard Bernard Stulen vormde als predikant een nieuwe verschijning in de kringen van openbaar bestuur, maar men kan zich afvragen of hij als rentenier beslissingen heeft genomen die leidden tot hogere uitgaven, en mogelijk dus tot een hogere belastingdruk? De kunstschilder Arent Johan Glinstra heeft het meest afwijkende profiel. Behalve zijn afwijkende beroep was hij ook vrijmetselaar en bovendien ongehuwd. Met zijn studie rechten viel hij minder uit de toon. Vrijwel alle functionarissen in de derde groep waren *membre du conseil général*. Behalve drie advocaten die *sous-préfet* waren.

Het voorgaande is gebaseerd op een analyse van de voor de kenmerken verzamelde waarden. Op basis van deze waarden wordt de notabele Arnold Antoni Gaymans niet direct als vernieuwer gekenschetst. Echter, een studie naar het leven van Gaymans levert informatie op, die meer licht werpt op het functioneren van Gaymans. De kans is groot dat deze informatie onder de noemer observaties aan de minister van binnenlandse zaken in Parijs is toegezonden. Uit deze studie blijkt dat Gaymans, die in 1811 als *membre du conseil général* van het departement *Yssel-Supérieur* was aangesteld, al ruim voor de periode van de Inlijving veel werk had gemaakt van bestuurlijke vernieuwing. Gaymans was aanhanger van de ideeën van de Verlichting en als (gematigd) patriots politicus wars van partijpolitieke tegenstellingen.³³¹ Een andere potentiële vernieuwer is Francois Hovius. Als katholiek had Hovius weliswaar geen bestuurlijke ervaring, maar als jongeman had hij in zijn reisverslagen een grote cultuurhistorische interesse getoond, waaruit duidelijk een invloed bleek van de ideeën van de

³³⁰ Zie diagram 3: Religie naar departement.

³³¹ Peter Wouters, 'Gelderlands eerste moderne ambtenaar, A. A. Gajmans (1758-1831)', *Arnhem's Historisch Tijdschrift* 33 (2013) afl. 3, 122.

Verlichting. Dat notabelen met verlichte ideeën in het departementale bestuur werden benoemd mag als teken van vernieuwing worden gezien.³³² Dat zowel Gaymans als Hovius waren benoemd als *membre du conseil général* sluit aan bij de resultaten van de analyse van diagram 17. Onduidelijk is hoe groot uiteindelijk de invloed was die uitging van functionarissen die hun functie vervulden vanuit een verlicht denken.

6.2 Deelconclusie

Met de benoeming van functionarissen die vanaf 1780 waren geboren, dit is 16% van de groep als geheel, was voor de Noord-Nederlandse departementen een begin gemaakt met de vernieuwing van het bestuur. Relatief veel van de jonge functionarissen waren afkomstig uit het buitenland, al werkzaam in een functie in het openbaar bestuur of gestart als *auditeur*, en vervulden nu een functie als *sous-préfet*. Van de overige jonge functionarissen hadden de meesten ervaring in een functie of instituut dat raakvlakken had met het openbaar bestuur. Iets meer dan de helft van de groep had rechten gestudeerd, en een paar leden waren opgeleid als militair. Voor de groep als geheel kan gesteld worden dat zij een voor bestuurders traditionele achtergrond hadden, dat wil zeggen dat zij relatief vaak afkomstig waren uit een adellijke familie, en een vader met een functie in het openbaar bestuur. Wat politieke gezindheid betreft waren vertegenwoordigers van de Franse staat in de meerderheid. Van de functionarissen geboren voor 1780 waren er minder al werkzaam in het openbaar bestuur dan verwacht had kunnen worden, wat te maken zou kunnen hebben met de vernieuwingspolitiek van Napoleon.

In vergelijking met de functionarissen geboren vanaf 1780 valt op dat de meeste functionarissen van 60 jaar en ouder waren benoemd als *membre du conseil général*, van wie een groot aantal een achtergrond had in het openbaar bestuur of daaraan gerelateerd instituut. Ten opzichte van de groep jonge functionarissen waren de burgerij en het patriciaat in de groep van 60 jaar en ouder sterker vertegenwoordigd. Vermoedelijk bestaat hier een verband met de functie *membre du conseil général*.

Tussen de functionarissen geboren vanaf 1780 en de functionarissen van 60 jaar en ouder is voor de functie *conseiller de préfecture* een interessant verschil zichtbaar. In de laatste groep waren de meesten van hen voor hun benoeming werkzaam geweest in het openbaar bestuur. In de groep jonge functionarissen was geen van de functionarissen werkzaam

³³² H. Ronnes en L. van der Voort, 'Wij zagen hier aan 't strand twee Zeeuwsche meisjes: reisverslag van het achttiende-eeuwse Amsterdamse gezelschap Semper Idem.', *Zeeland: Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 22 (2013) afl. 4, 150.

geweest in het openbaar bestuur. Twee van de vier jonge *conseillers* waren werkzaam geweest als advocaat respectievelijk in de rechtspraak. De oververtegenwoordiging van *conseillers* in de groep geboren voor 1780 van wie vele ervaring hadden in het openbaar bestuur duidt op een voorkeur voor ervaring voor deze functie.

Voor de integratie van de Noord-Nederlandse departementen werd voor de functie van *sous-préfet* voor de functionarissen geboren vanaf 1780 vooral vertrouwd op notabelen met een traditionele achtergrond in het openbaar bestuur van wie een aanzienlijk deel het traject van *auditeur* hadden doorlopen en afkomstig waren uit het buitenland. Het oude diende op die manier als basis voor het nieuwe. In de groep functionarissen geboren voor 1780 bevinden zich relatief veel functionarissen van wie op basis van hun achtergrond (vorige beroep en stand) verwacht zou kunnen worden, dat zij open stonden voor een modernere wijze van besturen. De meesten van hen waren benoemd in de functie van *membre du conseil général*. Wanneer de benoeming van deze functionarissen een bewuste keuze is geweest van Napoleon kan de vraag gesteld worden of Napoleon gepoogd heeft via de *membres du conseil général* vernieuwing in het openbaar bestuur te introduceren? Als de betekenis van de *sous-préfets* als *tool of integration* af te leiden is uit hun profiel, dan kan de betekenis van de *membres du conseil général* wellicht worden gekenschetst als *tool of mediation*, in dit geval als bemiddelaar tussen de oude en de nieuwe wijze van besturen.

7. Vertrouwen

Een derde doelstelling van de politiek van *ralliement* en *amalgame* van Napoleon kan worden benoemd als vertrouwen. Dit kon zowel het vertrouwen betreffen dat Napoleon in de betreffende functionaris kon stellen als het vertrouwen of gezag dat de functionaris had bij de lokale bevolking. De eerste vorm van vertrouwen heeft betrekking op de loyaliteit aan of vereenzelviging met het beleid van Napoleon van een functionaris, en is ook in het vorige hoofdstuk aan bod gekomen. De tweede vorm van vertrouwen heeft betrekking op het gezag dat een functionaris bij de lokale bevolking en in zijn eigen kring had. Hoe groter het gezag, des te groter de kans dat decreten uit Parijs, die gesteund werden door een functionaris die veel gezag genoot, door de lokale bevolking werden geaccepteerd en nageleefd.

Voor het bepalen of een functionaris over de door Napoleon vastgestelde randvoorwaarden beschikte om het vertrouwen te krijgen van de lokale bevolking en in eigen kring zijn de volgende kenmerken geanalyseerd: de verhouding tussen het departement van geboorte en het departement in functie, het vermogen of bron van inkomsten, het beroep van de functionaris bij benoeming van de departementale bestuursfunctie, huwelijks staat, aantal kinderen, vader met functie in het openbaar bestuur en familierelaties in openbaar bestuur.

7.1 Gegevensanalyse

Herkomst functionarissen

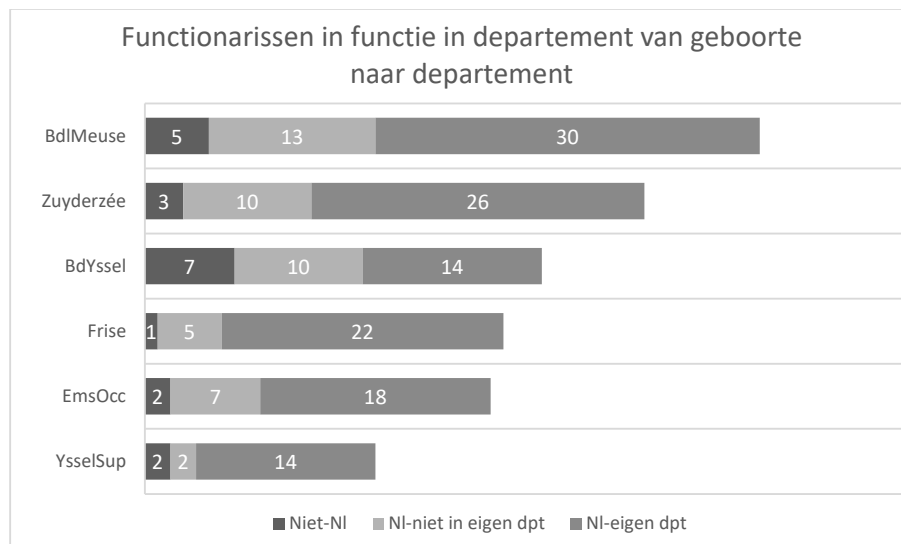

Diagram 18: Functionarissen in functie in departement van geboorte naar departement (190)

Met uitzondering van het departement *Bouches-de-l'Yssel* is de verhouding tussen het aantal functionarissen dat in een departement in functie was, maar niet afkomstig was uit dat

departement redelijk gelijk. In de departementen *Bouches-de-la-Meuse*, *Ems-Occidental* en *Zuyderzée* was het aantal niet-lokale functionarissen 38% respectievelijk 33% en 33%. Het aantal buitenlanders daar was vijf respectievelijk twee en drie. In de overige twee departementen was het aandeel niet-lokale functionarissen wat kleiner. In de *Yssel-Supérieur* 22% en in *Frise* 21%. Het aantal buitenlanders in deze departementen was respectievelijk 2 en 1. Het departement *Bouches-de-l'Yssel* wijkt opvallend af van de overige vijf departementen. In dit departement waren vrij veel (55%) van de functionarissen afkomstig uit een ander departement dan het departement waar zij waren geboren. Ook het aantal functionarissen dat niet de Nederlandse nationaliteit had (6) is in het departement *Bouches-de-l'Yssel* hoger dan in de overige departementen. Wanneer wordt ingezoomd op de functionarissen met de Nederlandse nationaliteit, die wel of niet uit de *Bouches-de-l'Yssel* afkomstig waren valt een verschil op tussen het profiel van beide groepen.

Tabel 12: Functionarissen afkomstig uit *Bouches-de-l'Yssel* en aldaar in functie

Politiek	Religie	Stand	Funct
Oranje	Katholiek	Adel-oud	MdCG
Patriot	Onbekend	Patriciaat	S-P
Patriot	Doopsgezind	Patriciaat	MdCG
Onbekend	Katholiek	Adel-oud	MdCG
Patriot	Doopsgezind	Patriciaat	MdCG
Patriot	Vrijmetselaar	Burgerij	MdCG
Patriot	Katholiek	Burgerij	MdCG
Onbekend	Gereformeerd	Adel-oud	MdCG
Patriot	Katholiek	Adel-oud	MdCG
Patriot	Vrijmetselaar	Patriciaat	MdCG
Patriot	Gereformeerd	Patriciaat	CdP
Regering	Gereformeerd	Adel>1814	CdP
Oranje	Onbekend	Adel-oud	CdP
Onbekend	Gereformeerd	Burgerij	MdCG

In de groep functionarissen afkomstig uit en in functie in *Bouches-de-l'Yssel* zijn de patriotten het meest vertegenwoordigd. Daarbij valt het hoge aantal functionarissen op met een andere geloofsovertuiging dan gereformeerd, en de variatie in geloofsovertuigingen binnen die groep. De meeste functionarissen zijn benoemd als *membre du conseil général*, en slechts één is benoemd als *sous-préfet*. De adel en het patriciaat zijn ruim vertegenwoordigd.

Tabel 13: Functionarissen niet afkomstig uit *Bouches-de-l'Yssel* en aldaar in functie

Politiek	Religie	Stand	Functie
Franse staat	onbekend	Adel-oud	S-P
onbekend	Gereformeerd	Adel>1814	CdP
oranjegezind	Katholiek	Burgerij	S-P
patriot	Gereformeerd	Adel-oud	CdP
oranjegezind	Gereformeerd	Adel-oud	MdCG
Franse staat	Gereformeerd	Adel-oud	S-P
onbekend	Gereformeerd	Patriciaat	CdP
onbekend	Gereformeerd	Burgerij	CdP
oranjegezind	Gereformeerd	Adel-oud	S-P
oranjegezind	Gereformeerd	Adel-oud	MdCG
onbekend	Gereformeerd	Burgerij	S-G
oranjegezind	Gereformeerd	Adel-oud	S-P
patriot	Doopsgezind	Patriciaat	CdP
onbekend	Gereformeerd	Adel>1814	S-P
onbekend	Katholiek	Burgerij	S-P
onbekend	Gereformeerd	Adel-oud	MdCG

De samenstelling van de groep functionarissen die niet afkomstig is uit *Bouches-de-l'Yssel*, maar daar wel in functie, wijkt in vrijwel alle opzichten af van de samenstelling van de vorige groep. Hier zijn de Oranjegezinden, de gereformeerden, de adel en het patriciaat in de meerderheid. Ten opzichte van de vorige groep zijn de functionarissen in deze groep beter vertegenwoordigd in de functies *sous-préfet* en *conseiller du préfecture*. Alle functionarissen waren bij benoeming bovendien al werkzaam in het openbaar bestuur.

Het is lastig dit verschil te duiden met de beschikbare informatie. Gezien het grote verschil tussen beide groepen lijkt het erop dat met de benoeming van functionarissen, die niet afkomstig waren uit *Bouches-de-l'Yssel* een evenwicht zocht ten opzichte van de groep functionarissen die uit dit departement afkomstig waren. De vraag die daarbij opkomt is waarom dat evenwicht niet is gezocht bij functionarissen in het departement zelf. Waren die niet beschikbaar of wilden zij de functie niet accepteren? Wat de beschikbaarheid betreft zou inzicht nodig zijn in de lijst van 600 notabelen in *Bouches-de-l'Yssel*, wat niet het geval is. Het niet accepteren van een functie gebeurde wel, maar toch niet massaal. Eerder lijkt men zijn toevlucht te hebben genomen tot lijdzaam verzet, zoals het geval van Schimmelpenninck van der Oye doet vermoeden. Hij accepteerde de functie van *membre du conseil général* in de *Yssel-Supérieur*, maar nam aan geen enkele vergadering deel.³³³ Een derde mogelijkheid is dat

³³³ Franken, *Willem Anne Schimmelpenninck van der Oije*, 193-194.

bewust werd gekozen voor het verschil in samenstelling en afkomst van de twee groepen. Van de groep functionarissen afkomstig uit *Bouches-de-l'Yssel* mag gezien de politieke gezindheid worden aangenomen dat die welwillend stond tegenover het Franse gezag, en dat vanwege hun lokale bekendheid en heterogene samenstelling wat religie betreft de kans groot was dat die het vertrouwen genoot van de lokale bevolking. De kans is groot dat deze factoren hebben bijgedragen hun taak als *membre du conseil général* te vervullen. De tweede groep is wat politieke gezindheid en religie betreft homogener van samenstelling, en bevat meer functionarissen die geacht werden het Franse beleid te implementeren, en zich uit te spreken bij conflicten. Beide taken waren wellicht eenvoudiger als de band met de lokale bevolking niet zo sterk was.

Voor Napoleon was het goed functioneren van het bestuur in de departementen in zijn rijk van cruciaal belang, en daarom mag worden aangenomen dat hij op weloverwogen wijze functionarissen benoemde of in ieder geval liet benoemen. Het aandeel niet-lokale functionarissen ten opzichte van lokale functionarissen is daarom vermoedelijk een bewuste keuze geweest. In tabel 12 is te zien dat de patriotse functionarissen in *Bouches-de-l'Yssel* in de meerderheid zijn ten opzichte van de Oranjegezinden, wat zou kunnen verklaren waarom men in dit departement meer open stond voor oranjegezinde functionarissen die niet uit het departement afkomstig waren.

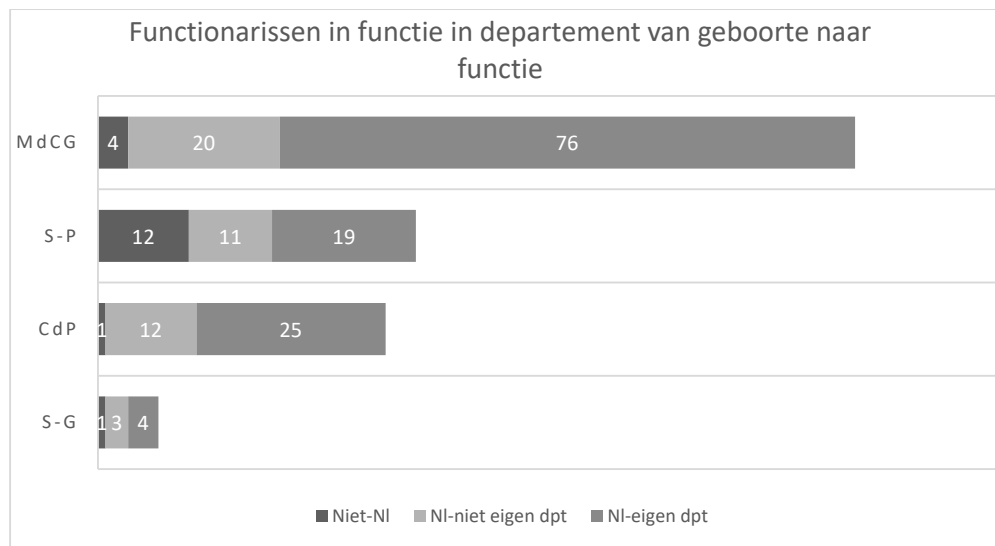

Diagram 19: Functionarissen in functie in departement van geboorte naar functie (178)

Het beeld van *Bouches-de-l'Yssel* is voor de herkomst van de *sous-préfets* ook zichtbaar voor de gezamenlijke Noord-Nederlandse departementen. De *sous-préfets* zijn het vaakst (55%) niet uit het departement afkomstig waar zij in functie zijn. Zij komen zowel uit het buitenland als

uit een ander departement. Het aandeel niet-lokale functionarissen is in de groep *membres du conseil général* het kleinst. Dit verbaast niet want het waren deze functionarissen die op lokaal niveau een belangrijke rol speelden bij zowel het verdelen van de budgetten voor de afzonderlijke arrondissementen als bij het centrale bestuur voorzien van informatie over hun departement. Ofschoon zij officieel slechts éénmaal per jaar voor twee weken bij elkaar kwamen voor een vergadering, waren zij de overige 50 weken van het jaar vermoedelijk actief met lobbyen, het verzamelen van informatie en het kweken van begrip voor besluiten van de regering.³³⁴ Op die manier konden zij in principe de integratie soepeler laten verlopen. De al genoemde Willem Anne Schimmelpenninck van de Oye genoot niet alleen veel vertrouwen bij medebestuurders, ook als die een andere politieke signatuur hadden, maar hij werd ook door de bevolking gerespecteerd.³³⁵ Zijn adviezen zullen zeker van invloed zijn geweest als het ging om de acceptatie van het Franse beleid. Het laatste zal zeker hebben meegewogen bij de benoeming van Schimmelpenninck van der Oye tot *membre du conseil général*.

Vermogen

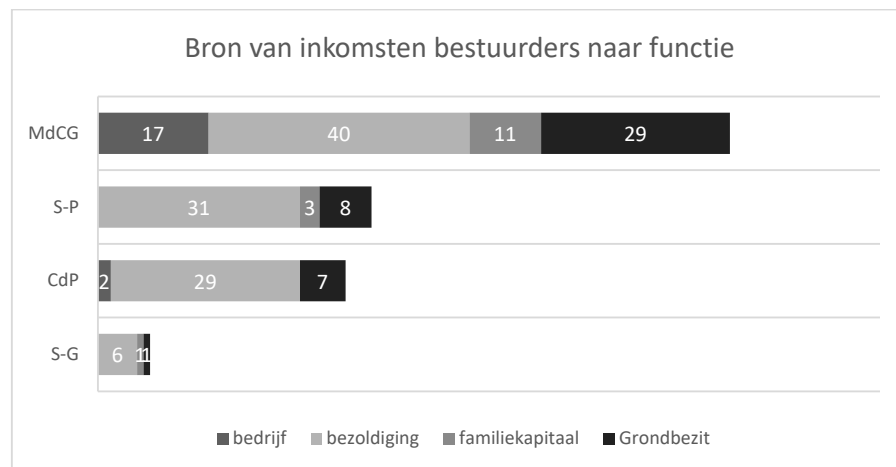

Diagram 20: Overzicht bron van inkomsten bestuurders naar functie (185)

Napoleon hechtte aan financiële onafhankelijkheid van bestuurders, want hij was van mening dat alleen mannen met een zekere omvang van vermogen geschikt waren om de staat op belangeloze wijze te dienen. Van de gebruikte categorieën voor het kenmerk Vermogen voldeden alleen bedrijf, familiekapitaal en grondbezit aan dat criterium. In het geval van bezoldiging was een functionaris afhankelijk van een geregeld inkomen. Dit was voor 56% van de functionarissen het geval. Bijzonder in dit opzicht is dat van de vier onderzochte

³³⁴ Thoral, 'The limits of Napoleonic centralization', 470-471.

³³⁵ Franken, *Willem Anne Schimmelpenninck van der Oye*, 127.

departementale bestuursfuncties alleen die van *membre du conseil général* onbezoldigd was. Dus de 40 leden van deze raad voor wie is aangegeven dat zij bezoldiging ontvingen, ontvingen die niet uit hoofde van hun functie als *membre du conseil général*! Zij moeten over andere inkomsten hebben beschikt. In veel gevallen was dat een bezoldiging uit een andere functie, zoals arts, advocaat, hoge ambtenaar of een functie binnen de rechtspraak. De bezoldiging van de overige functionarissen is vastgelegd in de wet van 28 Pluviôse VIII.³³⁶

De informatie in diagram 20 laat zien dat 58% van de *membres du conseil général* over een eigen vermogen beschikte dat hen financiële onafhankelijkheid zal hebben verschaft. De vraag of dit de belangeloosheid impliceerde waar Napoleon op vertrouwde kan hier niet worden beantwoord. Bij *membre du conseil général* Petrus van Oosthuysen is het lastig te bepalen in hoeverre hij als ondernemer profiteerde van zijn relaties met het Franse bestuur.³³⁷ Ook bij Roeland Jan Bouricius rijst de vraag in hoeverre hij zijn functie gebruikte in eigen belang. Zo wist Bouricius op basis van zijn functie in het departementale bestuur toestemming van Parijs te verkrijgen een van de postroutes van zijn postwagenbedrijf te wijzigen naar een voor Bouricius gunstiger traject. Voorts gebruikte Bouricius op enig moment gebruikte zijn positie als *conseiller de préfecture* om de grens van zijn buitenplaats *Schoonoord* wat op te rekken.³³⁸ Iemand die vooral het algemeen belang voor ogen had was de gefortuneerde Jan Remees Modderman. Jan Remees deed veel voor de mensen in het arrondissement waar hij *sous-préfet* was. Hij bleek een bekwaam bestuurder van de nieuwe stempel, die naleving van de nieuwe voorschriften wist af te dwingen, en was actief in de vrijmetselarij. Misschien had Jan Remees te veel oog voor het algemeen belang, want door zijn filantropische instelling verloor hij later in zijn leven zijn fortuin.³³⁹

³³⁶ Bijlage A: Wet Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800) par. V. Beloningen.

³³⁷ 'Petrus van Oosthuysen', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*. https://nl.wikipedia.org/wiki/Petrus_van_Oosthuysen, laatst geraadpleegd op 25 juni 2023.

³³⁸ Bert Koenen, *De diligences van Bouricius: anderhalve eeuw bedrijvigheid langs 's heren wegen* (Hilversum 2017) 112, 117.

³³⁹ Groningse doopsgezinden >> Jan Remees Modderman (1778-1834), *Genealogieonline*. https://www.genealogieonline.nl/groningse_doopsgezinden/135739.php#:~:text=Jan%20Remees%20Modderman%2C%201778-1834%2C%20was%20jurist%20en%20bestuurder,Nederlands-Indië%20om%20zich%20daar%20als%20advocaat%20te%20vestigen, laatst geraadpleegd 30 juni 2023.

Huwelijkse staat

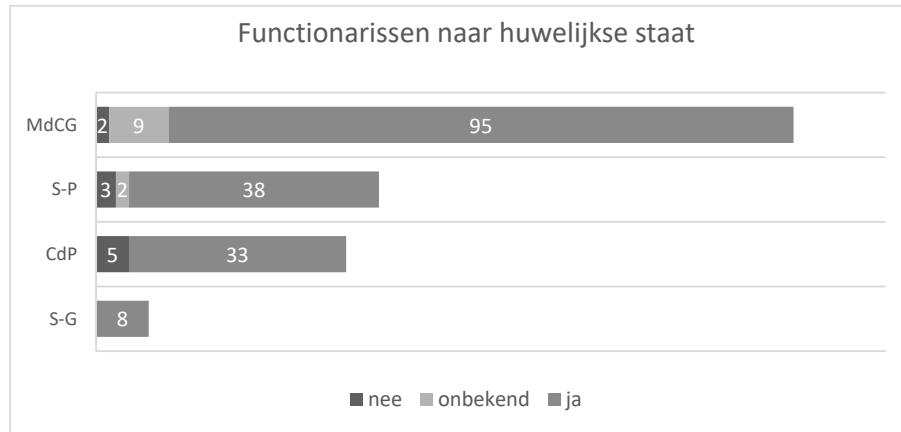

Diagram 21: Functionarissen naar huwelijkse staat (195)

Vrijwel alle functionarissen in de lijst waren gehuwd. In de visie van Napoleon was een notabele per definitie een familieman, die zich duidelijk profileerde als de *pater familias*, vaak namens meerdere generaties. In die hoedanigheid zorgden zijn voor het onderhouden van goede relaties met families van gelijke stand en reputatie met het oog op het uitbreiden of in ieder geval de instandhouding van de macht en financiële status van de familie. Tegelijkertijd bood die gevoeligheid voor familieprestige Napoleon de mogelijkheid functionarissen aan zijn bestuur te binden door bijvoorbeeld hun zoons speciale diensten te bewijzen.³⁴⁰ Het laatste was een beproefd concept en werd al sinds lange tijd toegepast aan de Europese vorstenhoven, en in de Noordelijke Nederlanden, tijdens de periode van het koninkrijk Holland als later tijdens de periode van de Inlijving.³⁴¹ In mijn onderzoek heb ik niet specifiek gekeken naar huwelijksstrategieën, maar tijdens het onderzoek is wel duidelijk geworden dat huwelijkskandidaten in veel gevallen in de kring van openbaar bestuur werden gevonden, zoals in diagram 22 zichtbaar is.

³⁴⁰ Beaufrepaire-Hernandez, 'Le poids de la famille dans le choix des candidats aux fonctions publiques sous le Premier Empire', alinea's 7-8.

³⁴¹ A.J.C.M. Gabriëls, "'Het vooruitzicht op zijn toekomstig geluk". De benoeming van pages aan het hof van koning Lodewijk Napoleon als patronage-instrument (1806-1810)', *BMGN – Low Countries Historical Review* 136 (2021) afl. 4, 81, 105-106.

Familierelaties openbaar bestuur

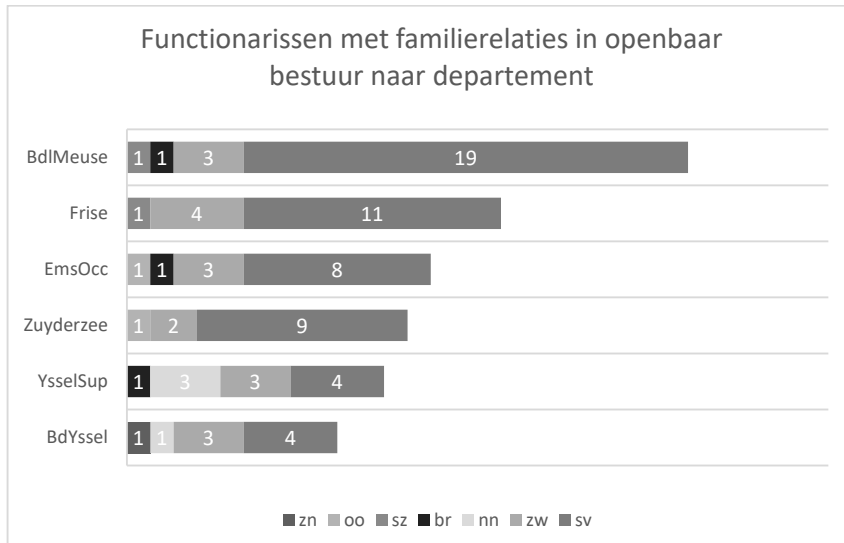

Diagram 22: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar departement (86)

Van 129 functionarissen is bekend of zij een familierelatie hadden met iemand die een functie had in het openbaar bestuur. Voor 86 (67%) van hen was dat het geval. Van de laatste groep hadden bovendien 57 (66%) functionarissen ook een vader met een functie in het openbaar bestuur. Ongeveer een derde deel van de groep van 86 functionarissen (27) had een familierelatie met een andere functionaris in de lijst van onderzochte functionarissen. Het grootste deel van de 86 functionarissen (78%) had bij benoeming in een departementale functie al een functie in het openbaar bestuur. De overige functionarissen (22%) hadden een andere functie variërend van ondernemer, advocaat, militair, in de rechterlijke macht tot die van hoge ambtenaar. Deze gegevens doen vermoeden dat een functie in het openbaar bestuur in de periode van de Inlijving nog in belangrijke mate berustte op familierelaties.

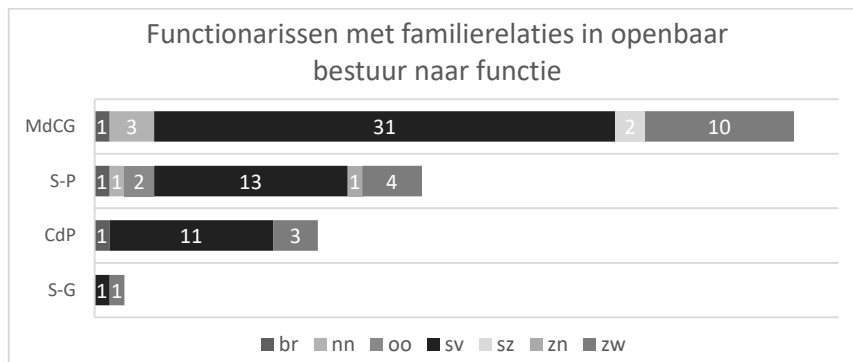

Diagram 23: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar functie (86)

Een hoofdrol lijkt weggelegd voor de schoonvaders (65%), gevolgd door de zwagers (21%). Wanneer het hoge percentage van de schoonvaders duidt op een voorkeur voor een huwelijksrelatie binnen eigen kring, bood dit Napoleon de gelegenheid notabelen aan zich te binden en hun vertrouwen te krijgen in de vorm van loyaliteit door (schoon)zoons te (laten) benoemen in departementale bestuursfuncties.

Tabel 14: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar functie en relatie sv en zw (86)

Functie	% tov beschikbare posities	Familierelatie schoonvader (sv)	Familierelatie zwager (zw)
<i>membre du conseil général</i>	37%	66%	21%
<i>sous-préfet</i>	88%	59%	18%
<i>conseiller de préfecture</i>	58%	73%	20%
<i>secrétaire général</i>	33%	50%	50%

Wanneer rekening wordt gehouden met het aantal beschikbare posities voor de vier functies in de zes Noord-Nederlandse departementen (zie tabel 1) is de groep *sous-préfets* verhoudingsgewijs het meest vertegenwoordigd (88%). Gevolgd door de *conseillers de préfecture* (58%), de *membres du conseil général* (37%) en de *secrétaires général* (33%). Binnen deze groepen zijn de schoonvaders en zwagers naar verhouding redelijk gelijk verdeeld.

Tabel 15: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar stand en religie (86)

Stand		Religie	
adel	65%	gereformeerd	73%
patriciaat	16%	katholiek	9%
burgerij	19%	doopsgezind	3%
		vrijmetselaar	1%
		joods	0%

Het verhoudingsgewijs hoge aantal *sous-préfets* en de ruime vertegenwoordiging van de adel en gereformeerden in de groep functionarissen met een familierelatie in het openbaar bestuur wijst erop dat is gekozen voor functionarissen met een traditionele, bestuurlijke achtergrond. De bestuurservaring verhoogde de kans dat decreten uit Parijs werden geïmplementeerd. Niet alleen vanwege die ervaring, maar ook op grond van het vertrouwen dat de ervaren bestuurders genoten bij de lokale bevolking, die deze over het algemeen al voor de komst van de Fransen hadden bestuurd. En zoals eerder aangegeven boden familierelaties de mogelijkheid functionarissen te binden aan het Franse bestuur. Het relatief hoge percentage *conseillers de préfecture* komt voor rekening van de oudere *conseillers*.

Ter vergelijking volgt de verdeling naar functie, stand en religie van de functionarissen van wie is vastgesteld dat zij geen familierelatie hadden in het openbaar bestuur. Het betreft een groep van 43 functionarissen. Precies de helft van de vorige groep.

Tabel 16: Functionarissen zonder familierelaties in openbaar bestuur naar functie, stand en religie (43)

Functie tov beschikbare posities		Stand		Religie	
<i>membre du conseil général</i>	51%	adel	33%	gereformeerd	63%
<i>sous-préfet</i>	16%	patriciaat	26%	katholiek	16%
<i>conseiller de préfecture</i>	23%	burgerij	42%	doopsgezind	5%
<i>secrétaire général</i>	9%			vrijmetselaar	5%
				joods	0%

Van deze groep had bijna de helft (21) (49%) weliswaar geen familierelatie in het openbaar bestuur, maar wel een vader met ervaring in het openbaar bestuur. Wat opvalt in deze groep is dat de *membres du conseil général* het meest zijn vertegenwoordigd, gevolgd door de *conseillers de préfecture*, en dat de meeste functionarissen afkomstig zijn uit de burgerij. Ofschoon in mindere mate dan in de groep met familierelaties zijn de adel en de gereformeerden nog steeds ruim vertegenwoordigd. De *membres du conseil général* zonder familierelaties in het openbaar bestuur waren vermoedelijk minder ingebed in het netwerk van het openbaar bestuur dan de *membres du conseil général*, die wel familierelaties hadden in het openbaar bestuur. Echter, zij behoorden wel tot de top 600 van notabelen in hun departement op basis waarvan de kans groot was dat zij het vertrouwen genoten van de lokale bevolking. Door de minder directe band met het openbaar bestuursnetwerk stonden de *membres du conseil général* wellicht meer open voor vernieuwing van het bestuur dan functionarissen, die waren opgegroeid in een traditionele bestuurscultuur. Van de 25 *conseillers de préfecture* van wie bekend is of zij een familierelatie hadden in het openbaar bestuur was dat voor 15 van hen het geval. Indien de afwezigheid van familierelaties in het openbaar bestuur een bewuste keuze is geweest voor deze groep, is dit wellicht een poging geweest de *conseillers* een imago van onpartijdigheid te geven, wat voor deze functie als een belangrijke voorwaarde kan worden gezien.

Tabel 17: Functionarissen met familierelaties in % van het totaal functionarissen in departement

Departement	Totaal Functionarissen versus Totaal met familierelatie	naar % en (rangorde)
BdlMeuse	48 – 24	50% (3)
EmsOcc	28 – 13	46% (4)
Zuyderzée	41 – 12	29% (5)
Frise	29 – 16	55% (2)
BdlYssel	31 – 9	29% (5)
YsselSup	18 – 11	61% (1)

De onderlinge verhoudingen tussen het aantal functionarissen met en zonder familierelaties in het openbaar bestuur verschillen enigszins tussen de departementen onderling. Voor het departement *Zuyderzée* wekt dat minder verbazing dan voor het departement *Bouches-de-l'Yssel*. In *Zuyderzée* is het aandeel van de burgerij het grootst ten opzichte van de overige departementen. Dit is niet de stand die van oudsher via familierelaties elkaar banen toebedeelde. De verklaring voor het lage percentage familierelaties ondanks het hoge aantal functionarissen met een adellijke achtergrond in *Bouches-de-l'Yssel* zou kunnen zijn dat een groot deel van hen niet afkomstig is uit dat departement, zoals in tabel 11 zichtbaar is.

Tabel 18: Aantal adel niet of wel afkomstig uit departement in functie

Departement	Aantal adel niet uit dpt.	Aantal adel wel uit dpt.	% functionarissen in eigen dpt. (rangorde)
BdlMeuse	9	13	59% (2)
EmsOcc	8	8	50% (3)
Zuyderzée	5	2	29% (5)
Frise	4	9	69% (1)
BdlYssel	8	6	43% (4)
YsselSup.	4	9	69% (1)

Vergelijking van tabel 17 met tabel 18 laat zien dat in departementen waar het percentage functionarissen met een familierelatie in het openbaar bestuur hoog is, het percentage functionarissen met een adellijke achtergrond dat in het departement van geboorte in functie is ook hoog is en omgekeerd. Dit is vooral zichtbaar voor de departementen *Frise* en *Yssel Supérieur*.

Behalve dat familierelaties in het openbaar bestuur Napoleon de mogelijkheid boden notabelen aan zijn bestuur te binden, zei het ook iets over het netwerk waar een functionaris deel van uitmaakte, en de reputatie of de bekendheid van een functionaris. Zowel in eigen kring als daarbuiten. Ook in dit opzicht bood de adel Napoleon, in ieder geval op de korte termijn, de meeste kans op succes in de zin van het benoemen van bestuurders van wie

verwacht kon worden dat zij vanwege hun reputatie en bekendheid het vertrouwen genoten van de lokale bevolking. Het verkrijgen van vertrouwen via familierelaties doet denken aan stadhoudelijke praktijken, maar tot de tijd dat Napoleon de beschikking had over *auditeurs*, die de Napoleontische leerschool hadden doorlopen, had hij weinig andere keus dan gebruik te maken van notabelen met een bestuursachtergrond, die was gebaseerd op de mores uit de tijd van de stadhouder.

7.2 Deelconclusie

Van de *sous-préfets* was meer dan de helft (55%) niet afkomstig uit het departement waar zij in functie waren. De *membres du conseil général* waren in de meeste gevallen (76%) wel afkomstig uit het departement waar zij in functie waren, gevolgd door de *conseillers de préfecture* (66%) en de *secrétaires général* (50%). Dit zou kunnen betekenen dat voor de *sous-préfets* meer een politiek van *amalgame* is gevolgd, en voor de *membres du conseil général* en de *conseillers de préfecture* een politiek van *ralliement*. Van alle functionarissen waren de *membres du conseil général* het vaakst financieel onafhankelijk, wanneer ervan wordt uitgegaan dat de categorie bezoldiging geen financiële onafhankelijkheid impliceerde. De *membres du conseil général* ontvingen hun bezoldiging uit een andere functie dan de departementale functie. Veruit de meeste functionarissen waren gehuwd en hadden kinderen. Meer dan de helft van de functionarissen beschikte over familierelaties in het openbaar bestuur. Een groot deel van hen had bovendien een adellijke achtergrond, wat duidde op bekendheid, en hopelijk een goede reputatie, van de familienaam. Behalve voor de bron van inkomsten voldeed meer dan de helft van de functionarissen aan de overige voorwaarden op basis waarvan Napoleon verwachtte dat zij het vertrouwen van de lokale bevolking zouden krijgen.

In de omvangrijke groep functionarissen met een familierelatie in het openbaar bestuur valt de hoge vertegenwoordiging op van de *sous-préfets*, de adel en de gereformeerden. Dit duidt op een verband tussen familierelaties in het openbaar bestuur en een traditionele, bestuurlijke achtergrond. De familierelaties betreffen vooral schoonvaders en zwagers. De bestuurservaring verhoogde de kans dat decreten uit Parijs werden geïmplementeerd. Niet alleen vanwege die ervaring, maar ook op grond van het vertrouwen dat de ervaren bestuurders genoten bij de lokale bevolking. Daarnaast boden de familierelaties de mogelijkheid functionarissen te binden aan het Franse bestuur, en zo hun vertrouwen te krijgen.

De groep functionarissen zonder familierelatie in het openbaar bestuur, de helft had wel een vader met een functie in het openbaar bestuur, laat een andere samenstelling zien. Het verhoudingsgewijs meest vertegenwoordigd zijn de *membres du conseil général*, de burgerij en de gereformeerden. Alhoewel de *membres du conseil général* vanwege het ontbreken van familierelaties in het openbaar bestuur vermoedelijk minder ingebed waren in het netwerk van het openbaar bestuur behoorden zij wel tot de top 600 van notabelen in hun departement, waardoor de kans groot was dat zij het vertrouwen genoten van de lokale bevolking. Dit aspect van hun functie geeft een extra dimensie aan hun rol als *tool of mediation*, die betrekking heeft op een wijze van besturen, die minder werd bepaald door de oude wijze van besturen. Door hun minder directe band met het openbaar bestuursnetwerk stonden de *membres du conseil général* wellicht meer open voor vernieuwing van het bestuur dan functionarissen, die waren opgegroeid in een traditionele bestuurscultuur. Voor de *conseillers de préfecture* kan de afwezigheid van familierelaties in het openbaar bestuur gunstig zijn geweest voor hun imago van onpartijdigheid. Dit sluit aan op de analyse in hoofdstuk 6, die laat zien dat het profiel van de jongere *conseillers de préfecture* beter lijkt aan te sluiten op hun functie van bemiddelaar bij geschillen.

Ten aanzien van het aspect vertrouwen lijkt een spanningsveld te bestaan tussen enerzijds het vertrouwen dat functionarissen hadden bij de lokale bevolking, en anderzijds het vertrouwen dat Napoleon kon stellen in de adequate uitvoering van zijn decreten door functionarissen. Dit zou het hoge aandeel niet-lokale functionarissen (53%) in het departement *Bouches-de-l'Yssel* in vergelijking met de overige departementen, waar dat aandeel varieerde tussen 22% en 38%, kunnen verklaren. En het verschil in profiel tussen de lokale en niet-lokale groep functionarissen. De lokale groep bestond hoofdzakelijk uit *membres du conseil général* uit de adel of het patriciaat met een patriotse politieke gezindheid en een opmerkelijk gelijke vertegenwoordiging van geloofsovertuigingen van wie verwacht kon worden dat zij het vertrouwen genoten van de lokale bevolking. De niet-lokale groep omvat relatief veel *sous-préfets* en *conseillers de préfecture* met een adellijke achtergrond, en waren op drie functionarissen na gereformeerd. Deze groep had ervaring met het uitvoeren van wetten, en het onderhouden en inzetten van familierelaties voor het verkrijgen van een functie was voor hen niet ongewoon.

Conclusie

In dit onderzoek is nagegaan in hoeverre Napoleon met zijn politiek van *ralliement* en *amalgame* de lokale notabelen onder het niveau van de prefect in de Noord-Nederlandse departementen aan zijn departementale bestuur heeft weten te binden tijdens de periode van de Inlijving. Aan de hand van prosopografisch onderzoek is bepaald in hoeverre het profiel van de groep benoemde notabelen is afgestemd op de politiek van *ralliement* en *amalgame*. Voor het bepalen van de mate van afstemming zijn voor de politiek van *ralliement* en *amalgame* drie doelstellingen onderscheiden, te weten verzoenen, vernieuwen en vertrouwen.

Napoleon is voor wat betreft de doelstelling van verzoening erin geslaagd lokale notabelen uit verschillende standen met uiteenlopende politieke voorkeuren en geloofsovertuigingen aan zijn bestuur te binden, en hen redelijk gelijk over de Noord-Nederlandse departementen te spreiden. Op basis van hun profiel, zoals dat door Napoleon was bepaald, kon worden verwacht dat de benoemde notabelen enerzijds het vertrouwen van de lokale bevolking hadden, en anderzijds dat Napoleon hun vertrouwen kreeg in de vorm van loyaliteit bijvoorbeeld door zonen van families in bestuursfuncties te benoemen. Napoleon heeft een begin gemaakt met het aanbrengen van vernieuwing in het departementale bestuur. Die vernieuwing bestond uit het aanstellen als *sous-préfet* van een groep jonge mannen, die veelal waren opgeleid als *auditeur*, en afkomstig uit het buitenland. Hun loyaliteit lag bij de Franse staat, en daarom kon Napoleon op hun medewerking vertrouwen. Vernieuwing is zichtbaar in de groep *membres du conseil général*, die relatief vaak functies hadden gehad buiten het openbaar bestuur, behoorden tot de burgerij, en blijk gaven open te staan voor (bestuurlijke) vernieuwing en verlichte ideeën. Resumerend kan worden geconcludeerd dat Napoleon grotendeels is geslaagd in zijn politiek van *ralliement*, en gedeeltelijk in zijn politiek van *amalgame*.

Uit mijn onderzoek komt een verschil naar voren tussen de profielen van de *sous-préfets*, de *membres du conseil général* en de *conseillers de préfecture*. De *sous-préfets* hadden vaak een conventionele bestuursachtergrond, dat wil zeggen een adellijke achtergrond, een vader met bestuurservaring, en waren van gereformeerde huize. Het profiel van de *membres du conseil général* week daarvan af. Zij waren veelal afkomstig uit de burgerij, hadden relatief vaak een andere achtergrond dan openbaar bestuur, en verhoudingsgewijs vaak een andere dan de gereformeerde geloofsovertuiging. Opvallend binnen deze groep is de aanwezigheid van een relatief hoog aantal doopsgezinden en vrijmetselaars. Een aantal van hen had bovendien blijk gegeven van moderne, verlichte ideeën. De *conseillers de préfecture* waren

redelijk gelijk over de standen verdeeld. De patriotten en de gereformeerden onder hen waren licht in de meerderheid. De *conseillers de préfecture* en de *membres du conseil général* waren het meest vertegenwoordigd in de groep functionarissen geboren voor 1780. De *conseillers de préfecture* hadden vele ervaring in het openbaar bestuur, wat duidt op een voorkeur voor bestuurservaring voor deze functie. De groep *secrétaires général* heeft een vrij heterogene samenstelling. Met uitzondering van de kenmerken religie en opleiding, waar de gereformeerden en functionarissen met een rechtenstudie in de meerderheid zijn.

Een verklaring voor de verschillen tussen de profielen van de verschillende groepen kan in hun functie-inhoud worden gezocht. De *sous-préfets* werden geacht de decreten van Napoleon in hun arrondissementen uit te voeren. Voor die rol koos Napoleon voor de zekerheid van bestuurservaring, wat aansluit op de kenschets van de *sous-préfet* als *tool of integration* (een referentie door Van der Burg aan Stuart Woolfs typering van prefecten als Napoleons *tools of conquest*). De *membres du conseil général* adviseerden over de verdeling van de financiële middelen in het departement. Deze groep had een heterogene samenstelling, waardoor verwacht kon worden dat de leden wisten wat er leefde onder de bevolking. De *membres du conseil général* besteedden veel tijd aan bemiddeling en lobbywerk, en waren minder ingebed in het openbaar bestuur dan de *sous-préfets*. Zij hebben daarom misschien een grotere rol gespeeld bij de acceptatie en vernieuwing van het Franse beleid dan tot dusver wordt aangenomen. Hun rol zou in dat geval naar analogie van Woolfs typering beschouwd kunnen worden als een *tool of mediation*. De introductie van de functie van *conseillers de préfecture* was een bewuste keuze een einde te maken aan de willekeur bij uitspraken over geschillen.

Het voorgaande roept de vraag op of en in hoeverre vanuit de napoleontische overheid is aangestuurd op de samenstelling van het departementale bestuur, zoals die uit dit onderzoek naar voren komt. Het lijkt of met de benoemingen van de notabelen is gestreefd naar een evenwicht tussen de verschillende doelstellingen van de politiek van *ralliement* en *amalgame*. Te veel vernieuwing zou de stabiliteit, die werd beoogd met verzoening in gevaar kunnen brengen. Te weinig vertrouwen zou een risico hebben gevormd voor de effectiviteit van het bestuur. Het zou relevant zijn in vervolgonderzoek de vraag nader uit te werken in hoeverre Napoleon zich direct heeft bemoeid met de benoeming van de departementale functionarissen? En in hoeverre hij gebruik heeft gemaakt van een tussenlaag, zoals de gouverneur-generaal Lebrun of de intendant-generaal voor Binnenlandse Zaken baron d'Alphonse en de verschillende prefecten van de Noord-Nederlandse departementen.

Dergelijk vervolgonderzoek kan op verschillende manieren worden uitgewerkt. Onderzoek naar kwalitatieve gegevens van notabelen die voor benoeming in aanmerking kwamen kan meer inzicht opleveren in de criteria die werden gehanteerd bij de politiek van *ralliement* en *amalgame*, en welke afwegingen daarbij werden gemaakt. Die kwalitatieve gegevens kunnen bijvoorbeeld worden achterhaald uit wat Adeline Beaurepaire-Hernandez benoemt als de door de *préfets* opgestelde observaties over deze personen. Andere relevante bronnen voor vervolgonderzoek zijn de correspondentie van bestuursfunctionarissen en notulen van vergaderingen. Deze bronnen zouden bijvoorbeeld meer licht kunnen werpen op de vraag in hoeverre de *membres du conseil général* daadwerkelijk beschouwd kunnen worden als *tools of mediation*, zoals in deze scriptie wordt gesuggereerd. Het verbeteren van de kwaliteit van de prosopografische analyse is mogelijk door via archiefonderzoek naar individuele personen het percentage onbekende waarden voor de gebruikte kenmerken omlaag te brengen, en de kwaliteit van de huidige waarden verhogen. Kranten zijn als bron nog lang niet uitgeput. Op dit moment worden bijvoorbeeld niet alle kranten via *Delpher* ontsloten (zie ook de opmerking onder 'Bronnen' in de inleiding). Bovendien bleek *Delpher* een verrassende en waardevolle bron voor namen, die nog niet in het *Repertorium* waren opgenomen. En was het ook van waarde voor zowel kwantitatieve als kwalitatieve informatie over personen, die niet in andere bronnen was aangetroffen, zoals bijvoorbeeld de levensbeschrijving van Jacob Frederik Serrurier.

Resumerend kan worden gesteld dat Napoleon op geheel eigen wijze invulling heeft gegeven aan het advies van Machiavelli door in de door hem bezette gebieden gebruik te maken van de lokale elite voor het besturen van dat gebied. Het nieuwe van de aanpak van Napoleon bestaat uit de introductie van het prefectorale departementale bestuursstelsel. Enerzijds betreft dit de inrichting van dat bestuur. Napoleon bracht bewust een onderscheid aan tussen de uitvoerende en de rechtsprekende macht, die voor die tijd in één persoon waren verenigd. Belangrijker misschien is dat Napoleon met zijn politiek van *ralliement* en *amalgame* in korte tijd in staat is geweest het bonte gezelschap van de Noord-Nederlandse notabelen samen te brengen in zijn departementale bestuur, waarin velen hun taak naar verwachting hebben vervuld. Tegelijkertijd heeft Napoleon een aanvang weten te maken met de modernisering van het departementale bestuur. Deze nalatenschap van Napoleon werkt nog altijd door in het heden.

Summary

In the early modern era or *ancien régime*, in France, government was in the hands of the sovereign, who had delegated executive administration and jurisdiction to intendants in the provinces. In the Republic of the United Netherlands, the provinces represented sovereign authority, but the stadholder's right of appointment to administrative positions in the provinces allowed him to exert considerable influence on the course of events there. During the eighteenth century, the sovereign was increasingly forced to negotiate with his citizens to obtain capital and soldiers. Apart from an increase in larger armies, the influence of the enlightenment also played a role. In France, the third estate demanded participation in power, which culminated in a revolution in 1789. In the Republic, the Patriots wanted more power, although opinions differed on exactly how that should be arranged. In 1795, with help from France, a Revolution took place, with power falling into the hands of the Patriots.

In France, the chaotic time after the Revolution led to Napoleons first consulship in 1799, during which he seized much power. In early 1800, Napoleon introduced his Law 28 Pluviôse VIII, which regulated the organisation of departmental administration. This was a centrally managed organisation. Napoleon appointed the administrative head of the department, the *préfet*, the *sous-préfet*, the *secrétaire général*, and the members of the *conseil de préfecture* and the *conseil général*. The *préfet* was directly answerable to Napoleon.

The revolutions in both countries resulted in a power and direction struggle between different parties. For Napoleon, a stable and reliable departmental administration was essential to continue his wars. The departments provided him with money and soldiers. Napoleon selected officials in each department from the group of 600 notables for a position in the departmental administration. In making the selection, Napoleon employed a policy of *ralliement* and *amalgamation* with the aim of reconciling former political opponents, appointing officials who enjoyed both his trust and the trust of the local population. In addition, Napoleon pursued renewal of the administration by letting talent and knowledge prevail over a family name in appointments.

This study examined the extent to which Napoleon's policy of *ralliement* and *amalgame* managed to bind local notables below the level of prefect in the northern Dutch departments to his departmental administration during the period of the Enlistment. Prosopographical research was used to determine the extent to which the profile of the group of appointed notables was aligned with the politics of *ralliement* and *amalgame*. To determine the degree of alignment, three objectives were distinguished for the politics of *ralliement* and

amalgamation, namely reconciliation, renewal, and trust. With regard to the objective of reconciliation, Napoleon succeeded in binding local notables from different classes with different political preferences and religious beliefs to his administration, spreading them fairly evenly across the northern Dutch departments. Based on their profile, as determined by Napoleon, the appointed notables could be expected to have the confidence of the local population on the one hand, and on the other hand to gain Napoleon's trust in the form of loyalty, for example, by appointing sons of families to administrative positions. Napoleon began to bring renewal to the departmental administration. That renewal consisted of appointing as *sous-préfet* a group of young men, many of whom were trained as *auditeurs*, and came from abroad. Their loyalty was to the French state, and therefore Napoleon could rely on their cooperation. Renewal is visible in the group of *membres du conseil général*, who relatively often had held positions outside public administration, belonged to the bourgeoisie, and showed to be open to (administrative) renewal and enlightened ideas. In summary, it can be concluded that Napoleon largely succeeded in his policy of *ralliement*, and partly in his policy of amalgamation.

My research reveals a difference between the profiles of the *sous-préfets*, the *membres du conseil général* and the *conseillers de préfecture*. The *sous-préfets* often had a conventional administrative background, i.e. a noble background, a father with administrative experience, and were of Reformed origin. The profile of the *membres du conseil général* differed from this. They mostly came from the bourgeoisie, relatively often had a background other than public administration, and proportionately often a religion other than Reformed. Notable within this group is the presence of a relatively high number of Mennonites and Freemasons. Moreover, several of them had demonstrated modern, enlightened ideas. The *conseillers de préfecture* were evenly distributed among the classes. The patriots and the Reformed among them were slightly in the majority. The *conseillers de préfecture* and the *membres du conseil général* were both most represented in the group of officials born before 1780. Many *conseillers de préfecture* had experience in public administration, indicating a preference for administrative experience for this position. The group of *secrétaires général* has a rather heterogeneous composition. Except for the characteristics of religion and education, where the Reformed and officers with a law degree are in the majority.

An explanation for the differences between the profiles of the different groups can be sought in their job content. The *sous-préfets* were expected to implement Napoleon's decrees in their districts. For this role, Napoleon chose the security of administrative experience, which

is in line with the characterisation of the *sous-préfet* as a tool of integration (a reference by Van der Burg to Stuart Woolf's characterisation of prefects as Napoleon's tools of conquest). The *membres du conseil général* advised on the distribution of financial resources in the department. This group had a heterogeneous composition, so its members could be expected to know what was going on among the population. The *membres du conseil général* spent a lot of time in mediation and lobbying, and were less embedded in public administration than the *sous-préfets*. They may therefore have played a greater role in the acceptance and renewal of French policy than has been assumed so far. In that case, their role could be considered a tool of mediation by analogy with Woolf's characterisation. The introduction of the function of *conseillers de préfecture* was a conscious decision to put an end to arbitrary rulings on disputes. The overrepresentation in this group of officials born before 1780, many of whom had experience in public administration, indicates a preference for administrative experience for this position.

In summary, Napoleon interpreted Machiavelli's advice in his own unique way by using the local elite to govern that territory in the territories he occupied. The novelty of Napoleon's approach consists in the introduction of the prefectoral departmental system of government. On the one hand, this concerns the organization of that administration. Napoleon deliberately introduced a distinction between the executive and the judiciary, which before that time were united in one person. More important perhaps is that Napoleon, with his policy of *ralliement* and *amalgame*, was able in a short time to bring together the motley crew of Northern Dutch notables into his departmental administration, in which many fulfilled their duties as expected. At the same time, Napoleon was able to initiate the modernization of departmental administration. This legacy of Napoleon is still working its way into the present.

Literatuurlijst

- Aa, A.J. van der, *Biographisch woordenboek der Nederlanden* (Haarlem 1852-1878).
- Aerts, Remieg A.M., 'Een staat in verbouwing. Van Republiek naar constitutioneel koninkrijk, 1780 – 1848' in: R.A.M. Aerts, H. te Velde, P. de Rooy en H. de Liagre Böhl ed., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780 – 2012* (Amsterdam 2013) 15-108.
- Almanach Impérial pour l'année MDCCCXI A.S.M. L'Empereur et Roi, par testu. A Paris, chez testu et cie., imprimeurs de sa majesté, et libraires, Rue Hautefeuille, no. 13* (Parijs 1811).
- Baehr, Peter en Melvin Richter, *Dictatorship in History and Theory. Bonapartism, Caesarism, and Totalitarianism* (New York 2004).
- Beaurepaire-Hernandez, Adeline, '1796-1815 : Les élites italiennes entre retrait et adaptation au régime français' in: Sylvie Guillaume en Laurent Coste ed., *Élites et crises du XVIe au XXIe siècle. Europe et Outre-mer* (Parijs 2014) 141-151.
- Beaurepaire-Hernandez, Adeline, 'Enjeux du clientélisme sous le Premier Empire: Ambiguïtés des faveurs dans le cursus honorum d'un notable. Le cas de François Tonduti de l'Escarène' in: Olivier Dard, Jens Ivo Engels en Frédéric Monier ed., *Patronage et corruption politique dans l'Europe contemporaine* (Parijs 2014) 1-13.
- Beaurepaire-Hernandez, Adeline, 'Les 'Masses de Granit' du Premier Empire : entre et contrôle social', *Bulletin des doctorant(e)s et jeunes chercheurs/euses, Centre d'histoire du XIXe siècle 2* (2014) 67-82.
- Beaurepaire-Hernandez, Adeline, 'Un modèle de notable européen? Les «masses de Granit» des départements liguriens et leur intégration au système impérial' in: François Antione ed., *L'Empire Napoléonien. Une expérience Européenne?* (Parijs 2014) 347-354.
- Beaurepaire-Hernandez, Adeline, 'Le poids de la famille dans le choix des candidats aux fonctions publiques sous le Premier Empire', *Cahiers de la Méditerranée 92* (2016) 167-175.
- Bergeron, L., *Napoleon under France* (New Jersey 1981, vert. Frans uitg. 1972).
- Brink, Jan ten, *Nieuwe Fransche tirannij, bijzonder onder de regering van Napoleon Bonaparte; behelzende eene opgave van de onregtvaardigheden en geweldenarijen, door de Franschen in Nederland uitgeoefend, sedert het begin van 1795 tot op het einde van 1813, en vooral in de drie laatste jaren* (Amsterdam 1814).
- Broers, M., '“Les enfants du Siècle” : an empire of young professionals and the creation of a bureaucratic, imperial ethos in Napoleonic Europe' in: Peter Crooks en Timothy H. Parsons ed., *Empires and bureaucracy in world history. From late antiquity to the twentieth century* (Cambridge 2016).
- Broers, M., *Europe under Napoleon, 1799-1815* (Londen 1996).

- Broers, M., P. Hicks en A. Guimerá, ed., *The Napoleonic empire and the new European political culture* (Basingstoke 2012).
- Broers, M., *The Napoleonic empire in Italy, 1796-1814. Cultural imperialism in a European Context?* (Basingstoke 2005).
- Broers, M., 'The Napoleonic regimes' in: W. Doyle ed., *The Oxford handbook of the ancien régime* (Oxford 2012).
- Brugmans, H., 'De betekenis van 1813', *Onze eeuw* 13 (1913) dl. 3, 1-30.
- Burg, M. van der, *Napoleonic governance in the Netherlands and Northwest Germany. Conquest, Incorporation, and Integration* (Londen 2021).
- Cobban, A., 'Local government during the French Revolution', *The English Historical Review* 58 (1943) 13-31.
- Colenbrander, H.T. ed., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. VI: Inlijving en opstand 1810-1813*.
- Colenbrander, H.T., *Inlijving en opstand* (Amsterdam 1913).
- Connelly, Owen, *Napoleon's satellite kingdoms* (New York 1965).
- Daly, G., *Inside Napoleonic France. State and society in Rouen, 1800-1815* (Aldershot 2001).
- Daly, G., '“Little emperors?” Investigating prefectural rule in the departments' in: P. Dwyer en A. Forrest ed., *Napoleon and his empire. Europe, 1804-1814* (2007) 44-60.
- De Nil, Bart, 'Prosopografie, methode voor het onderzoek van groepen', *Van Mensen en Dingen. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen* 5 (2007) afl. 3-4, 183-201.
- Doyle, W., *France and the age of Revolution. Regimes old and new from Louis XIV to Napoleon Bonaparte* (Londen 2013).
- Dunne, J., 'Power on the periphery: Elite-state relations in the Napoleonic empire in: P. Dwyer en A. Forrest ed., *Napoleon and his empire. Europe, 1804-1814* (2007) 61-78.
- Ellis, G., *The Napoleonic empire* (Hampshire 2003).
- Forrest, A., *Napoleon* (Diemen 2013).
- Franken, M.A.M., *Willem Anne Schimmelpenninck van der Oije. Een notabel Gelders regent op het breukvlak der tijden (1750-1816)* (Utrecht 2011).
- Gabriëls, A.J.C.M., *De heren als dienaren en de dienaren als heer. Het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw ('s-Gravenhage 1990)*.
- Gabriëls, A.J.C.M., 'Het vooruitzicht op zijn toekomstig geluk' De benoeming van pages aan het hof van koning Lodewijk Napoleon als patronage-instrument (1806-11810), *BMGN – Low Countries Historical Review* 136 (2021) afl. 4, 81-112.
- Goch, H.A. van, Lijst der stedelijke regeering van Gorinchem, 1756-1810. Eerder gepubliceerd in het Algemeen Nederlands Familieblad 15 (1902) 257-278, 369-377.
- Grab, A., *Napoleon and the transformation of Europe* (Hampshire 2003).
- Grever, Maria, *Strijd tegen de stilte. Johanna Naber (1859-1941) en de vrouwenstem in geschiedenis* (Hilversum 1994).

- Hallebeek, J. en J. Sirks, *Nederland in Franse schaduw: recht en bestuur in het Koninkrijk Holland (1806-1810)* (Hilversum 2006).
- Hicks, P., 'Napoleon as politician' in: Michael Broers, Peter Hicks en Agustin Guimerá ed., *The Napoleonic Empire and the New European Political Culture* (Basingstoke 2012) 70-81.
- Horn, J., 'Building the new Regime: Founding the Bonapartist state in the department of the Aube', *French Historical Studies* 25 (2002) 225-263.
- Janssens, P., 'De politieke invloed van de adel in het Koninkrijk der Nederlanden' in: C.A. Tamse en E. Witte ed., *Staats- en natievorming in Willem I's Koninkrijk (1815-1850)* (Brussel 1992) 98-121.
- Jensen, L., *Verzet tegen Napoleon* (Nijmegen 2013).
- Jong, J. de, 'Prosopografie, een mogelijkheid. Eliteonderzoek tussen politieke en sociaal-culturele geschiedenis', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 111 (1996) 201-215.
- Joor, J., *De adelaar en het lam. Onrust, opruiing en onwilligheid in Nederland ten tijde van het Koninkrijk Holland en de Inlijving bij het Franse Keizerrijk (1806-1813)* (Amsterdam 2000).
- Jorissen, Th., 'De Fransche tijd', *Historische bladen* (Haarlem 1892) 169-273.
- Koenen, Bert, *De diligences van Bouricius: anderhalve eeuw bedrijvigheid langs 's heren wegen* (Hilversum 2017).
- Koolemans Beijnen, G.J.W. ed., *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813* (4 dln.; Haarlem 1912-1913).
- Korsten, A.F.A., 'Geschiedenis van de bestuurskunde' in: H. Dijkgraaf e.a. ed., *Oriëntatiecursus bedrijfs- en bestuurskunde* (Heerlen 1993) 129-155.
- Lindeijer, M.J.F., 'Van oude adel; de titels die voorbijgaan. De rooms-katholieke adel in Gelderland en zijn rechten en gewoonten inzake het gebruik van de baronnetitel 1813-1868', *Genealogische bladen* 2 (1993) 44-55.
- Lyons, M. *Napoleon Bonaparte and the legacy of the French Revolution* (Hampshire 1994).
- Machiavelli, N., *Il Principe*. Paul van Heck vert. (Leiden 2020).
- Madelin, L., *The Consulate and the empire 1789-1809* (Londen 1937).
- Moens, J., De <<franc [de] germinal>> – de <<euro van de 19^e eeuw>>? Oorsprong en principes van het monetair systeem van germinal (1795-1803), *Jaarboek van het Europees genootschap voor munt- en penningkunde* (2007) 115-150. JEGMP_2007_4.pdf (egmp-vzw.be)
- Moens, J., 'De <<franc [de] germinal>> – de <<euro van de 19^e eeuw>>? Oorsprong en principes van het monetair systeem van germinal (1795-1803)', *Jaarboek van het Europees genootschap voor munt- en penningkunde* (2007) 116-118.
- Naber, J.W. *Overheersching en vrijwording: geschiedenis van Nederland tijdens de inlijving bij Frankrijk, juli 1810-november 1813* (Haarlem 1909).

- Nederland's Adelsboek* ('s-Gravenhage 1903-2014).
- Nederland's Patriciaat : [genealogieën van bekende geslachten]* ('s-Gravenhage 1910-2009).
- Oddens, J., 'De burger bedankt. Lastposten in de Nationale Vergadering (1796-1797)', *De Achttiende Eeuw* 44 (2012) afl. 1, 56-72.
- Op de Beeck, Johan, *Napoleon. Deel 1: Van strateeg tot keizer* (Amsterdam 2014).
- Outram, Dorinda, *The Enlightenment* (Cambridge 2014).
- Pinot-Reich, Nathalie, *Recherches sur le conseil de préfecture de la Meurthe. Contributions à l'histoire de la juridiction administrative (an VIII-1870). These en vue de l'obtention du grade de docteur en droit* (Université de Nancy 2008).
- Prak, Maarten, 'De staat in opmars (15e-17e eeuw)' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 152-178.
- Rietbergen, Peter, 'Staat, standen en klassen' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 116-150.
- Roederer, P.L., 'Discours de Roederer du 18 pluviôse an VIII (7 février 1800)' in: *Le Moniteur Universel* 22 (1800) 553-554.
- Roelevink, J., 'Cette grande inertie qu'on rencontre sans cesse dans la marche des affaires. Lodewijk Napoleon als wetgever en uitvoerder', *De Negentiende Eeuw* 30 (2006) afl. 3-4, 177-191.
- Ronnes, H., L. van der Voort, 'Wij zagen hier aan 't strand twee Zeeuwsche meisjes: reisverslag van het achttiende-eeuwse Amsterdamse gezelschap Semper Idem.', *Zeeland: Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 22 (2013) afl. 4, 133-140.
- Roorda, D., 'Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 94 (1979) afl. 1, 212-226.
- Rosendaal, J., *Bataven!: Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk, 1787-1795* (Nijmegen 2003).
- Rosendaal, J., *De Nederlandse Revolutie. Vrijheid, volk en vaderland, 1783-1799* (Nijmegen 2005).
- Rutjes, M., 'De Staatsregeling van 1798 als maatschappelijk verdrag. De eerste Nederlandse grondwet en de politieke cultuur van de Bataafse Republiek, 1795-1801', *De Achttiende Eeuw* 44 (2012) afl. 1, 73-84.
- Sande, Anton van de, Leo Wessels, 'De Engelse, Amerikaanse, Franse en Nederlandse revolutie in vergelijkend perspectief' in: *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 299-339.
- Sas, N.C.F., *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2004).
- Schama, Simon, *Patriotten en bevrijders. Revolutie in de Noordelijke Nederlanden 1780-1813* (Amsterdam 1989).

- Sesam Atlas bij de wereldgeschiedenis. Deel 2 van Franse revolutie tot heden.* Hermann Kinder en Werner Hilgemann ed. (Amsterdam 1993).
- Sonenscher, M., 'Revolution, Reform and the political thought of Emmanuel-Joseph Sieyès' in: Rachel Hammersley ed. *Revolutionary moments: Reading revolutionary texts* (Londen 2015) 69-76.
- Stone, Lawrence, 'Prosopography', *Daedalus. Journal of the American academy of arts and sciences* 100 (1971) afl. 1, 46-79.
- Streng, Jean, 'De weg naar volwaardige adeldom. De Overijsselse edelen en hun onderwijscurriculum tijdens de achttiende eeuw en de Bataafse tijd', *Virtus. Journal of Nobility Studies* 7 (2000) afl. 1, 1-20.
- Thoral, Marie-Cecile, 'The limits of Napoleonic centralization: notables and local government in the department of the Isere from the consulate to the beginning of the July monarchy', *French History* 19 (2005) afl. 4, 463-481.
- Tocqueville, Alexis de, *Tocqueville: The Ancien Régime and the French Revolution* (Cambridge 2011).
- Verheijen, B., *Nederland onder Napoleon. Partijstrijd en natievorming 1801-1813* (Nijmegen 2017).
- Wagenaar, Pieter, Toon Kerkhoff en Mark Rutgers ed., *Duizend jaar openbaar bestuur in Nederland: van patrimoniaal bestuur naar waarborgstaat* (Bussum 2011).
- Wertheim, W.F. en A.H. Wertheim-Gijse Weenink ed., *Aan het volk van Nederland. Het democratisch manifest. Joan Derk van der Capellen tot den Pol* (Weesp 1981).
- Wessels, L.H.M., 'Het pamflet. De polsslag van het heden' in: Jo Tollebeek e.a. ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* (Hilversum 2002) 81-104.
- Whitcomb, Edward A., 'Napoleon's prefects', *The American historical review* 79 (1974) afl. 4, 1089-1118.
- Woloch, Isser, *The new regime. Transformations of the French civic order, 1789-1820s* (New York 1994).
- Woolf, Stuart, *Napoleon's integration of Europe* (Londen 1991).
- Woolf, Stuart, 'Napoleon and Europe revisited', *Modern & Contemporary France* 8 (2000) afl. 4, 469-478.
- Worst, Ids, 'Politieke theorie, 1650-1800' in: Willem Frijhoff en Leo Wessels ed., *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien regime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 270-297.
- Wouters, Peter, 'Gelderlands eerste moderne ambtenaar, A. A. Gaijmans (1758-1831)', *Arnhems Historisch Tijdschrift* 33 (2013) afl. 3, 122-128.

Websites

Biografisch Woordenboek van Nederland: 1780-1830.

<https://resources.huygens.knaw.nl/bwn1780-1830>, laatst geraadpleegd op 23 augustus 2023.

Clave, Yannick, 'La création des lycées et des proviseurs par Napoléon Bonaparte', *Napoleon.org*, november 2021.

<https://www.napoleon.org/histoire-des-2-empires/articles/la-creation-des-lycees-et-des-proviseurs-par-napoleon-bonaparte/#Une%20Nouvelle%20Figure%20:%20Le%20Proviseur>, laatst geraadpleegd 28 augustus 2023.

<https://www.delpher.nl>, laatst geraadpleegd op 25 juni 2023.

1. *Courant van het Departement der monden van den IJssel*, 9 augustus 1811.
2. 'Administratie. Den Haag, den 2 juni.' *Dagblad van het departement der monden van de Maas*, 3 jun 1812.
3. 'Binnenlandsche berigten', *Dagblad van het departement Vriesland*, 6 mei 1812.
4. 'Den Haag, den 23 Augustus', *Courier van Amsterdam*, 27 augustus 1811.
5. 'Keizerlijk decreet', *Courant van het departement van de Wester Eems*, 5 juli 1811.
6. 'Den Haag, den 2 juni', *Staatkundig dagblad van het Departement der Zuiderzee*, 5 juni 1812
7. *Courier van Amsterdam*, 23 jun 1811.
8. 'Binnenlandsche berigten. Parys, den 18 juni', *Courier van Amsterdam*, 7 juni 1811.
9. *Courant van het Departement der monden van den IJssel*, 20 maart 1812.
10. 'Amsterdam, le 11 juin', *Amsterdamsche courant*, 13 jun 1811.
11. *Leydse courant*, 26 augustus 1811.
12. *Staatkundig dagblad van het departement der monden van den IJssel*, 30 april 1812.
13. 'Levensschets van Jacob Frederik Serrurier', *Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1845 1* (1845) afl. 16, 243-247.

'Eerstgeboorterecht', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Eerstgeboorterecht>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

'Egodocumenten tot 1814', *Onderzoeksinstituut Egodocument en Geschiedenis*.

www.egodocumenten.net, laatst geraadpleegd op 27 juli 2023.

'Emmanuel-Joseph Sieyes, What is the Third Estate? (1789)', *University of Oregon*.

<https://pages.uoregon.edu/dluebke/301ModernEurope/Sieyes3dEstate.pdf>, 2., laatst geraadpleegd op 22 januari 2023.

‘Godsdienstverhoudingen in Nederland per gemeente, volkstelling 1849’.
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c9/Nederlandgodsdienst1849.PNG>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

Groningse doopsgezinden >> Jan Remees Modderman (1778-1834), *Genealogieonline*.
https://www.genealogieonline.nl/groningse_doopsgezinden/135739.php#:~:text=Jan%20Remees%20Modderman%2C%201778-1834%2C%20was%20jurist%20en%20bestuurder,Nederlands-Indië%20om%20zich%20daar%20als%20advocaat%20te%20vestigen, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

‘Import and analyze data’, *Microsoft Support*.
https://support.microsoft.com/en-us/office/import-and-analyze-data-ccd3c4a6-272f-4c97-afbb-d3f27407fcde#ID0EAABAAA=Data_models&ID0EBBD=PivotTables, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

‘Lijst van Nederlandse adellijke families (alfabetisch)’, *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.
[https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_Nederlandse_adellijke_families_\(alfabetisch\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_Nederlandse_adellijke_families_(alfabetisch)), laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

Lugard, G.J., ‘De Grimberg bij Rijssen. Een historische evocatie.’, *DBOverijssel*, 29 mei 2021.
<https://www.dboverijssel.nl/archieven/19194>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

Luikens, Elze, ‘Prefect van Andringa de Kempnaer prijst het Napoleontisch systeem. De krant van toen. Deel 2.’, , 30 mei 2016.
<https://elzeluikens.wordpress.com/2016/05/>, laatst geraadpleegd 25 juni 2023.

‘Masses de granit’, *Wikipedia. L’encyclopédie libre*.
<https://fr.wikipedia.org/wiki/Masses-de-granite>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

‘Napoleon steekt de Alpen over’, *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Napoleon_steekt_de_Alpen_over, laatst geraadpleegd op 21 juli 2023.

Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek.
<https://resources.huygens.knaw.nl/nbw>, laatst geraadpleegd op 23 augustus 2023.

'Noord-Nederlandse adellijke families', *Hoge raad van adel*.
<https://www.hogeraadvanadel.nl/adel/nederlandse-adellijke-families/noord-nederlandse-adellijke-families>, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

'Palladio. Visualize complex data with ease.' *Stanford | Humanities + Design*.
hdlab.stanford.edu/palladio, laatst geraadpleegd 30 juli 2023.

'Petrus van Oosthuysen', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Petrus_van_Oosthuysen, laatst geraadpleegd op 15 oktober 2023.

'Public administration', *Wikipedia. The free encyclopedia*.
https://en.wikipedia.org/wiki/Public_administration, laatste geraadpleegd op 21 januari 2023.

Repertorium van ambtsdragers en ambtenaren 1428-1861.
<https://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumambtsdragersambtenaren1428-1861>, laatst geraadpleegd op 25 juni 2023.

Sempai, H.G., 'Bonaparte et la personnalisation du pouvoir', *L'Atelier d'HG Sempai*, 7 maart 2015.
<https://www.hgsempai.fr/atelier/?p=12>, laatst geraadpleegd op 28 augustus 2023.

'Verklaring van de rechten van de mens en de burger', *Wikipedia. De vrije encyclopedie*.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Verklaring_van_de_rechten_van_de_mens_en_de_burger,
laatst geraadpleegd op 22 januari 2023.

Bijlagen

Bijlage A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800)

Bijlage B: Dataschema notabelen

Bijlage C: Overzicht bronnen notabelen

Bijlage D: Overzicht kenmerken notabelen

Bijlage E: Lijst met afbeeldingen, diagrammen en tabellen

Bijlage A: Wet 28 Pluviôse VIII (Wet van 17 februari 1800)

WET VAN 28 PLUVIÔSE AN VIII (17 februari 1800)

Wat betreft de verdeling van het Franse grondgebied en administratie

TITEL I. Verdeling van het territorium

Art. 1e. Het Europese grondgebied van de Republiek wordt verdeeld in departementen en in deelgemeenten, volgens de tabel bijgevoegd bij de deze wet.

TITEL II. Administratie

Par. 1. Afdelingsadministratie

Art. 2. Er zal in elk departement een prefect zijn, een **raad van prefectuur**, en een **algemene raad van het departement**, die de functies zal vervullen nu uitgeoefend door de administraties en departementale commissarissen.

De prefectuurraad zal bestaan uit vijf leden en de algemene raad uit vierentwintig, in de volgende departementen: Aisne, Calvados, Charente-Inférieure, Côtes-du-Nord, Dordogne, Schelde, Eure, Finistère, Haute-Garonne, Gironde, Isère, Ille-et-Vilaine, Jemmape, Loire-Inférieure, Lys, Maine-et-Loire, Manche, Mont-Blanc, Morbihan, Noord, Orne, Pas-de-Calais, Puy-de-Dôme, Bas -Rhin, Saône-et-Loire, Seine, Seine-Inférieure, Seine-et-Oise, Somme.

De prefectuurraad zal uit vier leden bestaan en de algemene raad uit twintig, in de departementen hierna genoemd: Ain, Aveyron, Bouches-du-Rhône, Charente, Côte-d'Or, Dyle, Gard, Loire, Lot, Lot-et-Garonne, Mayenne, Meurthe, Moezel, Oise, Ourte, Lagere Pyreneeën, Rhône, Sarthe, Yonne.

De prefectuurraad zal uit drie leden bestaan, en de algemene raad uit zestien, in de departementen hierna genoemd: Allier, Basses-Alpes, Hautes-Alpes, Alpes-Maritimes, Ardèche, Ardennen, Ariège, Aube, Aude, Cantal, Cher, Corrèze, Creuse, Doubs, Drôme, Eure-et-Loir, Bossen, Gers, Golo, Hérault, Indre, Indre-et-Loire, Jura, Landes, Liamone, Loir-et-Cher, Haute-Loire, Loiret, Lozère, Meer van Genève, Marne, Haute-Marne, Maas, Meuse-Inférieure, Deux-Nèthes, Nièvre, Hautes-Pyrénées, Pyrénées-Orientales, Haut-Rhin, Sambre-et-Meuse Haute-Saône, Seine-et-Marne, Deux-Sèvres, Tarn, Var, Vaucluse, Vendée, Vienne, Haute-Vienne, Vogezen.

Art. 3. De prefect is als enige verantwoordelijk voor de administratie.

Art. 4. De **prefectuurraad** spreekt uit:

Op verzoek van individuen, neigend naar het verkrijgen van kwijting of vermindering van hun **beoordeling van directe bijdragen**;

Over de moeilijkheden die kunnen ontstaan tussen de aannemers van openbare werken en de administratie met betrekking tot de betekenis of de uitvoering van de clausules hun markt;

Op de vorderingen van personen die klagen over misstanden en schade als gevolg van de persoonlijke handeling van de ondernemers, en niet van het feit van de administratie;

Op verzoeken en geschillen betreffende schadevergoedingen aan particulieren, voor in beslag genomen of afgegraven grond voor de aanleg van wegen, kanalen en andere openbare werken;

Over de moeilijkheden die zich kunnen voordoen op het gebied van hoofdwegen;

Op de verzoeken die zullen worden ingediend door de gemeenschappen van de steden, gemeenten of dorpen, om te worden gemachtigd om te pleiten;

Tot slot over geschillen over nationale domeinen.

Art. 5. Wanneer de prefect de prefectuurraad bijwoont, zal hij voorzitten: bij staking van stemmen heeft hij de beslissende stem.

Art. 6. De **algemene raad van het departement** komt elk jaar bijeen: het tijdstip van zijn vergadering wordt bepaald door de regering; de duur van zijn zitting mag niet meer dan vijftien dagen bedragen. Het benoemt een van zijn leden tot voorzitter, een ander tot secretaris. Hij zorgt voor de verdeling van de directe bijdragen over de gemeentelijke districten van het departement.

Het zal beslissen over de verzoeken om reducties die door de raden van het district, de steden en dorpen worden gedaan.

Het bepaalt, binnen de door de wet gestelde grenzen, het aantal extra centimes waarvan de belastingheffing zal worden gevraagd voor afdelingskosten.

Hij zal de jaarrekening horen die de prefect zal maken van het gebruik van de extra centimes die voor deze uitgaven bestemd zullen zijn.

Hij zal zijn mening geven over de staat en de behoeften van het departement, en zal deze richten aan de minister van Binnenlandse Zaken.

Art. 7. Een **secretaris-generaal** van de prefectuur zal de papieren in bewaring nemen en de zendingen ondertekenen.

Par. II. Gemeentebestuur

Art. 8. In elk gemeentelijk district is er een **onderprefect** en een districtsraad bestaande uit elf leden.

Art. 9. De onderprefect zal de functies vervullen die nu door de gemeentebesturen en de kantonnale commissarissen worden uitgeoefend, met uitzondering van deze die hierna worden opgedragen aan de deelgemeenteraad en de gemeenten.

Art. 10. De stadsdeelraad komt jaarlijks bijeen: het tijdstip van zijn vergadering wordt door de regering bepaald; de duur van zijn zitting mag niet meer dan vijftien dagen bedragen. Het benoemt een van zijn leden tot voorzitter en een ander tot secretaris. Het zal de directe bijdragen verdelen tussen de steden, dorpen en steden van het district. Zij zal haar met redenen omkleed

advies uitbrengen over de verzoeken om kwijting die door de steden en dorpen zullen worden gevormd. Het zal de jaarrekening horen die de onderprefect zal maken van het gebruik van de extra centimes bestemd voor de uitgaven van het district. Hij zal een mening* geven over de toestand en de behoeften van het district, en zal zich richten tot de prefect.

Art. 11. In de gemeentelijke districten waar de hoofdplaats van het departement zal worden gevestigd, zal er geen onderprefect zijn.

Par. III. Gemeenten

Art. 12. In de steden, dorpen en andere plaatsen waarvoor er nu een gemeenteambtenaar en een plaatsvervanger is, en waarvan de bevolking niet meer dan tweeduizend vijfhonderd inwoners bedraagt, zal er een burgemeester en een plaatsvervanger zijn; in steden of dorpen van tweeduizend vijfhonderd tot vijfduizend inwoners, een burgemeester en twee plaatsvervangers; in steden van vijfduizend tot tienduizend inwoners, een burgemeester, twee gedeputeerden en een commissaris van politie; in de steden met een bevolking van meer dan tienduizend inwoners, zal er naast de burgemeester, twee plaatsvervangers en een commissaris van politie één plaatsvervanger zijn voor elke twintigduizend inwoners van overmaat, en één commissaris voor elke tienduizend overmaat.

Art. 13. De burgemeesters en gedeputeerden zullen de administratieve functies vervullen die nu worden uitgeoefend door de gemeentelijke agent en de gedeputeerde: met betrekking tot de politie en de burgerlijke stand zullen zij de functies vervullen die nu worden uitgeoefend door de gemeentelijke administraties van het kanton, de gemeentelijke agenten en wethouders.

Art. 14. In steden met honderdduizend inwoners en meer zal er een burgemeester en een plaatsvervanger zijn, in plaats van elk gemeentebestuur; er zal ook een commissaris-generaal van politie zijn, aan wie de commissarissen van politie ondergeschikt zullen zijn, en die ondergeschikt zal zijn aan de prefect: niettemin zal hij de bevelen uitvoeren die hij onmiddellijk zal ontvangen van de minister belast met de politie.

Art. 15. Er is een gemeenteraad in elke stad, gemeente of andere plaats waarvoor een gemeenteambtenaar en een plaatsvervanger is. Het aantal van haar leden is tien in plaatsen met een bevolking van niet meer dan tweeduizend vijfhonderd inwoners; twintig, in die waar het niet meer dan vijfduizend bedraagt; dertig, in die waar de bevolking talrijker is.

Deze raad zal elk jaar op 15 Pluviôse bijeenkomen en kan gedurende twee weken bijeenblijven. Het kan buitengewoon worden bijeengeroepen in opdracht van de prefect. Het zal de rekening van de gemeentelijke ontvangsten en uitgaven horen en kunnen bespreken, die door de burgemeester zal worden teruggegeven aan de onderprefect, die het definitief zal stoppen. Hij regelt het delen van beplanting, weiden, oogsten en gewone vruchten. Het regelt de verdeling van de werkzaamheden die nodig zijn voor het onderhoud en de reparatie van de eigendommen die onder de verantwoordelijkheid van de bewoners vallen. Het zal zich beraden over de

bijzondere en lokale behoeften van de gemeente, over de leningen, over de subsidies of bijdragen in extra centen die nodig zouden kunnen zijn om aan deze behoeften te voldoen, over de rechtszaken die het raadzaam zal zijn aan te spannen of te steunen voor de oefening en behoud van gemeenschappelijke rechten.

Art. 16. In Parijs zullen in elk van de gemeentelijke arrondissementen een burgemeester en twee plaatsvervangers worden belast met het administratieve gedeelte en met functies die betrekking hebben op de burgerlijke staat. Een prefect van politie zal de leiding hebben over wat de politie aangaat en zal onder zijn bevel commissarissen laten verdelen in de twaalf gemeenten.

Art. 17. In Parijs zal de raad van de afdeling de functies van gemeenteraad vervullen.

Par. IV. Benoemingen

Art. 18. De Eerste Consul benoemt de prefecten, de raadsleden van de prefectuur, de leden van de algemene raden van het departement, de algemeen secretaris van de prefectuur, de onderprefecten, de leden van de districtsraden, de burgemeesters en gedeputeerden van steden met meer dan vijfduizend inwoners, de commissarissen-generaal van politie en prefecten van politie in de steden waar zij zullen worden gevestigd.

Art. 19. De leden van de algemene raden van afdelingen, en die van de raden van gemeentelijke districten, worden benoemd voor drie jaar: ze kunnen worden voortgezet.

Art. 20. De prefecten benoemen en kunnen de leden van de gemeenteraden uit hun ambt schorsen; zij benoemen en kunnen burgemeesters en plaatsvervangers schorsen in steden met een bevolking van minder dan vijfduizend inwoners. De leden van de gemeenteraden worden benoemd voor drie jaar: ze kunnen worden voortgezet.

Par. V. Beloning (inkomen)

Art. 21. In steden met een bevolking van niet meer dan vijftienduizend inwoners, zal het salaris van de prefect achtduizend francs bedragen; In die van vijftien- tot dertigduizend inwoners zal het twaalfduizend francs zijn; In die met dertig tot vijfenveertig duizend inwoners, zal het zestienduizend francs zijn; In die van honderdduizend inwoners en meer, vierentwintigduizend francs. In Parijs zal het dertigduizend frank zijn.

Art. 22. Het salaris van de raadsleden van de prefectuur zal in elk departement een tiende zijn van dat van de prefect; het zal twaalfhonderd frank zijn in de departementen waar het salaris van de prefect slechts achtduizend frank zal zijn.

Art. 23. Het salaris van de onderprefecten in steden met een bevolking van meer dan twintigduizend inwoners, zal vierduizend frank bedragen, en drieduizend frank in de andere.

Art. 24. De regering stelt voor elk departement het bedrag vast van de kantoorkosten die voor de administratie zullen worden gebruikt.

Bijlage B: Dataschema notabelen

Primaire tabel		Tabel_Notabele
Kolomnaam	Beschrijving	Categorie
Surname	Achternaam, voornamen of voorletters	
Funct	Functie	<ol style="list-style-type: none"> 1. CdP: Conseiller de Préfecture 2. MdCG: membre du Conseil Général 3. S-G: Secrétaire Général 4. S-P: Sous-Préfet
FunctDpt	Departement waar notabele in functie was	<ol style="list-style-type: none"> 1. BdIMeuse: Bouches-de-la-Meuse 2. BdYssel: Bouches-de- l'Yssel 3. EmsOcc: Ems-Occidental 4. Frise 5. YsselSup: Yssel-Supérieur 6. Zuyderzée
Class	Stand	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adel-oud 2. Adel>1814 3. Patriciaat 4. Burger
Politics	Politieke gezindheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. Patriot-aristocratisch 2. Patriot-republikeins 3. Patriot 4. Oranjegezind 5. Onafhankelijk 6. Regeringsgezind 7. Franse staat
Religion	Religie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gereformeerd 2. Doopsgezind 3. Katholiek 4. Joods 5. Vrijmetselaar
Education	Opleiding na thuisonderwijs en evt. Franse of Latijnse school	<ol style="list-style-type: none"> 1. rechten 2. natuurwetenschappen 3. geesteswetenschappen 4. militair 5. onbekend
Wealth	Vermogenspositie	<ol style="list-style-type: none"> 1. grondbezit 2. bedrijf 3. familiekapitaal 4. bezoldiging
ProfOfficer	Beroep notabele voor functie in departementaal bestuur	<ol style="list-style-type: none"> 1. advocaat 2. arts 3. auditeur 4. hoge_ambtenaar 5. kunstenaar 6. militair 7. onbekend 8. ondernemer 9. openbaar bestuur 10. predikant 11. rechtspraak
PblAdmXp	Eerdere ervaring notabele met functie in openbaar bestuur	y/n

	Niet verwarren met functie rechterlijke macht, bv. vrederechter.	
Married	Huwelijkse staat	y/n
No_Child	Aantal kinderen	aantal
Nat	nationaliteit	1. NI 2. B(elgisch) 3. D(uits) 4. Fr(ans)
PblAdmFthr	Vader met functie in openbaar bestuur	y/n
PublAdmKin	Familierelatie – al of niet aangetrouwd - met functie in openbaar bestuur	1. nn = neef/nicht 2. sv=schoonvader 3. br = broer 4. sz=schoonzoon 5. zw=zwager 6. oo=oom 7. zn=zoon 8. n=niet 9. o = onbekend

Zie Bijlage D: Overzicht kenmerken bestuursfunctionarissen

Secundaire tabel		Tabel_Aanstelling
Kolomnaam	Beschrijving	Categorie
Surname	Achternaam	Tabel_Notabele
StartDate	Begindatum aanstelling	Datum
Fnct	Functie	Functietitel
Departement	Departement waar notabele is aangesteld	1. BdI Meuse 2. BdI Yssel 3. EmsOcc 4. Frise 5. YsselSup 6. Zuyderzée
EndDate	Einddatum aanstelling	Datum
Overzicht niet als bijlage opgenomen.		

Tertiaire tabel		Tabel_Mobiliteit
Kolomnaam	Beschrijving	Categorie
Surname	Achternaam	Tabel_Notabele
BirthDate	Geboortedatum	Datum
DeceaseDate	Overlijdensdatum	Tabel_Plaatsen
FnctDate	Datum aanvang functie	Datum
BirthDpt	Departement waar notabele is geboren	1. BdI Meuse 2. BdI Yssel 3. EmsOcc 4. Frise 5. YsselSup 6. Zuyderzée
DeceaseDpt	Departement waar notabele is overleden	Als BirthDpt
FnctDpt	Departement waar notabele is aangesteld	Als BirthDpt
Overzicht niet als bijlage opgenomen.		

Bijlage C: Overzicht bronnen bestuursfunctionarissen

Afkortingen in tabel:

NP	<i>Nederland's Patriciaat: [genealogieën van bekende geslachten]</i>
NA	<i>Nederland's Adelsboek</i>
Parlement	Parlement.com. Vanaf juli 2023 is informatie over personen op de site ingekort.
Van der Aa	<i>Biographisch Woordenboek der Nederlanden</i>
NNBW	<i>Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek</i>
Funct in Delpher-Naam in Rep	Benoeming vermeld in Delpher, maar niet in Repertorium.
Wikipedia	Wikipedia.com
Delpher	Verwijzing naar artikelnummer onder ingang Delpher.nl onder Interbronnen.
Gedenkboek	<i>Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813</i>

Namemet	NP [jrg (jr (pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Abbema, Jan Frederik junior	no	no	no	dl 1, 21	dl 4, 3-4	no	-	-	n
Adema, Barro	25 (1939) 22	no	no	no	no	y	-	-	n
Adrichem, Christiaan van	no	no	no	no	no	no	y	2	n
Alberda van Bloemersma, Edzard Jacob	no	y	y	no	no	y	y	8	n
Alring, Berend	no	no	y	no	dl 10, 17	y	-	-	n
Andringa de Kempenaer, Antoon Anne van	no	86 (1996/97) 305	y	dl 10, 110	dl 8, 958	y	-	-	y
Barnaart, J.F.C.	no	79 (1988) 217	no	no	no	no	no	10	n
Bennekom, Wilhelmus Theodorus van	no	no	y	no	no	no	-	-	n
Bentinck van Buckhorst, Berend Hendrik	no	79 (1988) 367	y	no	dl 1, 296	y	y	1	y
Bergsma, Jacob Johan	77 (1993) 82	no	no	no	dl 9, 57	y	-	-	y
Besier, Augustijn Gerhard	38 (1952) 53	no	y	dl 2-1, 453	dl 9, 59	y	y	8	n
Besier, Bernard Hendrik Alexander	no	no	no	no	dl 1, 324	no	-	-	y
Blaricum, Jan van	no	no	no	no	no	no	no	10	n
Bleyswijk, Hugo Adriaan van	no	no	y	no	dl 3, 120	no	y	10	n
Blijdenstein, Jan Bernard	33 (1947) 12	no	y	no	no	y	y	1	y
Bommel, Gerard Andreas Martinus van	no	80 (1989) 148	y	no	no	y	y	2	y
Bönninghausen, Franciscus Egon Philippus Joannes von	no	no	no	no	no	y	y	1	y
Bor, Hendrik Gerard	o	o	no	no	no	no	no	10	teveel hits op Bor

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Borch van Verwolde, Allard Philip Reinier Carel van der	no	79 (1988) 190 80 (1989) 184-218	no	dl 2-1, 905	no	no	y	7	y
Borcharen, Cornelis van	no	no	no	no	no	no	no	2	y
Boterkoper, Pieter	o	o	no	no	no	no	no	10	n
Bouricius, Roeland Jan	35 (1949) 11	no	no	no	no	y	-	-	y
Braunsberg, Frederik Lodewijk	no	no	no	no	no	no	no	10	y
Brouwer, Johannes	no	no	y	no	dl 4, 318	no	y	10	y
Brugmans, Sebaldu Justinus	no	no	no	dl 2-2, 1466	dl 1, 487	y		6	y
Burgh, Daniel Gerard van der	no	no	y	no	no	no	y	10	n
Bylandt, Frederik Sigismund van	no	80 (1989) 611	y	dl 2, 1701	dl 4, 377	y	y	4	n
Caan, Hendrik Johan	no	81 (1990/91) 5	y	no	no	y	-	-	y
Camp, Steven	no	no	y	dl 3, 49	dl 9, 123	no	-	-	n
Camper, Adriaan Gilles	no	no	y	dl 3, 74	dl 1, 549	y	-	-	n
Capadoce, Immanuel	no	no	no	no	dl 6, 268	no	no	10	n
Carbasius, Henrick	no	no	y	no	no	y	y	10	y
Cate, Nicolaas Hendrik ten	y	no	no	no	no	no	y	1	n
Charlé, Petrus Paulus	no	no	y	no	no	no	y	10	y
Collot d'Escury, Carel Emilius Els	no	81 (1990/91) 283	y	dl 5, 221	dl 8, 296	y	-	-	n
Collot d'Escury, Hendrik	no	81 (1990/91) 268	y	dl 5, 219	dl 3, 249-250	y	-	-	y
Corver Hooft, Jan	no	no	y	dl 3, 751	dl 4, 777	y	y	10	y
Cramer, Adolph Hendrik	no	no	no	dl 3, 817	no	no	y	1	n
Cunaeus, Pierre	2 (1911) 97	no	no	no	no	no	y	2	y
De Bonnechose, Louis Gaston	no	no	no	no	no	no	-	-	y
De Bonnegens, François Louis Joseph	no	no	no	no	no	no	-	-	n
De Carmin de Staden, Edouard Charles Marie Ghislain	no	81 (1990/91) 482	no	no	no	y	-	-	y
De Gestas, Charles Henri David	no	no	no	no	no	no	-	-	y
De la Coste, Edmond Charles Guillaume Ghislain	no	81 (1990/1991) 499	y	no	dl 9, 165	no	-	-	y

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Fnct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
De Witt, Willem Cornelis	no	no	no	no	no	no	-	-	y
Dedel, Jan	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Dedem, Jan Arend Godert van	no	81 (1990/91) 391	no	no	no	no		7	y
Dijkmeester, Johannes	48 (1962) 96	no	no	no	dl 10, 216	no	y	7	n
Du Pui, Meinhard Simon	no	no	no	dl 15, 484	dl 2, 1137	y	no	2	n
Elias, Pieter	no	no	no	no	dl 5, 154	no	-	-	y
Engelenberg, Johannes	56 (1970) 72	no	no	no	no	no	y	8	y
Eysinga, Frans Julius Johan van	no	82 (1992) 297	no	dl 5, 309	dl 4, 589	y	-	-	y
Feltz, Gustaaf Willem van der	no	82 (1992) 402	no	no	dl 10, 261	y	-	-	y
Fontein Verschuur, Gijsbertus	no	46 (1953) 65	y	dl 6, 16	no	y	-	-	y
Fontein, Pieter Freerks	no	no	no	no	no	no	-	-	y
Foreest, Cornelis van	no	82 (1992) 494	no	dl 6, 172	dl 1, 877	y	y	10	n
Foreest, Nanning van	no	82 (1992) 514	y	no	dl 1, 883	y	-	-	y
Gaymans, Arnold Antoni	34 (1948) (133)	no	y	no	no	y	-	-	y
Gelder de Neufville, David Mattheus van	6 (1915) 276	no	no	no	no	no	y	10	n
Gevers van Endegeest, Dirk Cornelis	no	83 (1993) 185	no	no	dl 3, 466	y	y	4	y
Glinstra, Arent Johan van	no	no	no	dl 7, 212	no	y	-	-	n
Gobbelschroy, Pierre Louis Joseph Servais van	no	no	y	no	dl 9, 291.	y	-	-	y
Gockinga, Campegius Hermannus	40 (1954) 145	83 (1993) 245	y	dl 7, 226	dl 8, 610	y	y	5	n
Gockinga, Godfried Carel	no	no	y	no	no	no	y	5	n
Godeau d'Entraigues, Alexandre-Pierre-Amédée	no	no	no	no	no	y	-	-	y
Groeneveld, E. van	no	no	no	no	no	no	no	5	n
Groeninx van Zoelen, Otto Paulus	no	83 (1993) 502	y	no	no	y	-	4	y
Guichart, Hendrik	no	no	y	no	no	y	y	8	y
Haegen de Mussain, Amand van der	no	no	no	no	no	y	y	3	n

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Haersolte, Antony Coenraad Willem van	no	84 (1994) 63	no	no	DI 6, 666	y	-	8	y
Heeckeren van Brandsenburg, Walraven Robbert van	no	84 (1994) 315	y	no	no	y	-	-	y
Heeckeren, Evert Frederik van	no	84 (1994) 281	y	dl 8-1, 341	dl 8, 722	y	-	-	y
Hees, Johan van	no	84 (1994) 460	no	no	no	y	-	-	y
Heiden Reinestein, Sigismund Jacques van	no	85 (1995) 8	y	no	no	y	-	-	n
Heiden van Entinge, Guillaume Jacques	no	85 (1995) 8	no	no	no	no	no	5	n
Heijting, Dirk	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Heilmann van Stoutenburg, Petrus Leonardus van	no	no	no	no	no	no	y	10	n
Heldewier, Daniël Michiel Gijsbert	no	85 (1995) 49	y	no	no	y	y	4	y
Helmich, Michaël	46 (1960) 117	no	no	no	no	no	y	1	n
Hengst, Hendrik Jacob	no	no	no	no	dl 8, 749	no	y	10	n
Heukelom, Jan van	52 (1966) 167	no	y	no	no	no	y	2	n
Heyden van Baak, Judocus Henricus Antonius Adrianus Josephus Joannes van der	no	85 (1995) 166	y	no	no	no	y	?	n
Hiddinga, Elias	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Hoffmann, Johan Frederic	16 (1926) 179	no	y	no	dl 1, 1137	y	no	4	y
Hofstede, Coenraad Wolter Ellents	67 (1983) 153	no	no	no	no	no	-	-	y
Holthe van Echten, Rudolph Otto van	no	85 (1995) 379	no	no	dl 9, 390	y	no	5	n
Hoogstraten, Samuel van	51 (1965) 60	no	y	no	dl 8, 838	y	y	4	y
Horbag, Diderik van	no	no	y	no	dl 8, 845	no	-	-	n
Hovius, Franciscus	no	no	y	no	no	no	y	10	n
Hugenpoth tot Aerd, Godefridus Franciscus Antonius Henricus Cornelius van	no	85 (1995) 485	y	dl 8-2, 1408	dl 8, 880	y	y	7	y
Hylckama, Johan Petrus van	no	no	y	no	no	y	-	-	y

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Iddekinge, Pieter Govert van	no	no	y	no	dl 9, 433	y	y	8	y
Innhausen und Kniphausen, Haro Casper von	no	86 (1996/97) 64	y	no	no	y	y	5	n
Isselmuiden, Roelof Hendrik van	no	86 (1996/1997) 81	y	no	dl 7, 639	no	y	1	n
Jarges, Joost	no	86 (1996/97) 166	y	no	no	y	-	-	n
Kistemaker, J.F.	no	no	no	no	no	no	no	1	n
Kniphorst, Claas	no	no	no	no	no	no	y	5	n
Lamsweerde, Gerardus Wilhelmus Josephus van	no	87 (1998) 24	y	no	dl 8, 1006	y	y	?	y
Lange, Johan Herman de	no	no	y	no	no	no	-	-	y
Lanoy, Abraham Cornelis de (Delanoy)	no	87 (1998) 74-90	no	no	no	no	no	10	n
Lewe van Middelstum, Egbert	no	87 (1998) 220	no	no	dl 3, 765	y	y	8	y
Leyden, Frédéric Auguste van	no	87 (1998) 256	y	dl 11, 393	dl 8, 1039	y	no	4	y
Limburg Stirum, Samuel Johan van	no	87 (1998) 374	y	bijvoeg -sel, 440	dl 7, 767-768	y	-	-	y
Limburg Stirum, Wigbold Albert Willem van der Does van	no	87 (1998) 397	y	no	dl 7, 768	y	y	2	y
Linden d' Hooghvorst, van der	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Lynden van Sandenburg, Gijsbert Carel Cornelis Jan van	no	87 (1998) 565	no	DI 11, 810-811	DI 7, 817	no	no	10	n
Loncq, Gozewijn Jan	no	no	no	dl 11, 558	no	y	-	-	n
Luzac, Etienne	no	no	y	dl 11, 756	dl 1, 1289-1290	y	no	2	y
Lycklama à Nijeholt, Tinco Martinus	no	87 (1998) 541	y	dl 8, 238	dl 8 1084	y	-	-	y
Lynden, Reinhard van	no	87 (1998) 630	no	dl 11, 81	dl 7, 801	no	-	-	y
Manger, Daniël Gerdes	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Marees van Swinderen, Reneke de	no	45 (1952) 225	y	no	no	no	y	5	y
Martels, Franz Ludwig von	no	88 (1999), p. 120-130	y	no	no	y	no	5	n

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Methorst, Nicolaas	45 (1959) 211	no	y	no	no	no	y	10	n
Meyer, Jonas Daniël	no	no	no	no	dl 9, 1019- 1020	no	-	-	n
Middachten, Reinerus Wilhelmus Josephus Antonius Franciscus van	no	88 (1999) 374	no	no	no	y	y	1	n
Modderman, Jan Remees	38 (1952) 253	no	no	dl 8, 276	no	y	-	-	y
Mollerus, Edzard Jacob Rutger	no	88 (1999) 441	no	no	no	no	-	-	y
Monchy, Michiel Marinus de	75 (1991) 210	no	y	no	dl 1, 1343	no	y	4	y
Nagell, Anne Willem Carel van	no	89 (2000/2001) 15	y	dl 13, 31	dl 2, 977	y	-	-	y
Nehrkorn, Ludwig Eberhard Friederich	no	no	no	no	no	no	no	1, 12	n
Nilant, Lucas Hendrik Coenraad	18 (1928/1929) 128	no	y	no	no	y	y	1	n
O'Sullivan de Grass, Jean Patrice	no	no	y	no	no	y	-	-	y
Okhuysen, Nicolaas Jan	no	no	y	no	no	y	y	4	n
Omphal van Ijzendoorn, Alexander Diederik van	no	89 (2000/2001) 242	no	no	no	no	y	8	n
Onderwater, Hendrik	63 (1977) 185	no	y	no	no	no	y	4	y
Oosthuysen van Rysenborgh, Petrus van	no	no	no	no	dl 10, 690	y	y	4	n
Oosting, Hendrik Jan	no	no	no	no	no	y	no	5	n
Oosting, Jan Haak	20 (1931/1932) 168	no	no	no	dl 10, 691	y	-	-	y
Pagenstecher, Theodorus Johannes Alexander	no	no	no	dl 15, 31	dl 2, 1058	no	-	-	y
Pallandt tot Zuthem, Adolf Werner Carel Willem van	no	89 (2000/01) 284	no	no	no	y	-	-	?
Pallandt, Adolph Warner baron van	no	89 (2000/01) 332	y	dl 15, 52	dl 9, 747	y	-	-	?
Pallandt, Frederik Wilhelm Floris Theodorus	no	89 (2000/2001) 287	y	dl 15, 54	dl 9, 748	y	y	1	?

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Pallandt, Jan van	no	89 (2000/01) 326	no	no	dl 9, 750	no	y	7	y
Palm, Johannes Henricus van der	no	no	y	dl 9, 18	dl 5, 430	y	-	-	y
Pelkwijk, Jan ter	19 (1930) 241	no		dl 15, 162	dl 2, 1081	y	-	-	y
Pichot de l' Espinasse, Samuel Paulus	2 (1911) 406	no	no	no	no	no	y	4	y
Ram, Laurens Elisa	no	43 (1950) 83	no	dl 16, 56	no	no	-	-	n
Randwijk, Godard Adriaan van	no	no	no	dl 9, 837	no	no	-	-	n
Renaud, Willem Jacob	no	no	no	no	no	no	y	6	n
Rengers, Justinus Sjuick Gerrold Juckema van Burmania	no	43 (1950) 237	y	no	dl 3, 1066	y	-	-	n
Repelaer van Molenaarsgraaf, Johan	no	43 (1950) 267	y	no	dl 4, 1141	y	-	-	y
Repelaer, Paulus	no	91 (2004/05) 258	y	no	dl 4, 1142	y	-	-	y
Roest van Alkemade, Theodoor Jan	no	43 (1950) 348	y	no	dl 9, 875	y	-	-	y
Salverda, Mathijs	no	no	no	no	no	no	y	8	y
Sandberg, Albertus	no	44 (1951) 19	y	no	dl 9, 929	y	y	8	y-b
Sande, Bernardus Willem van de	no	no	no	dl 17- 1, 75	no	no	y	5	n
Schaep, Jan Stephanus	no	no	no	no	no	y	y	4	n
Scheidius, Jan Filip	4 (1913) 337	no	no	dl 17- 1, 246	no	y	y	7	y
Scheltinga, Daniel de Blocq van	no	44 (1951) 78	no	no	no	y	-	-	y
Schimmelpenninc k van der Oye, Willem Anne	no	44 (1951) 105	no	no	no	no	y	?	y
Schuylenburch, Francois Pierre Guillaume van	no	44 (1951) 190	y	dl 17- 1, 567	no	y	-	-	y
Schwartzenberg en Hohenlansberg, Johan Sicco Tjalling Camstra thoe	no	44 (1951) 215	no	no	no	y	-	-	n
Serrurier, Jacob Frederik	no	no	no	dl 17- 1, 626	dl 10, 914	no	y	9	n
Siccama, Johan Hora	no	44 (1951) 249	no	no	no	no	y	5	n

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Sitter, Willem de	6 (1915) 331	no	no	no	no	no	y	5	y
Slingelandt, Johan Diederik Barthout van	no	44 (1951) 345	y	no	no	no	-	-	y
Sloet tot Tweenyehuizen, Coenraad Willem	no	44 (1951) 381	no	no	dl 10, 930	y	y	8	y
Sloet, Floris Willem	no	44 (1951) 364	y	dl 17- 2, 729	dl 10, 931	y	-	-	y
Sminia, Hector van	no	44, 1951, 412	y	dl 17- 2, 1763	no	y	-	-	y
Snouckaert van Schauburg, Albert Carel	no	44 (1951) 452	no	no	dl 2, 1337	y	-	-	y
Soleil, Carel	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Steengracht van Oostkapelle, Johan	no	45 (1952) 12	no	no	dl 7, 1175	y	y	2	n
Stratenus, Adam Anthony	1 (1910) 440-443	94 (2209) 168-178	no	no	no	y	-	-	y
Stuers, Joseph Pierre Adrien Louis de	no	45 (1952) 116	no	no	dl 7, 1188	y	-	-	y
Stulen, Gerhard Bernard	no	no	no	no	no	no	no	1	n
Sytzama, Willem Hendrik van	no	45 (1952) 256	y	no	dl 9, 1104	y	-	-	n
Thierens, Johan Petrus			no	no	dl 7, 1213	no	no	10	y
Thin van Keulen, Isaac Gerard	no	no	no	no	no	no	no	10	n
Tjassens, Samuel Wolter	no	no	no	no	no	no	y	8	y
Tomputte, Henricus Ludovicus van	58 (1972) 248	no	y	no	no	no	y	4	n
Tonckens, Joachimus Lunsingh	34 (1948) 318	no	no	no	no	y	-	-	y
Tour, Jacob Nanning du	no	45 (1952) 419 95 (2010) 281-301	no	no	no	no	-	-	n
Tuyll van Serooskerken, Jan Maximiliaan van	no	45 (1952) 488	y	dl 11, 74	no	no	-	-	y
Tuyll van Serooskerken, Reinout Gerard van	no	45 (1952) 477	no	no	no	no	-	-	y
Twent van Raephorst, Adriaan Pieter	no	no	y	dl 18- 2, 250	no	y	y	4	n
Valeton, Jean Elie	no	no	no	no	no	no	y	11	n

Name	NP [jrg (jr pag]	NA [jrg, jr, pag]	Parle- ment	Van der Aa	NNBW	Wiki- pedia	Funct in Delpher- Naam in Rep.	Delpher (zie nr. Internet- bronnen)	Gedenk- boek
Vegilin van Claerbergen, Valerius Lodewijk	no	46 (1953) 16	y	dl 19- 64	dl 9, 1162	y	-	-	n
Ver Huell, Everhard Alexander	no	46 (1953) 48	no	no	dl 3, 1292	y	y	7	n
Vereyck van Bommel, Antoine	no	no	no	no	no	no	no	2	n
Verheven, Johannes Baptista	no	46 (1953) 35	y	dl 11, 50	dl 9, 1194	y	-	-	n
Vierssen, Pompeius Onno van	27 (1941) 298	no	no	dl 11, 66	dl 19- 220	y	-	-	n
Visscher, Thieri (Diederik?)	no		no	no	no	no	no	10	n
Visser, A.A.	no	no	no	no	no	no	-	-	n
Von Druffel, Johann Gerhard	no	no	no	no	no	no	no	8	n
Vos van Steenwijk, Godert Willem de	no	46 (1953) 175	no	no	dl 9, 1238	y	y	5	y
Vredenburg, Ewout van	no	46 (1953) 202	y	dl 13, 409	dl 7, 1295	y	-	-	y
Wassenaer Obdam, Jacob Unico Willem van	no	97 (2012) 131-188.	no	dl 20, 70	dl 2, 1539	y	-	-	n
Welderen Rengers, Bernhard Walraad van	no	43 (1950) 242 91 (2004- 2005) 187- 223	y	no	dl 10, 802	y	-	-	y
Wendt, Leonardus de	no	no	y	no	dl 10, 1166	y	-	-	n
Wichers, Hillebrand Jacob	20 (1931- 32) 327	46 (1953) 358 97 (2012) 331-376	no	no	dl 10, 1196	y	y	5	n
Wierdsma, Petrus	11 (1920) 407	no	no	dl 20, 190	dl 3, 1421	y	-	-	y
Willink, Wilhem	36 (1950) 370	no	no	no	no	no	y	10	y
Ypeij, Mathijs	37 (1951) 398	no	no	1-12	dl 5, 1159	no	-	-	n
Zuylen van Nijeveld, Jan Adriaan van	no	46 (1953) 562	y	dl 13, 407	dl 3, 1524	y	-	-	n

Bijlage D: Overzicht kenmerken bestuursfunctionarissen

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Abbema, Jan Frederik junior	S-P	Zuyderzée	37	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	y	n
Adema, Barro	MdCG	Frise	44	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	4	NI	y	sv
Adrichem, Christiaan van	MdCG	BdlMeuse	42	Burgerij	onbekend	onbekend	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	2	NI	y	sv
Alberda van Bloemersma, Edzard Jacob	S-P	EmsOcc	42	Adel>1814	patriot	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	n	o	NI	y	zw
Aling, Berend	MdCG	Frise	56	Burgerij	onbekend	Doopsgezind	onbekend	bedrijf	ondernemer	n	y	0	NI	n	o
Andringa de Kempnaer, Antoon Anne van	MdCG	Frise	33	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	10	NI	y	sv
Barnaart, J.F.C.	MdCG	Zuyderzée	0	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	o	o	o	NI	o	o
Bennekom, Wilhelmus Theodorus van	MdCG	BdlMeuse	45	Burgerij	patriot-republi-keins	Katholiek	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	0	NI	o	o
Bentinck van Buckhorst, Berend Hendrik	MdCG	BdlYssel	57	Adel-oud	Oranje-gezind	Katholiek	militair	grondbezit	militair	n	y	1	NI	n	o
Bergsma, Jacob Johan	CdP	Frise	38	Patriciaat	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	5	NI	y	n
Besier, Augustijn Gerhard	S-P	BdlYssel	55	Patriciaat	patriot	onbekend	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	8	NI	y	zn
Besier, Bernard Hendrik Alexander	S-P	BdlMeuse	27	Burgerij	Onaf-hankelijk	onbekend	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	2	NI	y	sv
Blaricum, Jan van	MdCG	Zuyderzée	40	Burgerij	onbekend	Katholiek	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	7	NI	o	o
Blevswijk, Hugo Adriaan van	MdCG	Zuyderzée	71	Burgerij	Oranje-gezind	gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	y	o
Blijdenstein, Jan Bernard	MdCG	BdlYssel	54	Patriciaat	patriot	Doopsgezind	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	1	NI	n	nn
Bommel, Gerard Andreas Martinus van	MdCG	BdlMeuse	40	Adel>1814	Onaf-hankelijk	Katholiek	rechten	bezoldiging	hoge_ ambtenaar	y	y	12	NI	n	o

Surname	Fnct	FnctDpt	Fnct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Bönninghausen, Franciscus Egon Philippus Joannes von	MdCG	BdlYssel	22	Adel-oud	onbekend	Katholiek	onbekend	grondbezit	rechtspraak	n	y	7	NI	n	o
Bor, Hendrik Gerard	MdCG	Zuyderzée	55	Burgerij	onbekend	Katholiek	rechten	bezoldiging	advocaat	n	y	11	NI	n	n
Borch van Verwolde, Allard Philip Reinier Carel van der	S-P	YsselSup	45	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	6	NI	n	zw
Borcharen, Cornelis van	MdCG	BdlMeuse	55	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	rechten	bedrijf	ondernemer	y	y	3	NI	y	o
Boterkoper, Pieter	MdCG	Zuyderzée	56	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	1	NI	o	sv
Bouricius, Roeland Jan	CdP	YsselSup	60	Patriciaat	patriot	onbekend	rechten	bedrijf	ondernemer	n	y	7	NI	n	o
Braunsberg, Frederik Lodewijk	MdCG	Zuyderzée	66	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bedrijf	ondernemer	n	y	o	D	o	n
Brouwer, Johannes	MdCG	Zuyderzée	66	Burgerij	Onafhanke lijk	Katholiek	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	0	NI	o	o
Brugmans, Sebaldus Justinus	MdCG	BdlMeuse	49	Burgerij	Oranje- gezind	onbekend	Natuurweten schappen	bezoldiging	arts	n	y	0	NI	n	o
Burgh, Daniel Gerard van der	MdCG	Zuyderzée	55	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	rechten	familie- kapitaal	ondernemer	y	y	0	NI	y	zw
Bylandt Halt, Frederik Sigismund van	MdCG	BdlMeuse	63	Adel-oud	Oranje- gezind	onbekend	militair	grondbezit	militair	n	y	0	NI	n	sv
Caan, Hendrik Johan	S-G	BdlMeuse	29	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	8	NI	y	sv
Camp, Steven	S-P	Zuyderzée	57	Burgerij	patriot	onbekend	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	3	NI	o	sv
Camper, Adriaan Gilles	MdCG	Frise	51	Burgerij	onbekend	onbekend	rechten	bezoldiging	hoge_ ambtenaar	y	y	5	NI	n	o
Capadoce, Imanuel	MdCG	Zuyderzée	59	Burgerij	Oranje- gezind	Joods	Natuurweten schappen	bezoldiging	arts	n	y	<u>2</u>	NI	n	o
Carbasius, Henrick	S-P	Zuyderzée	49	Burgerij	Regerings- gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	o	NI	y	o
Cate, Nicolaas Hendrik (Lambertusz) ten	MdCG	BdlYssel	53	Patriciaat	patriot	Doopsgezind	onbekend	bedrijf	ondernemer	o	y	o	NI	n	o

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Charlé, Petrus Paulus	MdCG	Zuyderzée	39	Burgerij	onbekend	Katholiek	onbekend	bedrijf	ondernemer	n	y	4	Nl	n	o
Collot d'Escury, Carel Emilius Els	MdCG	Frise	32	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	rechten	familiekapitaal	openbaar_bestuur	y	y	5	Nl	y	sv
Collot d'Escury, Hendrik	MdCG	BdlMeuse	37	Adel>1814	Onafhankelijk	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	5	Nl	y	n
Corver Hoof, Jan	MdCG	Zuyderzée	31	Burgerij	patriot-aristocratisch	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	n	y	5	Nl	y	o
Cramer, Adolph Hendrik	MdCG	BdlYssel	54	Burgerij	patriot	vrijmetselaar	onbekend	onbekend	onbekend	o	y	2	Nl	o	o
Cunaeus, Pierre	MdCG	BdlMeuse	34	Patriciaat	patriot	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	9	Nl	n	n
De Bonnechose, Louis Gaston	S-P	YsselSup	50	Adel-oud	Franse staat	Katholiek	militair	bezoldiging	militair	n	y	3	Fr	o	o
De Bonnegens, François Louis Joseph	S-P	BdlMeuse	24	Burgerij	Franse staat	onbekend	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	4	Fr	y	o
De Carnin de Staden, Edouard Charles Marie Ghislain	S-P	BdlYssel	21	Adel-oud	Franse staat	onbekend	onbekend	bezoldiging	auditeur	n	n	0	B	y	n
De Gestas, Charles Henri David	S-P	BdlMeuse	23	Adel-oud	Franse staat	onbekend	militair	bezoldiging	auditeur	y	y	2	Fr	n	o
De la Coste, Edmond Charles Guillaume Ghislain	S-P	EmsOcc	23	Adel>1814	Regerings-gezind	Katholiek	rechten	bezoldiging	auditeur	n	y	9	B	o	o
De Witt, Willem Cornelis	S-P	Zuyderzée	30	Burgerij	Franse staat	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	auditeur	o	y	3	Fr	y	o
Dedel, Jan	CdP	Zuyderzée	26	Adel>1814	Oranje-gezind	vrijmetselaar	onbekend	bezoldiging	auditeur	o	n	0	Nl	o	o
Dedem, Jan Arend Godert van	CdP	YsselSup	31	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	advocaat	y	y	3	Nl	y	sv
Dijkmeester, Johannes	S-P	YsselSup	35	Patriciaat	onbekend	onbekend	rechten	familiekapitaal	rechtspraak	y	y	13	Nl	y	sv
Du Pui, Meinhard Simon	MdCG	BdlMeuse	58	Burgerij	Onafhankelijk	Gereformeerd	Natuurwetenschappen	bezoldiging	arts	n	y	2	Nl	y	n
Elias, Pieter	CdP	Zuyderzée	53	Patriciaat	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	10	Nl	y	n

Surname	Fnct	FnctDpt	Fnct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Engelenberg, Johannes	S-P	EmsOcc	38	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	advocaat	y	y	6	NI	n	o
Eysinga, Frans Julius Johan van	MdCG	Frise	58	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	7	NI	y	zw
Feltz, Gustaaf Willem van der	CdP	BdlYssel	68	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	militair	bezoldiging	militair	y	y	2	NI	y	o
Fontein Verschuier, Gijsbertus	S-P	Zuyderzée	46	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	advocaat	y	y	7	NI	n	sv
Fontein, Pieter Freerks	CdP	Frise	49	Burgerij	patriot	Doopsgezind	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	9	NI	n	sv
Foreest, Cornelis van	MdCG	Zuyderzée	55	Adel-oud	patriot	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	o
Foreest, Nanning van	CdP	BdlMeuse	54	Adel-oud	patriot	Gereformeerd	militair	bezoldiging	militair	y	y	4	NI	y	o
Gaymans, Arnold Antoni	S-G	YsselSup	51	Patriciaat	patriot-aristocratisch	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	1	NI	y	o
Gelder de Neufville, David Mattheus van	MdCG	Zuyderzée	53	Patriciaat	onbekend	Doopsgezind	onbekend	familiekapitaal	openbaar_bestuur	y	y	4	NI	o	n
Gevers van Endegeest, Dirk Cornelis	S-P	BdlMeuse	48	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	n
Glinstra, Arent Johan van	MdCG	Frise	56	Burgerij	onbekend	vrijmetselaar	rechten	bezoldiging	kunstenaar	y	n	0	NI	o	o
Gobbelschroy, Pierre Louis Joseph Servais van	S-P	BdlYssel	28	Burgerij	Oranje-gezind	Katholiek	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	n	0	B	y	o
Gockinga, Campegius Hermannus	MdCG	EmsOcc	62	Adel>1814	patriot-aristocratisch	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	1	NI	y	sv
Gockinga, Godfried Carel	MdCG	EmsOcc	50	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	familiekapitaal	ondernemer	n	y	6	NI	y	sv
Godeau d'Entraigues, Alexandre-Pierre-Amédée	S-P	BdlMeuse	27	Adel-oud	Franse staat	Katholiek	militair	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	1	Fr	y	o
Groeneveld, E. van	MdCG	EmsOcc	0	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	o	o	0	NI	o	o

Surname	Fnct	FnctDpt	Fnct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Groeninx van Zoelen, Otto Paulus	MdCG	BdlMeuse	43	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	n
Guichart, Hendrik	CdP	EmsOcc	60	Burgerij	Regerings-gezind	onbekend	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	n	0	NI	y	n
Haegen de Mussain, Amand van der	S-P	Frise	23	Adel-oud	Franse staat	onbekend	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	0	B	y	o
Haersolte, Antony Coenraad Willem van	CdP	BdlYssel	50	Adel-oud	patriot	Gereformeerd	militair	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	1	NI	y	n
Heeckeren van Brandsenburg, Walraven Robbert van	CdP	Zuyderzée	34	Adel-oud	Regerings-gezind	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	9	NI	y	sv
Heeckeren, Evert Frederik van	CdP	YsselSup	55	Adel-oud	patriot-aristocratisch	onbekend	militair	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	7	NI	y	o
Hees, Johan van	CdP	BdlMeuse	49	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	0	NI	n	sv
Heiden Reinestein, Sigismund Jacques van	MdCG	EmsOcc	40	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	sv
Heiden van Entinge, Guillaume Jacques	S-P	EmsOcc	32	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	o	0	NI	y	br
Heijting, Dirk	CdP	BdlMeuse	51	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	o	n
Heilmann van Stoutenburg, Petrus Leonardus van	MdCG	Zuyderzée	55	Burgerij	patriot	Katholiek	onbekend	onbekend	onbekend	y	y	0	B	o	o
Heldewier, Daniël Michiel Gijsbert	MdCG	BdlMeuse	57	Adel>1814	patriot	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	advocaat	y	y	2	NI	n	sv
Helmich, Michaël	MdCG	BdlYssel	57	Burgerij	patriot	Katholiek	rechten	grondbezit	ondernemer	n	y	10	NI	y	n
Hengst, Hendrik Jacob	MdCG	Zuyderzée	69	Burgerij	patriot	Gereformeerd	rechten	familie-kapitaal	openbaar_bestuur	y	y	1	NI	y	sv
Heukelom, Jan van	MdCG	BdlMeuse	53	Patriciaat	onbekend	onbekend	onbekend	bedrijf	ondernemer	n	y	6	NI	n	sv

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Heyden van Baak, Judocus Henricus Antonius Adrianus Josephus Joannes van der	MdCG	YsselSup	45	Adel-oud	onbekend	Katholiek	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	n	y	8	NI	n	nn
Hiddinga, Elias	MdCG	Frise	55	Burgerij	patriot	Gereformeerd	onbekend	bedrijf	ondernemer	n	y	4	NI	o	o
Hoffmann, Johan Frederic	MdCG	BdlMeuse	53	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bedrijf	ondernemer	y	y	6	NI	n	n
Hofstede, Coenraad Wolter Ellents	S-P	EmsOcc	27	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	y	o
Holthe van Echten, Rudolph Otto	MdCG	EmsOcc	38	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	8	NI	n	sv
Hoogstraten, Samuel van	MdCG	BdlMeuse	54	Patriciaat	patriot- aristo- cratisch	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	2	NI	n	sv
Horbag, Diderik van	CdP	Zuyderzée	58	Burgerij	patriot- aristo- cratisch	onbekend	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	n	0	NI	o	o
Hovius, Franciscus	MdCG	Zuyderzée	58	Burgerij	onbekend	Katholiek	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	5	NI	n	sv
Hugenpoth tot Aerdt, Godefridus Franciscus Antonius Henricus Cornelius van	CdP	YsselSup	67	Adel-oud	patriot- republi- keins	Katholiek	militair	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	10	NI	y	o
Hylckama, Johan Petrus van	CdP	Frise	61	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	7	NI	y	sv
Iddekinge, Pieter Govert van	CdP	EmsOcc	56	Adel>1814	Oranje- gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	y	o
Innhausen und Kniphausen, Haro Casper von	MdCG	EmsOcc	34	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	n	y	3	NI	y	zw
Isselmuiden, Roelof Hendrik van	MdCG	BdlYssel	58	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	2	NI	y	o
Jarges, Joost	CdP	EmsOcc	52	Adel>1814	patriot- aristo- cratisch	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	n	0	NI	n	o
Kistemaker, J.F.	MdCG	BdlYssel	0	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	o	o	o	o	o	o

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Kniphorst, Claas	MdCG	EmsOcc	71	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	advocaat	n	y	5	Nl	n	n
Lamsweerde, Gerardus Wilhelmus Josephus van	MdCG	YsselSup	52	Adel-oud	onbekend	Katholiek	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	10	Nl	n	nn
Lange, Johan Herman de	CdP	BdlMeuse	52	Burgerij	patriot-aristo-cratisch	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	1	Nl	o	sv
Lanoy, Abraham Cornelis de (Delanoy)	MdCG	Zuyderzée	34	onbekend	onbekend	doopsgezind	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	9	Nl	o	o
Lewe van Middelstum, Egbert	CdP	EmsOcc	67	Adel>1814	patriot	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	5	Nl	y	n
Leyden, Frédéric Auguste van	MdCG	BdlMeuse	44	Adel-oud	patriot-aristo-cratisch	Gereformeerd	rechten	familiekapitaal	openbaar_ bestuur	y	y	0	Nl	y	sv
Limburg Stirum, Samuel Johan van	S-P	YsselSup	56	Adel-oud	Oranje-gezind	Katholiek	militair	grondbezit	militair	n	y	12	Nl	n	nn
Limburg Stirum, Wigbold Albert Willem van der Does van	MdCG	BdlMeuse	25	Adel-oud	Regerings-gezind	Gereformeerd	militair	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	5	Nl	n	sv
Linden d' Hooghvorst, van der	S-P	Frise	0	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	o	o	o	o	o	o
Lynden van Sandenburg, Gijsbert Carel Cornelis Jan van	MdCG	Zuyderzée	44	Adel-oud	Oranje-gezind	onbekend	militair	grondbezit	openbaar_ bestuur	o	y	5	Nl	y	sv
Loncq, Gozewijn Jan	CdP	BdlMeuse	52	Burgerij	patriot	onbekend	rechten	bedrijf	ondernemer	y	y	9	Nl	n	o
Luzac, Etienne	MdCG	BdlMeuse	56	Burgerij	patriot	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	onbekend	n	y	4	Nl	n	sz
Lycklama à Nijeholt, Tinco Martinus	S-P	Frise	44	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	10	Nl	y	sv
Lynden, Reinhard van	MdCG	Frise	68	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	3	Nl	y	sv

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Manger, Daniël Gerdes	CdP	Frise	47	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	Natuurwetenschappen	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	2	NI	n	o
Marees van Swinderen, Reneke de	MdCG	EmsOcc	46	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	7	NI	y	sv
Martels, Franz Ludwig von	MdCG	EmsOcc	67	Adel-oud	onbekend	Katholiek	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	n	y	1	D	n	n
Methorst, Nicolaas	MdCG	Zuyderzée	44	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	o	o	o	NI	y	o
Meyer, Jonas Daniël	S-G	Zuyderzée	54	Burgerij	Onafhankelijk	Joods	rechten	familie-kapitaal	advocaat	n	y	3	NI	n	o
Middachten, Reinerus Wilhelmus Josephus Antonius Franciscus van	MdCG	BdlYssel	55	Adel-oud	patriot	Katholiek	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	12	NI	o	zw
Modderman, Jan Remees	S-P	EmsOcc	32	Patriciaat	Oranje-gezind	vrijmetselaar	rechten	familie-kapitaal	advocaat	y	y	6	NI	n	n
Mollerus, Edzard Jacob Rutger	S-P	Zuyderzée	26	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_b estuur	y	y	1	NI	y	sv
Monchy, Michiel Marinus de	MdCG	BdlMeuse	53	Patriciaat	patriot-republikeins	onbekend	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	1	NI	n	o
Nagell, Anne Willem Carel van	MdCG	BdlYssel	54	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	sv
Nehrkorn, Ludwig Eberhard Friederich	MdCG	BdlYssel	61	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	familie-kapitaal	Hoge_ambte naar	n	y	2	D	n	o
Nilant, Lucas Hendrik Coenraad	MdCG	BdlYssel	49	Patriciaat	patriot	vrijmetselaar	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	7	NI	y	n
O'Sullivan de Grass, Jean Patrice	S-P	YsselSup	34	Adel>1814	Franse staat	onbekend	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	n	y	1	B	n	n
Okhuysen, Nicolaas Jan	MdCG	BdlMeuse	66	Burgerij	Onafhankelijk	onbekend	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	6	NI	n	n
Omphal van Ijzendoorn, Alexander Diederik van	S-P	BdlYssel	58	Adel-oud	Franse staat	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	7	B	o	o
Onderwater, Hendrik	MdCG	BdlMeuse	63	Patriciaat	onbekend	onbekend	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	1	NI	y	zw

Surname	Fnct	FnctDpt	Fnct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Oosthuysen van Rysenborgh, Petrus van	MdCG	BdlMeuse	49	Burgerij	Franse staat	Katholiek	onbekend	bedrijf	ondernemer	n	y	3	B	n	n
Oosting, Hendrik Jan	MdCG	EmsOcc	23	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	n	y	11	NI	y	sv
Oosting, Jan Haak	CdP	BdlYssel	63	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	6	NI	y	n
Pagenstecher, Theodorus Johannes Alexander	CdP	Zuyderzee	55	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	rechtspraak	n	y	1	D	o	n
Pallandt tot Zuthem, Adolf Werner Carel Willem van	S-P	YsselSup	77	Adel-oud	patriot	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	6	NI	y	sv
Pallandt, Adolph Warner baron van	S-P	BdlYssel	65	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	9	NI	y	zw
Pallandt, Frederik Wilhelm Floris Theodorus	MdCG	BdlYssel	38	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	5	NI	y	o
Pallandt, Jan van	CdP	YsselSup	34	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	4	NI	y	zw
Palm, Johannes Henricus van der	MdCG	BdlMeuse	47	Burgerij	patriot	Gereformeerd	Geestesweten- schappen	bezoldiging	hoge_ ambtenaar	n	y	3	NI	n	n
Pelkwijk, Jan ter	CdP	BdlYssel	41	Patriciaat	patriot	Gereformeerd	Geestesweten- schappen	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	n	0	NI	n	n
Pichot de l' Espinasse, Samuel Paulus	MdCG	BdlMeuse	41	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bedrijf	ondernemer	y	y	6	NI	y	sv
Ram, Laurens Elisa	CdP	Zuyderzee	27	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	rechtspraak	n	y	7	NI	y	zw
Randwijck, Godard Adriaan van	S-P	YsselSup	73	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	3	NI	o	sv
Renaud, Willem Jacob	MdCG	BdlMeuse	62	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	hoge_ ambtenaar	y	y	6	NI	o	sv
Rengers, Justinus Sjuick Gerrold Juckema van Burmania	MdCG	Frise	37	Adel-oud	Oranje-gezind	vrijmetselaar	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	9	NI	y	zw

Surname	Fnct	FnctDpt	Fnct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Repelaer van Molenaarsgraaf, Johan	S-P	BdlMeuse	50	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	rechten	familiekapitaal	openbaar_bestuur	y	y	9	NI	y	zw
Repelaer, Paulus	MdCG	BdlMeuse	44	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	familiekapitaal	openbaar_bestuur	y	y	6	NI	n	br
Roest van Alkemade, Theodoor Jan	MdCG	BdlMeuse	56	Adel>1814	Regerings-gezind	Katholiek	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	2	NI	y	n
Salverda, Matthijs	S-G	EmsOcc	41	Burgerij	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	rechtspraak	y	y	9	NI	y	n
Sandberg, Albertus	CdP	BdlYssel	42	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	10	NI	y	sv
Sande, Bernardus Willem van de	MdCG	EmsOcc	51	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	Natuurwetenschappen	bezoldiging	arts	n	y	1	NI	o	n
Schaep, Jan Stephanus	MdCG	BdlMeuse	34	Burgerij	onbekend	Katholiek	onbekend	familiekapitaal	onbekend	o	y	0	NI	o	sv
Scheidius, Jan Filip	S-G	YsselSup	43	Patriciaat	Onafhankelijk	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	rechtspraak	n	y	4	NI	n	n
Scheltinga, Daniel de Blocq van	MdCG	Frise	43	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	1	NI	y	zw
Schimmelpenninck van der Oye, Willem Anne	MdCG	YsselSup	61	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	y	o	o	NI	y	zw
Schuylenburch, François Pierre Guillaume van	MdCG	BdlMeuse	44	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	9	NI	y	sv
Schwartzenberg en Hohenlansberg, Johan Sicco Tjalling Camstra thoe	MdCG	Frise	41	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	8	NI	y	sz
Serrurier, Jacob Frederik	S-G	BdlYssel	39	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	Geesteswetenschappen	bezoldiging	ondernemer	y	y	1	D	n	n
Siccama, Johan Hora	MdCG	EmsOcc	73	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	10	NI	y	n
Sitter, Willem de	MdCG	EmsOcc	60	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_b estuur	y	y	10	NI	y	o
Slingelandt, Johan Diederik Barthout van	CdP	BdlMeuse	46	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	zw

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Sloet tot Tweenyehuizen (en Bredenhorst), Coenraad Willem	CdP	BdlYssel	43	Adel-oud	Oranje-gezind	onbekend	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	5	NI	y	o
Sloet, Floris Willem	S-P	BdlYssel	57	Adel-oud	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	10	NI	y	sv
Sminia, Hector van	CdP	Frise	47	Adel>1814	Regerings-gezind	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	6	NI	y	sv
Snouckaert van Schauburg, Albert Carel	S-P	Zuyderzée	48	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	militair	bezoldiging	militair	n	y	8	NI	n	o
Soleil, Carolus	CdP	Zuyderzée	58	Burgerij	onbekend	Katholiek	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	0	NI	o	sv
Steengracht van Oostkapelle, Johan	MdCG	BdlMeuse	28	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_bestuur	n	y	6	NI	y	sv
Stratenus, Adam Anthony	CdP	BdlMeuse	31	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	hoge_ambtenaar	n	y	3	NI	y	sv
Stuers, Joseph Pierre Adrien Louis de	S-G	Zuyderzée	27	Adel>1814	Franse staat	onbekend	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	3	NI	y	n
Stulen, Gerhard Bernard	MdCG	BdlYssel	56	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	Geesteswetenschappen	familie-kapitaal	predikant	n	y	3	NI	n	n
Sytzama, Willem Hendrik van	MdCG	Frise	47	Adel>1814	Onafhankelijk	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	n	o	NI	y	n
Thierens, Jean Pierre	MdCG	Zuyderzée	51	Burgerij	onbekend	gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	6	NI	y	o
Thin van Keulen, Isaac Gerard	MdCG	Zuyderzée	0	Burgerij	onbekend	gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_bestuur	Y	y	1	NI	o	o
Tjassens, Samuel Wolter	CdP	EmsOcc	71	Burgerij	patriot-aristocratisch	Doopsgezind	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	10	NI	y	sv
Tomputte, Henricus Ludovicus van	MdCG	BdlMeuse	47	Patriciaat	onbekend	Katholiek	onbekend	bedrijf	openbaar_bestuur	y	y	0	NI	n	sv
Tonckens, Joachimus Lunsingh	CdP	BdlYssel	57	Patriciaat	patriot	Doopsgezind	onbekend	grondbezit	openbaar_bestuur	y	y	5	NI	n	n
Tour, Jacob Nanning du	S-P	Frise	61	Adel>1814	patriot	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_bestuur	y	y	0	NI	y	sv

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Tuyll van Serooskerken, Jan Maximiliaan van	S-P	Zuyderzée	39	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	n	sv
Tuyll van Serooskerken, Reinout Gerard van	S-P	BdlYssel	24	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	kunstenaar	n	y	3	NI	y	sv
Twent van Raephorst, graaf van Rosenberg, Adriaan Pieter	MdCG	BdlMeuse	68	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	rechten	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	0	NI	y	sv
Valeton, Jean Elie	MdCG	BdlMeuse	26	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	hoge_ ambte naar	n	y	3	NI	n	n
Vegelin van Claerbergen, Valerius Lodewijk	MdCG	Frise	36	Adel>1814	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	rechtspraak	y	y	5	NI	n	o
Ver Huell, Everhard Alexander	CdP	YsselSup	51	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	3	NI	y	br
Vereyck van Bommel, Antoine	MdCG	BdlMeuse	51	Burgerij	onbekend	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	o	o	NI	y	o
Verheyen, Johannes Baptista	MdCG	BdlMeuse	63	Adel>1814	Onafhankelijk	Katholiek	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	2	NI	y	n
Vierssen, Pompejus Onno van	MdCG	Frise	45	Patriciaat	onbekend	onbekend	militair	bezoldiging	militair	o	y	0	NI	n	sv
Visscher, Thieri (Diederik)	MdCG	Zuyderzée	0	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	o	o	o	o	o	o
Visser, A.A.	MdCG	Frise	0	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	onbekend	o	o	o	NI	o	o
Von Druffel, Johann Gerhard	S-P	BdlYssel	51	Burgerij	onbekend	Katholiek	onbekend	bezoldiging	hoge_ ambtenaar	y	y	7	D	n	n
Vos van Steenwijk, Godert Willem de	MdCG	EmsOcc	63	Adel-oud	patriot	onbekend	militair	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	5	NI	y	zw
Vredenburg, Ewout van	S-P	Zuyderzée	30	Adel>1814	patriot	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	3	NI	y	oo
Wassenaer van Opdam, Jacob Unico Willem van	MdCG	BdlYssel	41	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	onbekend	grondbezit	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	y	zw
Welderen Rengers, Bernhard Walraad van	S-P	Frise	33	Adel-oud	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	9	NI	y	n

Surname	Funct	FunctDpt	Funct-Age	Class	Politics	Religion	Education	Wealth	ProfOfficer	Pbl Adm Xp	Marr ied	No Chld	Nat.	Pbl Adm Fthr	Pbl Adm Kin
Wendt, Leonardus de	MdCG	Frise	53	Burgerij	Oranje-gezind	onbekend	rechten	onbekend	openbaar_ bestuur	y	y	0	NI	y	sv
Wichers, Hillebrand Jacob	S-P	EmsOcc	71	Adel>1814	patriot-aristo-cratisch	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	3	NI	y	oo
Wierdsma, Petrus	CdP	Frise	81	Patriciaat	Onafhankelijk	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar bestuur	y	y	3	NI	y	o
Willink, Wilhem	MdCG	Zuyderzee	33	Patriciaat	onbekend	Doopsgezind	onbekend	Familie- kapitaal	ondernemer	o	y	6	NI	o	o
Ypeij, Mathijs	S-G	Frise	48	Patriciaat	onbekend	Gereformeerd	rechten	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	4	NI	n	zw
Zuylen van Nijvelt, Jan Adriaan van	S-P	EmsOcc	34	Adel>1814	Oranje-gezind	Gereformeerd	onbekend	bezoldiging	openbaar_ bestuur	y	y	1	NI	y	sv

Bijlage E: Lijst Afbeeldingen, diagrammen en tabellen

Afbeeldingen

Afb. 1: departementen en hun hoofdsteden in Noord-Nederland

Diagrammen

Diagram 1: Stand naar departement (161)

Diagram 2: Politieke gezindheid naar departement (114)

Diagram 3: Religie naar departement (162)

Diagram 4: Stand naar politieke gezindheid (114)

Diagram 5: Religie naar stand (158)

Diagram 6: Politieke gezindheid naar religie (92)

Diagram 7: Stand naar functie (189)

Diagram 8: Politieke gezindheid naar functie (114)

Diagram 9: Religie naar functie (159)

Diagram 10: Aantal functionarissen geboren vanaf 1780 naar departement (25)

Diagram 11: Aantal functionarissen geboren vanaf 1780 naar beroep (25)

Diagram 12: Aantal functionarissen vanaf 60 jaar naar departement (33)

Diagram 13: Aantal functionarissen vanaf 60 jaar naar beroep (33)

Diagram 14: Functionarissen geboren vanaf 1780 naar ervaring vader in openbaar bestuur (23)

Diagram 15: Functionarissen geboren voor 1780 naar ervaring vader in openbaar bestuur (138)

Diagram 16: Functionarissen geboren vanaf 1780 naar beroep voor bestuursfunctie (25)

Diagram 17: Functionarissen geboren voor 1780 naar beroep voor bestuursfunctie (159)

Diagram 18: Functionarissen in functie in departement van geboorte naar departement (190)

Diagram 19: Functionarissen in functie in departement van geboorte naar functie (178)

Diagram 20: Overzicht bron van inkomsten bestuurders naar functie (185)

Diagram 21: Functionarissen naar huwelijkse staat (195)

Diagram 22: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar departement (86)

Diagram 23: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar functie (86)

Tabellen

Tabel 1: Overzicht departementen Noord-Nederland en aantal functionarissen cf. wet 18 februari 1800.

Tabel 2: Percentage onbekende waarden per kenmerk

Tabel 3: *Sécretaires général* kenmerken (8)

- Tabel 4: Functionarissen geboren na 1780 (25)
- Tabel 5: Functionarissen ouder dan 60 jaar (32)
- Tabel 6: Opleiding naar leeftijdsgroep 'geboren na 1780' en departement, stand, functie en nationaliteit (25)
- Tabel 7: Opleiding leeftijdsgroepen vanaf 32 jaar naar departement in % van totaal leeftijdsgroep (163)
- Tabel 8: Opleiding leeftijdsgroepen vanaf 32 jaar naar stand in % van totaal leeftijdsgroep (163)
- Tabel 9: Verschil functionarissen geboren vanaf en voor 1780 (25 resp. 159)
- Tabel 10: Opleiding leeftijdsgroepen vanaf 32 jaar naar functie in % van totaal leeftijdsgroep (163)
- Tabel 11: Verschil beroep voor bestuursfunctie tussen groepen geboren vanaf en voor 1780
- Tabel 12: Functionarissen afkomstig uit *Bouches-de-l'Yssel* en aldaar in functie
- Tabel 13: Functionarissen niet afkomstig uit *Bouches-de-l'Yssel* en aldaar in functie
- Tabel 14: Functionarissen met familierelaties naar functie en relatie sv en zw (86)
- Tabel 15: Functionarissen met familierelaties in openbaar bestuur naar stand en religie (86)
- Tabel 16: Functionarissen zonder familierelaties in openbaar bestuur naar functie, stand en religie (43)
- Tabel 17: Functionarissen met familierelaties in % van het totaal functionarissen in departement
- Tabel 18: Aantal adel niet of wel afkomstig uit departement in functie